

Opinion:

EVALUERING AV NASJONAL BIBLIOTEKSTRATEGI 2020-2025

Rapport

Juni 2026

FORORD

På oppdrag fra Nasjonalbiblioteket (NB) har Opinion gjennomført en evaluering av Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025.

Vi vil rette en stor takk til alle bibliotekledere og innbyggere som har latt seg intervjuet og besvart undersøkelsen. Vi takker også Nasjonalbiblioteket for oppdraget og samarbeidet i perioden for evalueringen.

Prosjektleder hos Opinion har vært Sara Thorvik Andersson, og prosjektteamet har bestått av Martin Østmo Stubban, Reidar Dischler og Rakel Claussen.

Oslo, 10. juni 2026

INNHold

1	Innledning og bakgrunn	6
1.1	Oppdrag og formål	6
1.2	Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 – mål, grep og virkemidler	6
1.3	Evalueringsstilnærming og problemstillinger	9
2	Metode og datagrunnlag	10
2.1	Oversikt over prosjektløpet	10
2.2	Forfase	10
2.3	Kvalitative intervju med bibliotekledere	10
2.4	Spørreundersøkelse til folkebibliotek og fylkesbibliotek	11
2.5	Representativ befolkningsundersøkelse	12
2.6	Analyse og fremstilling i rapporten	12
3	Nasjonal bibliotekstrategi – kjennskap, bruk og relevans	14
3.1	Kjennskap og overordnet vurdering av strategien blant bibliotekene	14
3.2	Strategiens føringer for arbeid og prioriteringer	15
3.3	Strategien som verktøy for synlighet og gjennomslag	16
3.4	Nasjonalbibliotekets rolle som utviklingsaktør for folkebibliotekene	18
3.5	Behov for en egen strategi for biblioteksektoren	20
4	Satsningsområdet Formidling	22
4.1	Folkebibliotekenes arbeid med formidling	22
4.2	Leselyst og samarbeid med barnehager	24
4.3	Midler til aktiv formidling	26
4.4	Fylkesbibliotekenes rolle i arbeid med formidling	26
5	Satsningsområdet Samarbeid og utvikling	29
5.1	Samarbeid i biblioteksektoren	29
5.2	Bibliotekenes erfaringer med samarbeid	31
5.3	Betydningen av prosjekt- og utviklingsmidler for bibliotekutvikling	33
5.4	Barrierer mot å søke om prosjektmidler	33
5.5	Prosjektmidler som «utviklingsmotor» i folkebibliotekene	35
5.6	Dreiningen mot større prosjekter	36
6	Satsningsområdet Infrastruktur	38
6.1	Nasjonalbiblioteket som forvalter av felles infrastruktur	38
6.2	Overordnede effekter av satsningsområdet infrastruktur	39
6.3	Tjenester fra Nasjonalbiblioteket – bruk og tilfredshet	40
6.4	Infrastrukturiltakenes betydning for bibliotekutviklingen	43
6.5	Fysisk infrastruktur og fjernlånsordningen	45
7	Effekter for bibliotekbrukere og befolkning	48
7.1	Utviklingstrekk for bibliotekbruk i strategiperioden	48

7.2	Befolkningens bruk av biblioteket.....	49
7.3	Befolkningens vurdering av bibliotekets lokale tilbud	51
7.4	Viktigheten av et folkebibliotek i kommunen	52
7.5	Befolkningens kjennskap til og bruk av digitale bibliotekstjenester	52
7.6	Holdninger til bibliotekenes rolle og samfunnsoppdrag	54
7.7	Hva befolkningen forventer av biblioteket – og hva biblioteket leverer	56
8	Oppsummering og viktigste funn	58
8.1	Hvilken betydning har Nasjonal bibliotekstrategi hatt for biblioteksektoren?	58
8.2	Vurdering av satsningsområdet formidling.....	59
8.3	Vurdering av satsningsområdet samarbeid og utvikling	60
8.4	Vurdering av satsningsområdet infrastruktur	61
8.5	Strategiens betydning og effekt på innbyggere og bibliotekbrukere	63

FIGURLISTE

Figur 1 Prosjektprosess.....	10
Figur 2 Alt i alt, hvor godt eller dårlig kjenner du [Nasjonal bibliotekstrategi]?	14
Figur 3 Alt i alt, hvor viktig eller uviktig mener du det har vært å ha en nasjonal bibliotekstrategi for årene 2020-2025?	15
Figur 4 Alt i alt, i hvilken grad mener du Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har adressert folkebibliotekenes behov?	15
Figur 5 I hvilken grad har Nasjonal bibliotekstrategi lagt føringer for arbeid og prioriteringer ved ditt bibliotek i perioden 2020-2025?	15
Figur 6 Har Nasjonal bibliotekstrategi blitt brukt i utviklingen av lokale og/eller regionale planer?	16
Figur 7 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn. Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har...	16
Figur 8 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn om Nasjonalbiblioteket som utviklingsaktør for folkebibliotekene i strategiperioden?	18
Figur 9 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn. Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har...	23
Figur 10 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn. Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har... [leselyst og tidlig innsats]	24
Figur 11 Har ditt bibliotek et organisert tilbud overfor barnehager i kommunen om lesing?	24
Figur 12 Hva slags type lesetiltak har ditt bibliotek for barnehager i kommunen? Filter: Har et organisert tilbud om lesing for barnehager i kommunen.	25
Figur 13 I hvilken grad mener du midlene til aktiv formidling har bidratt til... Filter: folkebibliotek som har mottatt midler til aktiv formidling i strategiperioden.	26
Figur 14 Hvor godt eller dårlig fungerer samarbeidet mellom ditt bibliotek og...	30
Figur 15 I hvilken grad mener du Nasjonal bibliotekstrategi har styrket samarbeidet mellom ditt bibliotek og.....	30
Figur 16 Hvor viktig eller uviktig mener du følgende tiltak har vært for utviklingen av folkebibliotekene i strategiperioden?	33
Figur 17 Hva er årsaken til at dere ikke har søkt om prosjekt- og utviklingsmidler? Filter: Bibliotek som <i>ikke</i> har søkt om prosjekt- og utviklingsmidler.....	34
Figur 18 Hva er årsaken til at dere ikke har søkt om midler til aktiv formidling? Filter: Bibliotek som ikke har søkt om midler til aktiv formidling.....	34
Figur 19 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn. Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har...	40
Figur 20 Hvilke tjenester/tilbud fra Nasjonalbiblioteket har ditt bibliotek benyttet seg av i løpet av strategiperioden 2020-2025?	41
Figur 21 Alt i alt, hvor fornøyd eller misfornøyd er du med de følgende tjenestene/tilbudene?	41
Figur 22 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn om Kompetansebanken?	42
Figur 23 Hvor viktig eller uviktig mener du følgende tiltak har vært for utviklingen av folkebibliotekene i strategiperioden?	44
Figur 24 I hvilken grad er du fornøyd med fjernlånssamarbeidet i biblioteksektoren i dag?	46
Figur 25 Besøk på bibliotek 2019-2024, folkebibliotekstatistikk fra Nasjonalbiblioteket	48
Figur 26 Bokutlån i folkebibliotek 2019-2024, folkebibliotekstatistikk fra Nasjonalbiblioteket	49
Figur 27 Hvor lenge er det siden sist du besøkte et folkebibliotek i Norge?	50
Figur 28 Hvilken type bibliotek bruker du hovedsakelig?	50
Figur 29 Tenk på den eller de gangene du har besøkt et folkebibliotek i løpet av de siste 12 månedene. Hva har du brukt biblioteket til? Filter: Besøkt et folkebibliotek i Norge siste 12 måneder	51
Figur 30 I hvilken grad synes du folkebiblioteket i din kommune ...? Filter: Besøkt et folkebibliotek i Norge siste 12 måneder	52
Figur 31 Hvor viktig eller uviktig synes du det er at det finnes et folkebibliotek i din kommune?	52
Figur 32 Hvilke digitale tjenester eller tilbud fra et folkebibliotek har du brukt siste 12 måneder?	53
Figur 33 Har du hørt om følgende bibliotekstjenester?	53
Figur 34 I hvilken grad synes du folkebiblioteket i din kommune ...? Filter: Besøkt et folkebibliotek i Norge siste 12 måneder	54
Figur 35 Biblioteket har et bredt samfunnsoppdrag og kan fylle mange roller. Hvor viktig eller uviktig mener du følgende oppgaver er?	55
Figur 36 Hvor godt eller dårlig opplever du at biblioteket oppfyller følgende i dag?	56
Figur 37 Viktighets-/dyktighetsmatrise	57

1 INNLEDNING OG BAKGRUNN

1.1 Oppdrag og formål

Opinion har på oppdrag fra Nasjonalbiblioteket gjennomført en evaluering av Nasjonal bibliotekstrategi. I løpet av de siste ti årene er det blitt lagt frem to nasjonale bibliotekstrategier i Norge. Den første gjaldt for årene 2015-2018, og det ble gjennomført en evaluering av denne i 2018/2019¹. Den neste bibliotekstrategien ble laget for årene 2020-2023, men siden koronapandemien rammet landet i store deler av denne perioden, ble strategien utvidet til å gjelde ut 2025. Denne rapporten er en evaluering av *Rom for demokrati og dannelse* - Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2023 og *Rom for demokrati og dannelse* – utvidet nasjonal bibliotekstrategi – ut 2025.

1.2 Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 – mål, grep og virkemidler

Her presenterer vi kortfattet de to strategidokumentene og omtaler de av strategiens satsningsområder, tiltak og virkemidler som er blitt tillagt størst vekt i evalueringen².

STRATEGIENS MÅL OG SATSNINGSOMRÅDER

For den samlede strategiperioden 2020-2025 har målet vært å videreutvikle bibliotekene som relevante og viktige kunnskapsinstitusjoner som skal bidra til folkeopplysning og dannelse i befolkningen. Strategien for første periode inneholder til sammen 29 enkelttiltak innenfor tre satsingsområder. Den utvidede strategien inneholder totalt 20 tiltak innenfor de samme tre satsningsområdene. Disse er:

- Formidling
- Samarbeid og utvikling i biblioteksektoren
- Bygging av felles infrastruktur i sektoren

DE ØKONOMISKE VIRKEMIDLENE I BIBLIOTEKSTRATEGIEN

Nasjonalbiblioteket forvalter årlig prosjekt- og utviklingsmidler til bibliotekfeltet. Disse midlene er en del av spilleoverskuddet fra Norsk Tipping AS til kulturformål og går til oppfølging av bibliotekstrategien. Nasjonalbibliotekets prosjekt- og utviklingsmidler utgjør det viktigste økonomiske virkemiddelet i gjennomføringen av Nasjonal bibliotekstrategi. I strategiperioden 2020–2023 forvaltet Nasjonalbiblioteket 48,5 millioner kroner i spillemidler til kulturformål (s. 7).

Midlene har gjennom begge strategiperiodene vært tredelt. I strategiperioden 2015–2018 var midlene delt inn slik: 1) infrastrukturtiltak, 2) arenavutvikling (midler til konkret utstyr som skulle styrke biblioteket som møteplass og debattarena), og 3) frie prosjektmidler (s. 9). Evalueringen av forrige bibliotekstrategi viste at bibliotekene opplevde denne tredelingen av midler som tydelig og målrettet, og arenamidlene ble av bibliotekene vurdert som avgjørende for å kunne gjennomføre strategien (s. 9). Innretningen av midlene har fulgt intensjonene i folkebibliotekloven, der det står at bibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt, og at bibliotekene skal drive aktiv formidling.

¹ [Evaluering av nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018](#) (Advicia)

² For Nasjonalbibliotekets egen oversikt over status på tiltakene i strategien per oktober 2025, viser vi til denne oversikten: <https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2025/10/Statusrapport-bibliotekstrategi-20-25.pdf>

I 2020–2023 ble arenamidlene erstattet av en ny satsing på aktiv formidling, og tredelingen besto dermed av: 1) infrastrukturtiltak, 2) aktiv formidling og 3) prosjekt- og utviklingsmidler. Midlene til aktiv formidling skulle gi bibliotekene ressurser til å frigjøre tid slik at egne ansatte kunne prioritere formidlingsarbeid (s. 21).

For tildeling av prosjekt- og utviklingsmidlene ble det stilt krav om at prosjektene skulle være nyskapende og ha overføringsverdi til andre bibliotek enn det biblioteket som søkte om midlene (s. 27).

SATSNINGSOMRÅDET FORMIDLING

Formidling er ett av tre satsningsområder i Nasjonal bibliotekstrategi, og bygger videre på arbeidet fra den første bibliotekstrategien (2015–2018), der hovedmålet var å styrke folkebibliotekene som arena for debatt og formidling. Selv om dette bidro til vekst i besøk og bruk av bibliotek, var nesten halvparten av befolkningen *ikke* innom et folkebibliotek i løpet av et år. Strategien (2020-2023) slo derfor fast at biblioteket må tilby sine tjenester *utenfor* bibliotekrommet, og at lesing, litteratur og bibliotek tjenester må synliggjøres på arenaer der man kan nå de gruppene som ikke allerede er brukere (s. 21).

Folkebibliotekenes formidlingsansvar ble lovfestet da bibliotekloven ble endret i 2014, og strategien videreførte og forsterket denne forpliktelsen. Målet for satsningsområdet har vært å nå nye bibliotekbrukere, få flere til å lese og øke utlånet av fysisk og digitalt materiale. På lengre sikt skulle aktiv formidling styrke bibliotekene som folkeopplysnings- og dannelsesinstitusjoner (s. 21).

Formidlings satsningen består av flere konkrete tiltak. Midler til aktiv formidling er ett av dem. I tillegg skulle Nasjonalbiblioteket sette i gang prosjekter knyttet til oppsøkende bibliotekvirksomhet for å nå nye brukergrupper, støtte tiltak som utvikler metoder for digital formidling og legge til rette for en felles strømmeplattform for arrangementer fra bibliotek over hele landet.

Fylkesbibliotekene og storbybibliotekene fikk etter hvert en sentral rolle i å utvikle og dele metoder og formidlingsopplegg, for å bidra til å heve kvaliteten på tvers av bibliotekene (s. 21–22).

Nasjonalbiblioteket kanaliserte midler via fylkesbiblioteket, som har en rolle rundt opplæringstiltak og kompetanseheving for folkebibliotekene. Prosjektet Formidlingskompetanse i folkebibliotek (FiF) ble etablert for å støtte bibliotekansatte i å formidle aktivt, kombinert med kompetansetiltak gjennom fylkesbibliotekene.

For årene 2021–2024 ble midlene til aktiv formidling lyst ut som beskrevet i strategien. Midlene ble delt inn etter tre kategorier av søkere: a) folkebibliotek, b) storbybibliotek og c) fylkesbibliotek.

Folkebibliotek har kunnet søke om inntil 75 000 kroner til personalressurser til nye formidlingstiltak. Storbybibliotek (kommuner med mer enn 70 000 innbyggere) har kunnet søke om inntil 400 000 kroner per år til personalressurser for deling av ressurser, formidlere og formidlingsopplegg. Det har vært krav om samarbeid med minst to kommuner. Fylkesbibliotek har kunnet søke om inntil 300 000 kroner per år til tiltak for å styrke formidlingskompetansen til bibliotekansatte (utvidet strategi, s. 15).

SATSNINGSOMRÅDET SAMARBEID OG UTVIKLING

Samarbeid og utvikling er det andre satsningsområdet i strategien og handler om å styrke bibliotekene gjennom tettere samhandling på tvers av bibliotektyper, forvaltningsnivåer og sektorer. Regjeringens visjon er at bibliotekene skal gi mer åpen tilgang til samlinger, kunnskap og forskning, og økt samarbeid er et virkemiddel for å realisere dette. Nasjonalbiblioteket skal bidra til bibliotekutvikling gjennom egne tiltak og gjennom utlysning av prosjekt- og utviklingsmidler, som er det sentrale verktøyet under dette satsningsområdet (s. 27).

Strategien understreker at samarbeid skal gi ringvirkninger ut over den konkrete prosjektperioden – ikke bare i form av ressursdeling, men også gjennom kompetanse- og kunnskapsdeling som skal bidra til varig utvikling i sektoren. Utviklingsmidlene skulle stimulere til nye samarbeids- og driftsformer, og det ble stilt krav om at erfaringene deles med hele sektoren. Det oppfordres til samarbeid på tvers av offentlige etater og forvaltningsgrenser, mellom bibliotek og frivillig eller privat sektor, og mellom bibliotek, arkiv og museer (s. 28).

SATSNINGSOMRÅDET INFRASTRUKTUR

Infrastruktur er strategiens tredje satsningsområde, og omfatter Nasjonalbibliotekets arbeid med å styrke og videreutvikle den felles fysiske og digitale infrastrukturen for landets bibliotek. Målet er at bibliotekenes samlede ressurser skal bli mer tilgjengelige for befolkningen over hele landet – og at en sterk nasjonal infrastruktur skal frigjøre ressurser i det enkelte bibliotek, slik at disse kan brukes til formidling og annet publikumsrettet arbeid (s. 33).

Et sentralt tema under dette satsningsområdet er tilgang til digitalt innhold. Bibliotekenes samlinger består i stadig større grad av digitalt materiale, og overgangen til digital distribusjon stiller nye krav til bibliotekenes rolle. Strategien påpeker at tilgang alene ikke er tilstrekkelig. Erfaringene fra forrige strategiperiode viste at bruken av allerede tilgjengelig digitalt innhold var relativt lav. Formidling av digitale ressurser må derfor bli en like integrert del av bibliotekets virksomhet som innkjøp og formidling av fysisk materiale (s. 34).

Konkrete infrastrukturtiltak i strategiperioden inkluderer arbeid med videreutvikling av Biblioteksøk som felles digital søkeportal til bibliotekenes samlinger, etablering av en nasjonal metadatabrønn, videreutvikling av Bibliotekortet og etablering av bibliotekutvikling.no som faglig ressurs for bibliotekansatte. Nasjonalbiblioteket skulle også arbeide for økt tilgang til digitalt materiale, herunder forhandle om utvidelse av Bokhylla-avtalen og bidra til å realisere Nasjonalt vitenarkiv i samarbeid med Unit og høyere utdanningsinstitusjoner (s. 33).

UTVIDET BIBLIOTEKSTRATEGI 2023-2025

Nasjonal bibliotekstrategi 2020–2023 ble forlenget og utvidet gjennom *Utvidet nasjonal bibliotekstrategi – ut 2025*, lagt frem av Kultur- og likestillingsdepartementet. Forlengelsen hadde to begrunnelser. Den ene var praktisk: koronapandemien rammet bibliotekene hardt fra 2020 og store deler av strategiperioden gikk med til å vinne tilbake det publikummet bibliotekene hadde før nedstengningen. Strategiperioden for tiltakene som følges opp av Nasjonalbiblioteket ble derfor forlenget til ut 2025, slik at innsatsområdet aktiv formidling skulle få tid til å virke i tråd med intensjonene (utvidet strategi, s. 10).

Den andre begrunnelsen var politisk: regjeringen ønsket å styrke og gi tydeligere retning til bibliotekutviklingen, særlig knyttet til lesestimulering og digital infrastruktur. I desember 2022 fikk Nasjonalbiblioteket i oppdrag å foreslå en revidering av strategien, basert på innspill fra eksterne aktører og Nasjonalbibliotekets strategiske råd. Resultatet ble nye og oppdaterte tiltak som kom i tillegg til de opprinnelige tiltakene fra 2020–2023 (utvidet strategi, s. 10).

De tre hovedlinjene – formidling, samarbeid og utvikling, og infrastruktur – ble videreført i den utvidede strategien, men med noen tydelige justeringer i vektlegging og innretning. Under formidling ble målet skjerpet: alle folkebibliotek skulle gjennomføre tiltak med aktiv formidling i løpet av strategiperioden. Midlene til samarbeid og utvikling ble spisset mot større og færre enkeltprosjekter, etter innspill fra sektoren om at ett- eller toårige utviklingsprosjekter gir størst effekt. Innenfor infrastruktur ble det i utvidet strategi lagt særlig vekt på å styrke den digitale infrastrukturen for innkjøp og formidling av digitalt innhold, og på å finne bærekraftige driftsformer for nasjonal infrastruktur (utvidet strategi, s. 11).

Den utvidede strategien må ses i sammenheng med regjeringens bredere litteraturpolitiske satsing i perioden, herunder bokloven og arbeidet med en nasjonal leselyststrategi. I 2023 ble de samlede prosjekt- og utviklingsmidlene økt til 54,7 millioner kroner, inkludert en økning på 5 millioner kroner øremerket leselysttiltak og litteraturformidling i bibliotek (utvidet strategi, s. 11).

1.3 Evalueringstilnærming og problemstillinger

Denne evalueringen belyser strategiens effekter sett fra folke- og fylkesbibliotekenes og innbyggernes perspektiv. Den overordnede problemstillingen for evalueringen har vært:

I hvilken grad opplever bibliotekene og bibliotekbrukerne nytte, endring og varige effekter av Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025?

I evalueringen har vi lagt særlig vekt på å identifisere og vurdere strategiens «hovedmotorer» for utvikling. Aktiv formidling fremstår som det mest sentrale og samlende innsatsområdet i strategiperioden og det tiltaket som i størst grad er utformet for å skape varig endring i bibliotekenes praksis og kultur. Formidling går som en rød tråd gjennom strategien, og både satsningsområdet samarbeid og utvikling og infrastrukturtiltakene er ment å frigjøre ressurser som bibliotekene kan bruke på formidling. Prosjekt- og utviklingsmidlene er det viktigste økonomiske virkemiddelet på tvers av satsningsområdene.

Flere av tiltakene i bibliotekstrategien gjelder videreutvikling av tiltak og tjenester som var del av den første bibliotekstrategien for årene 2015–2018. Det gjelder spesielt Nasjonalbibliotekets tjenester Bibliotekkortet (tidligere Nasjonalt lånekort) og Biblioteksøk. Det har vært et ønske fra Nasjonalbiblioteket at evalueringen også dekker infrastrukturtiltak som opprinnelig var nye tiltak i forrige bibliotekstrategi, ettersom disse var for nye til å kunne vurderes skikkelig av sektoren i 2018/2019.

På enkelte områder er resultatene av strategiens tiltak ennå ikke merkbare i sektoren. Dette er tiltak som enten er under utvikling og/eller først vil gi effekter på lengre sikt. Store infrastrukturtiltak, som metadatabrønnpåprosjektet og felles formidlingsløsning, er i en fase der bibliotekene primært kan uttale seg om forventninger, fordi løsningene ikke er fullt synlige i drift ennå.

Med dette som bakteppe har evalueringen vektlagt følgende problemstillinger for biblioteksektoren:

- I hvilken grad gir strategien treffsikre tiltak i forhold til bibliotekenes faktiske behov?
- Hvordan vurderer folke- og fylkesbibliotekene effekten av strategien på sin egen utvikling?
- I hvilken grad er praksis og bevissthet rundt aktiv formidling endret i perioden?
- Hva kan forbedres i fremtidige strategier for å bedre støtte biblioteksektoren?

Overfor befolkningen og bibliotekbrukerne har vi ønsket å belyse følgende:

- Hvordan har besøk og utlån i bibliotekene endret seg i strategiperioden?
- I hvilken grad tas digitale bibliotekjenester i bruk, og hvordan oppfattes bibliotekets digitale tilgjengelighet?
- Hvilken rolle og betydning tillegges befolkningen biblioteket – som formidler av leselyst, som møteplass og som samfunnsinstitusjon?
- Hvilke tiltak kan styrke bibliotekets relevans for nye og eksisterende brukere?

2 METODE OG DATAGRUNNLAG

I dette kapitlet gjør vi rede for hvilke problemstillinger evalueringen har tatt utgangspunkt i, hvilke kilder og datagrunnlag evalueringen baserer seg på og hvilke metoder som er benyttet.

2.1 Oversikt over prosjektløpet

Evalueringen baserer seg på eksisterende dokumentasjon og statistikk og ny datainnsamling. I en forfase gjorde Opinion en dokumentgjennomgang, samt kartleggingsintervju med representanter for Nasjonalbiblioteket. Deretter ble det gjennomført både kvalitativ og kvantitativ datainnsamling med folke- og fylkesbibliotek. Evalueringen baserer seg også på en befolkningsrepresentativ spørreundersøkelse med 1008 intervju.

Figur 1 Prosjektprosess

2.2 Forfase

Forfasen til prosjektet besto av en dokumentgjennomgang og intervjusamtaler med nøkkelpersoner ved Nasjonalbiblioteket. Dokumentasjonen som er gjennomgått er de to strategidokumentene, Nasjonal bibliotekstrategi *Rom for demokrati og dannelse* (både for perioden 2020 og den utvidede som varer ut 2025), Leselyststrategien *Sammen om lesing*, siste statusrapport for evalueringen fra strategisk råd, og referat fra møtene mellom Nasjonalbiblioteket og Strategisk råd i perioden. Videre skaffet Opinion en oversikt over foreliggende statistikk på bibliotekfeltet, fra kilder som SSB og Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ) sin innbyggerundersøkelse, Nasjonalbibliotekets statistikkbank og brukerundersøkelser med bibliotekbrukere utført av Advicia for Nasjonalbiblioteket.

Et viktig formål med dokumentgjennomgangen var å styrke Opinions forståelse av oppdraget og kunnskap om feltet. Kunnskapsgrunnlaget ble også brukt til å utvikle spørreskjema og intervjuguide. Flere steder i rapporten er det henvisning til dokumentene. For eksempel er Nasjonalbibliotekets egne oversikter over tildeling av prosjektmidler omtalt i kapittel 4 om satsningsområdet formidling.

I forfasen ble det gjennomført intervjusamtaler med fire representanter for Nasjonalbiblioteket. Hensikten med de innledende intervjusamtalene var å bli bedre kjent med bibliotekstrategien og Nasjonalbibliotekets rolle og arbeid med tiltakene i perioden. Samtalene fulgte en semistrukturert intervjuguide, og tema og spørsmål ble tilpasset hva den enkelte kunne uttale seg spesifikt om. Samtalene ble transkribert og materialet ble brukt til å utvikle intervjuguide til dybdeintervjuene og spørreskjema til bibliotekundersøkelsen.

2.3 Kvalitative intervju med bibliotekledere

Etter de innledende nøkkelpersonintervjuene gjennomførte Opinion dybdeintervju med tretten bibliotekledere. Nasjonalbiblioteket utarbeidet en liste med forslag til aktuelle informanter til de kvalitative intervjuene. Opinion tok kontakt med disse med forespørsel om å delta, gjorde avtaler og gjennomførte intervjuene.

I sammensetning av listen la Nasjonalbiblioteket vekt på at det samlede kvalitative utvalget skulle ha god geografisk spredning, og at både små, mellomstore og store bibliotek skulle være representert. Tre av informantene i utvalget har sittet i strategisk råd gjennom strategiperioden. To av informantene er ledere i fylkesbibliotek. I utvalget var det også én representant for UH-bibliotek.

Alle som ble rekruttert, fikk tilsendt informasjon om bakgrunnen for og hensikten med undersøkelsen, litt om den praktiske gjennomføringen, temaene og formen for intervjusamtalen. Intervjuene fulgte en semistrukturert intervjuguide som fulgte omtrent det samme oppsettet. Spørsmålene omhandlet bibliotekenes vurderinger av og synspunkter på:

- mål og satsningsområder i bibliotekstrategien
- strategiens betydning for arbeid og prioriteringer ved biblioteket
- strategiens betydning for samarbeid
- Nasjonalbiblioteket som utviklingsaktør for bibliotekene
- Nasjonalbibliotekets organisering av arbeidet med strategien
- de tre satsningsområdene og enkelttiltakene i strategien

Intervjuene hadde en varighet på omtrent en time og ble gjennomført digitalt over Teams. Det ble gjort opptak av samtlige intervju, og disse ble deretter transkribert og det ble utarbeidet oppsummeringer som senere ble brukt i analysen.

Listen fra Nasjonalbiblioteket inneholdt flere navn enn vi endte med å intervju. Informantene ble informert om, og samtykket til, at måten utvalget ble satt sammen på kunne gjøre det noe transparent hvem som har uttalt seg i evalueringen. For å legge til rette for åpne og ærlige tilbakemeldinger fra biblioteklederne, oppgis ikke hvem som er intervjuet, og alle sitater i rapporten er anonymisert. Også enkeltteksempler fra intervjuene som kunne bidra til identifisering, er utelatt eller omskrevet til mer generelle eksempler.

2.4 Spørreundersøkelse til folkebibliotek og fylkesbibliotek

Etter den kvalitative fasen ble det sendt ut en spørreundersøkelse til alle folkebibliotek og fylkesbibliotek. Hensikten med spørreundersøkelsene har vært å få representative tall for hvordan bibliotekene vurderer strategiperioden. Folkebibliotekene og fylkesbibliotekene fikk ulike spørreskjema, men med noen like spørsmål.

Opinion benyttet kontaktlister fra Nasjonalbiblioteket som inneholdt e-postadresser til bibliotekene, og sendte ut en e-post med invitasjon og lenke til elektronisk besvarelse av undersøkelsen. Listen besto av en kombinasjon av direkte e-poster til biblioteklederne og adresser til postmottak. E-posten ba mottaker om å videresende undersøkelsen til bibliotekleder. Undersøkelsen ble sendt til 357 adresser hos folkebibliotekene og 13 adresser til fylkesbibliotekene. Vi mottok henholdsvis 159 og 6 svar. Dette gir en svarprosent på 44 prosent (folkebibliotekene) og 46 (fylkesbibliotekene). Vi har ikke oversikt over hvor mange i utvalgene som faktisk mottok e-posten med invitasjon til undersøkelsen.

Det ble sendt ut flere påminnelser til de som ikke hadde besvart undersøkelsen. Spørreundersøkelsene ble gjennomført i perioden 10. april til 5. mai 2026.

Fra fylkesbibliotekene har vi kun seks besvarelser. Det gir ikke grunnlag for å presentere resultater i prosent, slik vi gjør for folkebibliotekene, og resultatene er ikke viet stor plass i rapporten. Noen steder, der vi skriver om tema som angår fylkesbibliotekene direkte, har vi likevel omtalt noen av resultatene fra spørreundersøkelsen, særlig der de seks fylkesbibliotekene er samstemte i sine svar. Vi har også analysert og brukt de åpne fritekstsvarene fra fylkesbibliotekene i rapporten.

I rapporten bruker vi stort sett betegnelsen «bibliotekundersøkelsen» når vi snakker om spørreundersøkelsen med bibliotekledere i folkebibliotekene. Der vi henviser til fylkesbibliotekundersøkelsen spesifikt, blir dette presisert.

2.5 Representativ befolkningsundersøkelse

I perioden 30. mars til 8. april 2026 ble det gjennomført en representativ befolkningsundersøkelse i Norstat sitt befolkningspanel. Utvalget er på 1008 intervju blant innbyggere fra 16 år og oppover. Bruttoutvalget er vektet på kjønn, alder og geografi (landsdel) for å veie opp for eventuelle utvalgsskjevheter.

Spørreskjema hadde to innledende spørsmål om bibliotekbruk, som ble brukt til å gruppere utvalget i to: de som har brukt et folkebibliotek siste 12 måneder og de som ikke har brukt folkebiblioteket. Bibliotekbrukere fikk en rekke spørsmål om hvilke tjenester fra folkebiblioteket de kjenner til og bruker, tilfredshet med digitale bibliotekstjenester og så videre. Ikke-brukere av bibliotek ble spurt om barrierer mot å bruke bibliotek mer enn i dag. Hele utvalget ble også stilt spørsmål om hvor viktig de synes det er at hver kommune har et folkebibliotek, og hva de ser som bibliotekets viktigste oppgaver og rolle fremover.

2.6 Analyse og fremstilling i rapporten

Data fra spørreundersøkelsene er presentert med deskriptive krysstabellanalyser, og fremstilt i grafer. I figurteksten over grafen står spørsmålet respondentene har tatt stilling til, og under grafen står skalaen som svarene fordeler seg på. Alle tall i figurer er i prosent.

I tekst beskriver vi resultatene på totalnivå, altså samlet for hele utvalget. På enkelte spørsmål er det signifikante forskjeller mellom undergrupper, særlig mellom små og store bibliotek. Små bibliotek er i denne sammenhengen definert som bibliotek med inntil to ansatte og store bibliotek er bibliotek med flere enn seks ansatte. I befolkningsundersøkelsen kommenterer vi forskjeller i svar på bakgrunnsvariablene kjønn, alder og fylke/landsdel.

Innsikten fra de kvalitative intervjuene er inkludert gjennomgående i rapporten der det passer tematisk. Kvalitative intervjudata bidrar til en rikere analyse og tolkning av spørreundersøkelsen og er i tillegg et datagrunnlag som står godt på egne ben når det gjelder å gi dybdeinnsikt i problemstillingene for undersøkelsen. De fleste tema i evalueringen er belyst med både kvantitative og kvalitative data. Enkelte delkapitler er kun basert på spørreskjemafunn, andre kun på kvalitativ innsikt.

I begge bibliotekundersøkelsene (til folkebibliotek og fylkesbibliotek) var det flere åpne spørsmål. Disse fritekstsvarene er et viktig supplement til de tallbaserte resultatene og den kvalitative innsikten, og gjennomgående i rapporten viser vi til hva som kom frem i fritekstsvarene og hvordan det samsvarer med resultatene fra de andre kildene. Det er også brukt direkte sitater fra fritekstsvarene.

Befolkningsundersøkelsen inneholdt to spørsmål om bibliotekenes oppgaver og roller i fremtiden. Det ene spørsmålet går på viktigheten av at biblioteket tar ulike roller, og er formulert slik:

Biblioteket har et bredt samfunnsoppdrag og kan fylle mange roller. Nå får du se en liste over oppgaver biblioteket kan ha fremover. Hvor viktig eller uviktig mener du følgende oppgaver er?

Respondentene tok stilling til ti ulike oppgaver eller roller for bibliotekene, på en skala fra svært viktig til svært uviktig. Deretter fikk de et spørsmål om hvor godt eller dårlig de opplever at biblioteket oppfyller/fyller de samme ti oppgavene/rollene i dag.

De to spørsmålene danner grunnlag for å gjøre en analyse av viktighet og dyktighet. Denne er vist i kapittel 7. Matrisen viser forholdet mellom hvor viktig de ulike oppgavene for biblioteket er og hvor godt bibliotekene oppfyller det forholdet. Alle oppgaver og roller som er målt, kommer ut nokså høyt. For å få frem hva som vurderes som viktigst og hva som bør prioriteres, har vi snevret inn skalaen, og viser hvilke roller/oppgaver som ligger over median og hvilke som ligger under.

Rapporten har fem analysekapitler. De fire første analysekapitlene tar for seg biblioteksektorens vurdering av strategien, først ett som handler om kjennskap til og bruk av strategien, og hvor relevant den oppleves som retningsgivende for bibliotekene. Deretter følger ett analysekapittel for hvert av de tre satsningsområdene i bibliotekstrategien. Det siste analysekapittelet viser resultater fra befolkningsundersøkelsen og noen nøkkeltall fra annen dokumentasjon som kan si noe om hvordan bruk av biblioteket har utviklet seg i perioden strategiene har vært virksomme. I det siste kapittelet oppsummerer vi de viktigste resultatene fra evalueringen og besvarer evalueringsspørsmålene.

3 NASJONAL BIBLIOTEKSTRATEGI – KJENNSKAP, BRUK OG RELEVANS

I dette første analysekapittelet ser vi på folkebibliotekenes kjennskap til og bruk av Nasjonal bibliotekstrategi, samt hvordan sektoren vurderer relevansen av tiltakene og Nasjonalbibliotekets arbeid med tiltakene i strategien. Hvor godt kjenner bibliotekene strategien og tiltakene i den, og hvor viktig vurderer de at det er å ha en slik nasjonal strategi for bibliotekene?

Kapittelet går gjennom hvordan strategien er blitt brukt lokalt, i regionale og lokale planer, for å synliggjøre betydningen av bibliotek i kommunene. De kvalitative intervjuene gir verdifull kontekst til funnene fra spørreundersøkelsen.

Kapittelet går også inn på hvordan folkebibliotekene ser på Nasjonalbibliotekets rolle, hvordan Nasjonalbiblioteket har forvaltet strategien og hvilken legitimitet og gjennomslagskraft de har i feltet. Til sist i kapittelet vier vi en del plass til folkebibliotekenes vurderinger rundt behovet for en ny bibliotekstrategi for de kommende årene og hvordan de begrunner et ønske om en ny strategi.

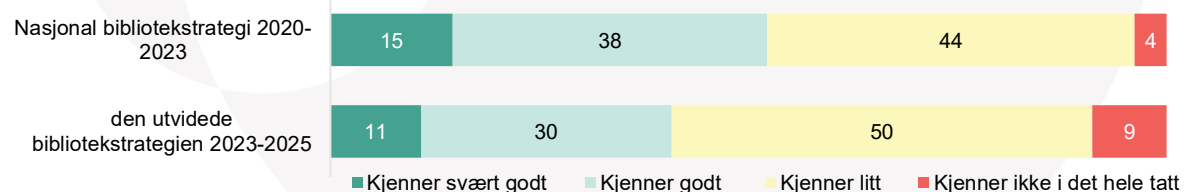
3.1 Kjennskap og overordnet vurdering av strategien blant bibliotekene

Figur 2 viser hvilken grad av kjennskap folkebibliotekene har til bibliotekstrategien. 53 prosent svarer at de kjenner strategien for den første perioden (2020-2023) godt. Det er noe høyere kjennskap til den første strategien enn til den utvidede, men forskjellen er ikke veldig stor. Henholdsvis 44 og 50 prosent svarer at de kjenner strategiene *litt*. 4 og 9 prosent svarer at de ikke kjenner bibliotekstrategiene i det hele tatt.

Grad av kjennskap varierer mellom små og store bibliotek, målt i antall ansatte. Blant bibliotek med inntil to ansatte, svarer 55 prosent at de kjenner den første strategien *litt*, 32 prosent at de kjenner den *godt* og 5 prosent at de kjenner den *svært godt*. Tilsvarende andeler blant bibliotek med mer enn seks ansatte er 20 prosent (kjenner *litt*), 41 prosent (kjenner *godt*) og 37 prosent (kjenner *svært godt*).

Fem av seks fylkesbibliotek svarer at de kjenner strategiene *svært godt* og én av seks svarer at de kjenner dem *godt*.

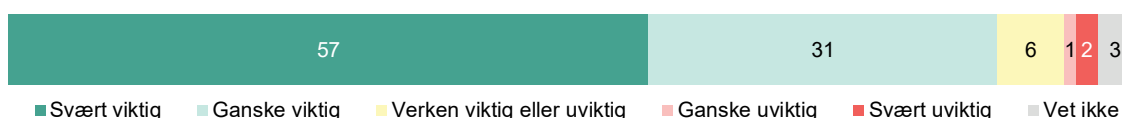
Figur 2 Alt i alt, hvor godt eller dårlig kjenner du [Nasjonal bibliotekstrategi]?

Figur 3 viser tydelig at folkebibliotekene mener det har vært viktig å ha en nasjonal bibliotekstrategi. 57 prosent mener det har vært *svært* viktig. Bare 3 prosent svarer at det ikke har vært viktig. Det er en viss forskjell i hvordan store og små bibliotek svarer. Blant små bibliotek med inntil to ansatte, mener 50 prosent at det har vært *svært* viktig med en strategi, mens tilsvarende andel blant store bibliotek er 72 prosent.

Samtlige fylkesbibliotek i undersøkelsen svarer at det har vært *svært* viktig å ha en bibliotekstrategi for perioden.

Figur 3 Alt i alt, hvor viktig eller uviktig mener du det har vært å ha en nasjonal bibliotekstrategi for årene 2020-2025?

Over halvparten av bibliotekene (56 prosent) mener bibliotekstrategien i stor grad har adressert folkebibliotekenes behov. Svært få (5 prosent) mener det i liten grad er tilfelle. En relativt stor andel svarer imidlertid vet ikke (17 prosent). En mulig tolkning er at hvert enkelt bibliotek synes det er vanskelig å vurdere strategiens relevans for andre enn sitt eget bibliotek. Nesten én av fire svarer at strategien verken i stor eller liten grad har truffet på behovene til folkebibliotekene. Også dette kan være uttrykk for ulike ting, for eksempel at bibliotekene vurderer at noen satsingsområder og tiltak har truffet godt, og andre mindre godt.

Små og store bibliotek vurderer spørsmålet om strategiens relevans og treffsikkerhet noe ulikt. Blant bibliotek med inntil to ansatte, svarer 40 prosent at de i stor grad synes strategien har adressert behovene, mot 72 prosent blant bibliotek med fem eller flere ansatte. Blant mindre bibliotek er det flere som velger midtkategorien verken stor eller liten grad.

Figur 4 Alt i alt, i hvilken grad mener du Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har adressert folkebibliotekenes behov?

3.2 Strategiens føringer for arbeid og prioriteringer

Omtrent halvparten av folkebibliotekene har i stor grad lagt Nasjonal bibliotekstrategi til grunn for arbeid og prioriteringer ved sitt bibliotek. Omtrent ett av tre bibliotek svarer at dette verken har skjedd i stor eller liten grad. Det kan være et uttrykk for at dette i noen grad har skjedd, eller at bibliotekene har latt visse satsningsområder og tiltak legge føringer, men ikke andre, slik at midtpunktet blir det naturlige svaret. 15 prosent svarer at strategien i liten grad har blitt lagt til grunn for eget arbeid.

Blant små bibliotek er det 31 prosent som i stor grad har latt strategien legge føringer på arbeid og prioriteringer, mot 76 prosent blant større bibliotek. 55 prosent av små bibliotek svarer at strategien i liten grad har lagt føringer på arbeid og prioriteringer ved biblioteket.

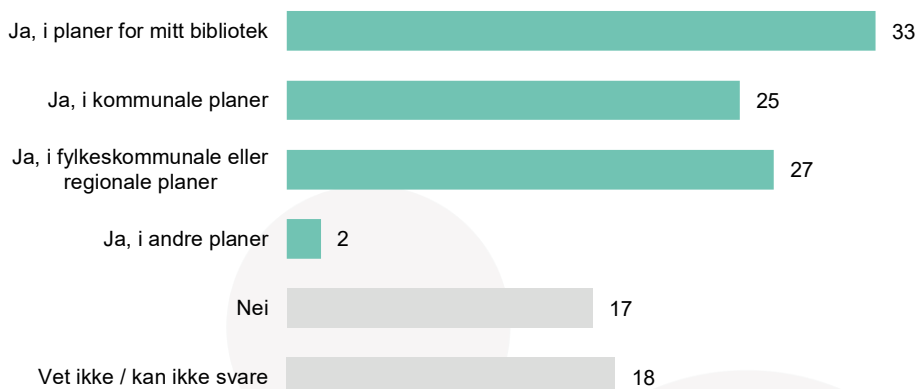
Figur 5 I hvilken grad har Nasjonal bibliotekstrategi lagt føringer for arbeid og prioriteringer ved ditt bibliotek i perioden 2020-2025?

Et klart flertall oppgir at Nasjonal bibliotekstrategi er blitt brukt i utviklingen av enten lokale eller regionale planer. 35 prosent svarer enten nei eller at de ikke kjenner til om dette er blitt gjort. Flest oppgir å ha brukt bibliotekstrategien i planer for eget bibliotek, men nokså mange oppgir også at strategien er blitt brukt både i kommunale og fylkeskommunale, eller andre regionale planer.

Alle fylkeskommunene i undersøkelsen svarer at strategien er blitt brukt i planer for fylkesbiblioteket og/eller fylkeskommunale planer.

Figur 6 Har Nasjonal bibliotekstrategi blitt brukt i utviklingen av lokale og/eller regionale planer? Flere svar mulig.

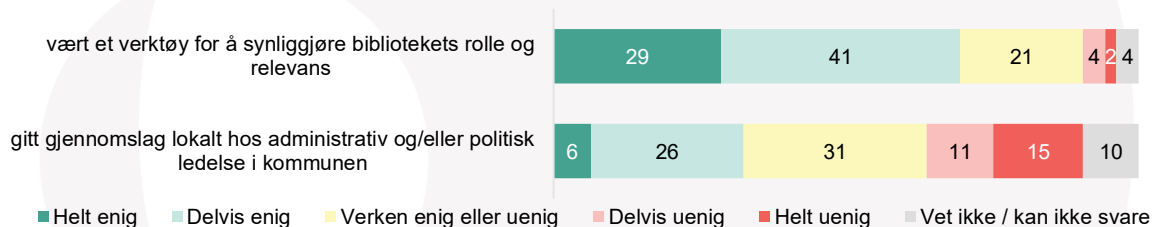

3.3 Strategien som verktøy for synlighet og gjennomslag

Syv av ti folkebibliotekledere mener Nasjonal bibliotekstrategi har vært et verktøy for å synliggjøre bibliotekets rolle og relevans. Svært få er uenig i utsagnet. Blant små bibliotek er det færre som er enige i utsagnet enn blant større bibliotek.

Bildet er noe mer sammensatt når det gjelder hvorvidt strategien har gitt gjennomslag lokalt hos administrativ og/eller politisk ledelse i kommunen. Flest svarer verken enig eller uenig og én av fire er *uenige* i at strategien har hatt en slik effekt. 32 prosent, altså ett av tre folkebibliotek, mener imidlertid strategien har gitt gjennomslag lokalt.

Figur 7 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn. Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har...

Det er stor grad av konsistens i hvordan biblioteklederne i det kvalitative utvalget beskriver betydningen av å ha en nasjonal bibliotekstrategi. Det mest fremtredende er at strategien peker ut en felles retning: den sier noe om hva som er viktig, hvilke satsingsområder som gjelder og hva bibliotekene forventes å levere – også de minste. Det gir grunnlag for å jobbe planmessig og målrettet, og reduserer tilfeldigheten i lokale prioriteringer.

Strategien omtales som samlende. Den gir sektoren et felles språk og et sett av begreper som gjør det lettere å kommunisere bibliotekets rolle og samfunnsoppdrag overfor politikere, kommuneadministrasjon og publikum. Begreper som dannelse og demokrati, og formuleringen om at bibliotekene er demokratihus, brukes gjennomgående i strategidokumentene. Flere trekker frem at Nasjonalbiblioteket har lyktes med å gjøre disse store og luftige ordene håndgripelige og relevante i bibliotekhverdagen. Slik har strategien bidratt til å konkretisere bibliotekets samfunnsoppdrag og til at sektoren kan « snakke med én stemme ».

«Et godt dokument vi har kunnet bruke ovenfor administrasjon/politikere for å gi de en forståelse for våre oppgaver og vårt samfunnsoppdrag. Det har bekreftet våre behov og gjort at vi kanskje har blitt tatt mer på alvor. Strategien viser også hva som forventes av folkebibliotekene selv om man ikke er så stor» (fritekstsvaer, bibliotekundersøkelsen).

Strategiens forankring i to departementer³ – Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet – vurderes prinsipielt positivt av flere informanter. Det gir strategien bredde og signaliserer at biblioteket er mer enn kultur: det er også kunnskap, læring og utdanning. Den tverrdepartementale forankringen gir biblioteket et bredere mandat å vise til lokalt, og understreker at biblioteket ikke er en marginal kulturtjeneste, men en samfunnsaktør med relevans på tvers av politikkområder. Biblioteket er i tillegg nevnt i andre samtidige nasjonale strategier og handlingsplaner, noe som styrker denne posisjonen ytterligere. Flere trekker frem at bibliotekene er tydelig posisjonert som arena for yringsfrihet, tilgang til kvalitetssikret informasjon og motstandskraft mot desinformasjon.

Intervjuene bekrefter det spørreundersøkelsen også viser: den nasjonale strategien tas inn i regionale og kommunale planer, og skaper slik en sammenhengende linje fra nasjonalt til lokalt nivå. Dette er særlig tydelig hos fylkesbibliotekene i utvalget, som beskriver at de aktivt knytter egne mål og fokusområder til den nasjonale strategien.

«Det gir en gjennomgående linje. Vi legger oss opp mot nasjonale føringer og tilpasser det til regionale og lokale behov. Det henger godt sammen, ikke minst rent pedagogisk, for både politikere og ansatte, og er en fin måte å jobbe på» (fylkesbibliotekleder).

Bibliotekene befinner seg i et vedvarende spenningsfelt: de er kommunale tjenester som styres av lokale budsjetter og prioriteringer, men de er samtidig del av et nasjonalt biblioteksystem med forventninger fra nasjonale myndigheter. «Vi er både kommunens bibliotek, men også landets bibliotek», som en informant uttrykker det. I dette spennet fungerer strategien som noe å vise til og lene seg på. Den bidrar til å klargjøre hva biblioteket som minimum skal levere, og gir nasjonalt belegg for å stå imot lokale nedprioriteringer. For de minste bibliotekene er dette særlig viktig:

«Jeg synes en strategi er viktig. Det løfter oss små bibliotek å ha denne å vise til. Det blir nesten litt sånn «se her, det vi driver med er faktisk viktig» (folkebibliotekleder).

«En styrke ved strategien er viktigheten av mest mulig likeverdige bibliotek tjenester. Det er viktig at dette sies og skrives på nasjonalt nivå, så kan fylkesbibliotekene, folke- og skolebibliotekene vise til den overordna strategien i eget planverk / egen argumentasjon for bedre tjenester / styrking av biblioteket lokalt» (fritekstsvaer, bibliotekundersøkelsen).

Strategien bidrar dermed til et likere kjernetilbud og en styrket felles forståelse av hva biblioteket skal være. Flere fremhever i de åpne svarene at satsingen på fellestjenester og infrastruktur bidrar til å sikre mer likeverdige tilbud:

«Jeg håper og tror at den er med på å sikre et likere kjernetilbud og opplevelse av hva bibliotek er og en forventning til hva biblioteket skal være, uavhengig av om du bruker Bjørvika eller Måsøy folkebibliotek. Jeg håper en fremtidig strategi klarer å se bibliotekets mandat og oppgaver nettopp tverrdepartementalt. Når man kommer ut i kommunen igjen kan vi formidle at vi ikke er en sidekultur, vi er ikke en overskuddstjeneste. Vi er mer enn det og vi er bredere» (folkebibliotekleder).

³ Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet står bak *Rom for demokrati og dannelse* – Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2023, mens det er Kultur- og likestillingsdepartementet som kom med utvidet nasjonal bibliotekstrategi.

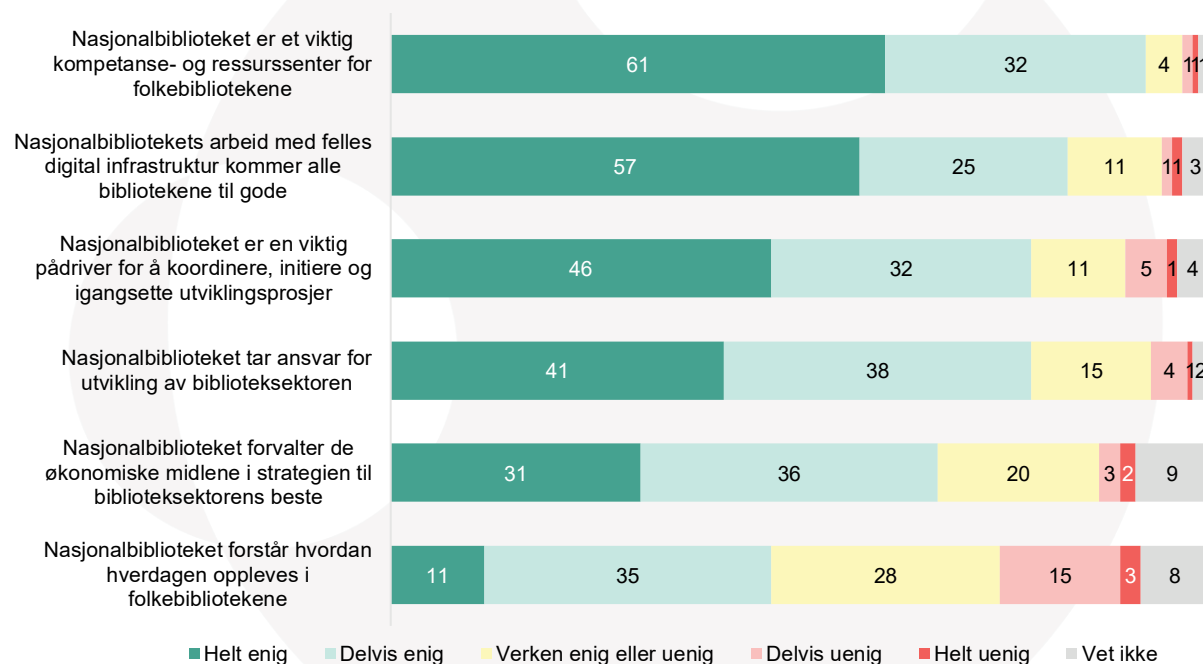
3.4 Nasjonalbibliotekets rolle som utviklingsaktør for folkebibliotekene

Evalueringen viser at strategien vurderes som et viktig grunnlagsdokument for satsing på bibliotekutvikling lokalt. Strategien slår fast hva som skal være statlig ansvar og oppgaver overfor bibliotekene, og hvordan staten, gjennom Nasjonalbiblioteket, kan legge til rette for utvikling i hele biblioteksektoren.

Figur 8 nedenfor viser folkebibliotekenes vurderinger av Nasjonalbiblioteket som utviklingsaktør. Bildet er gjennomgående positivt. Mest entydig er bildet av Nasjonalbiblioteket som et viktig kompetanse- og ressurscenter for folkebibliotekene (93 prosent er enig i utsagnet). Biblioteklederne vurderer i stor grad også at Nasjonalbibliotekets arbeid med felles infrastruktur kommer alle bibliotekene til gode. 79 prosent mener Nasjonalbiblioteket tar ansvar for utvikling av biblioteksektoren og 78 prosent at Nasjonalbiblioteket er en pådriver for utviklingsprosjekter.

Det er et noe mer blandet bilde på spørsmål om de økonomiske midlene i strategien forvaltes til sektorens beste og om Nasjonalbiblioteket forstår hverdagen i folkebibliotekene. 18 prosent er *uenig* i at Nasjonalbiblioteket forstår bibliotekhverdagen i kommunene, og 28 prosent svarer verken enig eller uenig. Innsikten fra de kvalitative intervjuene med bibliotekledere bidrar til å kaste noe mer lys over dette funnet.

Figur 8 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn om Nasjonalbiblioteket som utviklingsaktør for folkebibliotekene i strategiperioden?

Biblioteklederne i det kvalitative utvalget vurderer at Nasjonalbiblioteket har etablert seg som en svært viktig aktør for folke- og fylkesbibliotekene, og bidratt sterkt til bibliotekutviklingen de siste ti årene. Der Nasjonalbiblioteket tidligere kunne oppfattes noe tilbakeholden overfor sektorovergrepene oppgaver, beskrives det nå som en aktiv pådriver:

«Jeg opplever at Nasjonalbiblioteket i større grad har åpnet for å være en tilrettelegger og en igangsetter av ting. Så er det kanskje andre som skal drifte det og andre som skal betale, men de har i hvert fall har brukt sin kompetanse og sitt nettverk til å gjøre det mulig i det hele tatt å komme i gang og starte en utvikling» (folkebibliotekleder).

Nasjonalbiblioteket spiller i dag flere komplementære roller overfor sektoren: som kunnskaps- og kompetanseaktør, som tilrettelegger og igangsetter av utvikling, og som tilskuddsforvalter og juridisk forhandlingspartner for fellesløsninger og rettigheter. Disse rollene beskrives samlet som svært viktige for bibliotekenes utvikling – og som noe bibliotekene i liten grad kunne ha løst på egne hånd. Nasjonalbibliotekets rolle knyttet til digital infrastruktur utdypes nærmere i kapittel 6.

Flere sier de er imponert over at Nasjonalbiblioteket har klart å skape så mye utvikling i folke- og fylkesbibliotekene, tatt i betraktning institusjonens svært brede mandat og relativt lille stab som jobber direkte med bibliotekutvikling. Nasjonalbiblioteket beskrives som løsningsorientert, fleksibelt og lydhørt for innspill fra sektoren.

Historisk har Nasjonalbiblioteket av mange blitt oppfattet som både høytidelig og distansert – primært forbundet med statistikk, tilskuddsforvaltning og digitaliseringsprosjekter. Dette bildet preger fortsatt noen av vurderingene, men er ikke enerådende. Den opplevde avstanden til Nasjonalbiblioteket ser ut til å henge sammen med både geografi og bibliotekstørrelse. Der storbybibliotekene beskriver seg som hørt og involvert, opplever særlig enkelte bibliotek i nord at Nasjonalbibliotekets tiltak ikke alltid treffer deres landsdel og utfordringer – og at strategiens tiltak i praksis treffer best i Oslo og på det sentrale Østlandet. Dette understøttes av spørreundersøkelsen, som viser et blandet bilde på spørsmålet om Nasjonalbiblioteket «forstår hvordan hverdagen oppleves i folkebibliotekene».

Et mer tvetydig funn gjelder rollefordelingen mellom forvaltningsnivåene i bibliotekstrategien. På den ene siden beskriver flere at sektoren samlet sett har fått en bedre forståelse av Nasjonalbibliotekets rolle og ansvarsområde gjennom strategiperioden. På den andre siden omtaler flere strategien som «Nasjonalbibliotekets strategi». Mens noen mener rollefordelingen er blitt tydeligere, mener andre at den fortsatt er uklar. To fritekstsvaer illustrerer denne spenningen, særlig knyttet til fylkesbibliotekenes utviklerrolle overfor folkebibliotekene:

«Jeg synes at strategien på en måte har vært med på å tydeliggjøre fylkesbiblioteket som en utviklings- og rådgivningsenhet regionalt. At de jobber hele tiden med å prøve å se regionen og kunne søke mer overordna utviklingsmidler som er tilpasset det landskapet vi er i» (fritekstsvaer, bibliotekundersøkelsen).

«Strategien er nasjonal og burde av den grunn vært mer tydelig på rolle- og ansvarfordeling mellom forvaltningsnivåene. Skillet mellom utviklerrollen til Nasjonalbiblioteket og fylkesbibliotekene er ikke tydelig nok. Det har medført at fylkesbibliotekene står i fare for å få en administrativ rolle som påvirker deres mulighet til å være utviklingsaktører» (fritekstsvaer, fylkesbibliotekundersøkelsen).

Disse to sitatene peker mot et strukturelt spørsmål som strekker seg utover det en strategi alene kan løse: hvem skal utvikle bibliotekene, og på hvilket nivå? Det kvalitative materialet tyder på at en eventuell fremtidig strategi kan være tydeligere på rolleavklaringen mellom Nasjonalbiblioteket og fylkesbibliotekene.

STRATEGISK RÅD

Nasjonal bibliotekstrategi 2020–2025 bygger videre på de grepene som ble tatt i den første bibliotekstrategien (2015–2018). For å sikre god praktisk gjennomføring av strategien ble det opprettet et strategisk råd som Nasjonalbiblioteket har hatt løpende dialog med i strategiperioden. I strategien heter det at et strategisk råd skal legge til rette for «en formalisert dialog med bibliotekfeltet, og sikre at strategien blir fulgt opp i tråd med bibliotekenes situasjon og behov» (s. 10).

Blant de som har hatt plass i rådet, beskrives erfaringen gjennomgående som interessant og givende. En særlig verdi trekkes frem: det å bli bedre kjent med andre deler av biblioteksektoren – ikke minst UH-sektoren – som man ellers sjelden møter i hverdagen. Rådet beskrives som en viktig «lyttepost» for Nasjonalbiblioteket, der åpne diskusjoner har funnet sted og der sektoren har hatt en kanal for innspill. Samtidig er informantene tydelige på rammene: rådet har ingen formell vetorett, og

Nasjonalbiblioteket har stått fritt til å bruke innspillene slik de selv finner det hensiktsmessig. Innenfor disse rammene opplever informantene likevel at Nasjonalbiblioteket har vært lydhøre. Prioriteringer er blitt justert underveis i strategiperioden, og den utvidede strategien inneholder tiltak som direkte kan knyttes til ønsker som ble fremmet i rådet.

Ikke alle erfaringene er udelt positive. En informant beskriver møtene som preget av en skjev balanse – mer orientering enn dialog og en opplevelse av å bli fortalt «sånn gjør vi det». Rådet mente mye, men arbeidsmåten ga ikke alltid rom for at meningene fikk tyngde i møtet.

Blant de som ikke har sittet i rådet, er det begrenset kjennskap til hva rådet konkret har gjort, og usikkerheten om rådets faktiske påvirkning er større. Samtidig pekes det på at strategiperiodens utvikling – forbedringer i innretningen av prosjektmidler, tydeligere utviklingsprosesser og fremdrift mot nasjonale fellesløsninger sektoren lenge har etterspurt – kan knyttes til at det har eksistert en formalisert dialog mellom Nasjonalbiblioteket og feltet.

Informantene mener at tanken bak strategisk råd er god, og at en slik modell bør videreføres. Det er et reelt behov for en formalisert arena der sektoren kan gi innspill til nasjonal bibliotekpolitikk og prioriteringer, uavhengig av hva man mener om hvordan rådet har fungert i praksis.

3.5 Behov for en egen strategi for biblioteksektoren

I de kvalitative intervjuene gir biblioteklederne tydelig uttrykk for at det er behov for en ny, selvstendig nasjonal strategi for biblioteksektoren også etter 2025. Begrunnelsene er flere. Først og fremst har strategien vist at den virker, som retningsgivende for sektoren, som legitimeringsverktøy og som ramme for regional og lokal planlegging. Bibliotekloven gir fremdeles en viss tyngde, men loven kan ikke erstatte strategiens mer konkrete retning og tiltak. Dette sees som argumenter for å videreføre og videreutvikle den.

Et gjennomgående poeng er at biblioteksektoren, uten en selvstendig strategi, risikerer å bli definert gjennom andre sektorers planer og agendaer. Biblioteket er riktignok omtalt i en rekke nasjonale strategier og meldinger, men alltid som et middel for andre mål, og ikke som et felt med egne premisser. Slik «dyttes» biblioteket inn i andres planer uten at dets særegne rolle som åpen, demokratisk institusjon og kunnskapsformidler får tilstrekkelig oppmerksomhet.

«Bibliotekene er såpass sentrale at det trengs en egen strategi, for det er kultur som alle forholder seg til. Jeg driver den mest besøkte kulturinstitusjonen i kommunen, og sånn tror jeg det er i alle kommuner. Og da mener jeg det er viktig at man har en egen bibliotekstrategi» (folkebibliotekleder).

«Bibliotek er viktig i forhold til beredskap, motstandskraft mot desinformasjon, leselyststrategi, og mange andre samfunnsområder. Men vi blir jo mye mer usynlige i sånne type strategier enn å ha en egen strategi hvor det faktisk er satsing på bibliotek som konsept, og ikke bare de delene man skal bidra til» (fylkesbibliotekleder).

Stram kommuneøkonomi er et tema i mange av de kvalitative intervjuene. Biblioteklederne beskriver at kultursektoren generelt og biblioteket spesielt opplever som utsatt, og flere står overfor konkrete kutt og nedskjæringer. Bibliotekloven beskrives som en «myk lov»: selv med formålsparagrafen som ryggdekning kan kommunene legge seg på et minimumsnivå og i praksis «administrere biblioteket bort». Flere løfter frem at loven er lite konkret og åpen for tolkning, og at man trenger mer presise retningslinjer enn loven alene kan gi.

«Så lenge kommuner kan velge å ikke følge loven/legge seg på et helt minimalt nivå, hjelper det ikke med en god strategi med gode mål og virkemidler. Det trengs tyngre virkemidler og tydeligere standarder/krav til kommunene» (fritekstsvaer, bibliotekundersøkelsen).

«Slik situasjonen i kommunene er i dag, er det behov for tydelige signaler ovenfra til kommunene, slik at bibliotekenes rolle er tydelig og ikke så lett kan undergraves av vilkårlige kutt» (fritekstsvaer, bibliotekundersøkelsen).

Flere har observert en tydelig organisatorisk endring de siste årene: der biblioteklederne tidligere hadde kort vei til kommuneledelsen og en relativt flat struktur, har mange nå havnet lenger ned i kommunehierarkiet. Konsekvensen er at biblioteklederne bruker stadig mer tid og krefter på intern synliggjøring av bibliotekets rolle, på bekostning av det publikumsrettede arbeidet. Som en informant beskriver det: selv en biblioteksjef med bred sektorkunnskap og nasjonalt engasjement bruker tid på å kjempe for andre bibliotekers budsjetter, fordi «ingen andre gjør det».

Dette peker mot et vedvarende ønske i sektoren: en statlig aktør som ikke bare tilbyr og koordinerer, men som aktivt kan stille krav, være garantist for at lokale myndigheter prioriterer bibliotek, og motvirke den fragmenteringen som svak kommuneøkonomi og lokale prioriteringer skaper.

«Eg er veldig oppteken av det fellesskapet. Eg ser nokre farer nå med innskrenking, og det er derfor eg tenker at det er jo Nasjonalbibliotekets som kan bygge felles kultur og bygge det fellesskapet. Det vil være uhyre viktig det neste året» (folkebibliotekleder).

Biblioteklederne er gjennomgående av den oppfatning at strategien 2020–2025 har vært riktig og viktig for sin periode, men at en strategi skrevet i dag ville sett annerledes ut. Store samfunnsendringer trekkes frem: digitalisering og fremvekst av kunstig intelligens, en mer ustabil sikkerhetssituasjon og økt oppmerksomhet om desinformasjon og demokratisk motstandskraft. En fremtidig strategi bør, ifølge informantene, ta inn over seg disse strømningene – og i større grad enn i dag adressere de strukturelle forskjellene innad i sektoren: mellom store og små kommuner, mellom sentrum og periferi og mellom bibliotektyper.

4 SATSNINGSOMRÅDET FORMIDLING

Det første satsningsområdet i Nasjonal bibliotekstrategi er formidling. Folkebibliotekenes formidlingsansvar ble understreket allerede da bibliotekloven ble endret i 2014, og det ble fremhevet at folkebibliotekene skal arbeide med aktiv formidling. Satsningen på bibliotekene som arena for debatt, formidling og kulturopplevelser var også sentralt i Nasjonal bibliotekstrategi 2015–2018.

I dette kapittelet presenteres funnene fra bibliotekundersøkelsen som er knyttet til satsningsområdet formidling. Folkebibliotekene ble spurt om bibliotekstrategien har gjort at de jobber mer med aktiv formidling og mer oppsøkende opp mot nye brukergrupper enn de ellers ville gjort. Dette utdypes med innsikt fra de kvalitative intervjuene, som gir mer kontekst til hvordan bibliotekene ser på utviklingen i formidlingsaktivitet fra arenamidlene (tilskuddsordningen i den første bibliotekstrategien) og frem til i dag.

Leselyst fikk forsterket oppmerksomhet i løpet av strategiperioden, og evalueringen gir tall på hvilke effekter bibliotekene mener strategien har hatt på lesing blant barn og unge.

Blant de viktigste tiltakene under satsningsområdet formidling, er midler til aktiv formidling. Midlene skulle bidra til at folkebibliotekene gikk aktivt ut og formidlet litteratur og samlingene sine i lokalmiljøet, gjerne i samarbeid med andre aktører, som institusjoner, foreninger eller arbeidsplasser i kommunen⁴. Vi gjengir noen nøkkeltall for tildelinger av midler til aktiv formidling fra Nasjonalbibliotekets egne oversikter, og ser disse i sammenheng med funn fra bibliotekundersøkelsen. Vi ser også på om folkebibliotekene vurderer at midlene har gjort at man jobber mer utadrettet mot nye brukergrupper enn før, og i hvilken grad midlene har bidratt til å gi bibliotekansatte kompetanse i nye måter å formidle på.

I løpet av strategiperioden fikk fylkesbibliotekene en tydeligere rolle knyttet til det å styrke formidlingskompetansen i folkebibliotekene. To konkrete grep ble gjort. Det ene var å stimulere til felles søknader om midler til aktiv formidling for flere folkebibliotek i fylket. Det andre var prosjektet Formidlingskompetanse i folkebibliotek (FiF). Begge omtales i kapittelet, med utgangspunkt primært i innsikten fra de kvalitative dybdeintervjuene med bibliotekledere.

4.1 Folkebibliotekenes arbeid med formidling

Figur 9 viser at bibliotekene i stor grad vurderer at bibliotekstrategien har hatt betydning for at det jobbes med formidling. Omtrent to av tre bibliotekledere svarer at bibliotekstrategien har gjort at deres bibliotek har jobbet mer med aktiv formidling enn de ellers ville ha gjort. Én av fire svarer verken enig eller uenig. Få er uenig.

De små bibliotekene, her definert som bibliotek med inntil to ansatte, er i mindre grad enig i at de jobber mer med aktiv formidling enn de ville gjort uten en strategi. Blant små bibliotek er 56 prosent enig i utsagnet, mot 71 prosent eller mer blant bibliotek med flere enn to ansatte.

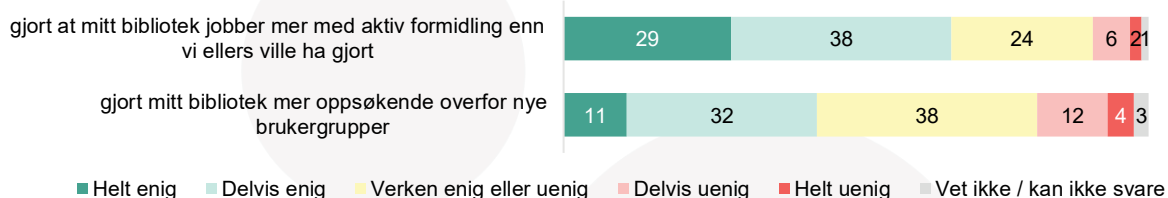
Bildet er noe mer sammensatt når det gjelder hvorvidt strategien har gjort folkebiblioteket mer oppsøkende overfor nye brukergrupper. Flest sier seg enten helt eller delvis enig (43 prosent), mens 16 prosent er *uenig* i at strategien har hatt denne effekten.

En nokså stor andel svarer midtkategorien verken enig eller uenig. I lys av innsikten fra de kvalitative intervjuene, tror vi den høye andelen som verken er enig eller uenig kan være et uttrykk for flere ting.

⁴ <https://bibliotekutvikling.no/nyheter/nasjonalbiblioteket-deler-ut-28-millionar-til-biblioteka/>

Det kan være at oppsøkende formidling overfor nye brukergrupper er et mål som ikke alle bibliotek har kapasitet til å realisere. En annen forklaring er at det er vanskelig å vurdere hva som er direkte utløst av strategien når mye oppsøkende arbeid allerede er etablert praksis. En tredje mulighet er at noen bibliotek har beveget seg i den oppsøkende retningen, men bare delvis. Det kvalitative materialet antyder også at noen bibliotek er ambivalente til å skulle arbeide oppsøkende utenfor biblioteket, og at verken/eller trolig for noen reflekterer skepsis til tiltaket i seg selv.

Figur 9 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn. Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har...

I de kvalitative intervju samtalen beskriver biblioteklederne formidling som en av de mest merkbare endringene i bibliotekene i strategiperioden. Biblioteket er ikke lenger primært et «boklager» der man «henter og leverer bøker», men er blitt en aktiv deltaker i samfunnslivet, en arrangør og en som formidler aktivt. Det kvalitative materialet bekrefter altså resultatet fra spørreundersøkelsen på dette området: strategien har hatt reell effekt på formidlingsarbeidet i folkebibliotekene.

Satsningsområdet formidling beskrives som en naturlig forlengelse av den reviderte bibliotekloven fra 2014 og Nasjonal bibliotekstrategi 2015–2018. Arenamidlene fra den første bibliotekstrategien beskrives som utgangspunktet for en endret praksis i mange bibliotek. Disse midlene var lavterskel, gav konkrete, synlige resultater, og bidro til å «sparke i gang» bibliotek som ikke hadde tradisjonen for aktiv formidling. Midlene og satsningen bidro særlig til å utvikle biblioteket som arrangør og programmerer, og flere forteller om stor vekst i antall arrangement i strategiperioden. Flere bibliotek har fått nye lokaler eller blitt samlokalisert med kulturhus eller lignende i løpet av perioden, noe som har skapt økt grobunn for samarbeid om arrangementsaktivitet.

Endringen i strategiperioden beskrives ikke bare som en kvantitativ økning i antall arrangementer, men som noe som har *transformert* biblioteket og måten man jobber på. Flere av informantene legger stor vekt på møteplassfunksjonen folkebiblioteket har når de skal beskrive utviklingen i bibliotekene fra 2020 til i dag. Et bibliotek i utvalget beskriver utviklingen slik:

«Jeg tenker det ble et skifte da den første strategien kom. Det har jo vært en kjerneoppgave å formidle, men at det nå skjer arrangementer omkring formidling og litteraturformidling. Så kom en lov som tydeliggjorde at biblioteket skulle være en debattarena, det skulle være et møtested, det skulle være en arena for samtale, aktualitet og formidling» (folkebibliotekleder).

Noen av informantene i de kvalitative intervjuene problematiserer retningen formidlingsatsingen tok: at biblioteket i strategiperioden ble utfordret til å gå mer *ut* – til brukerne, til nye målgrupper utenfor bibliotekets egne lokaler. En bibliotekleder beskriver at biblioteket nettopp hadde etablert seg som en sterk lokal arena, da kriteriene for midler endret seg mot mer oppsøkende og utadrettet virksomhet. Denne dreiningen mot oppsøkende virksomhet kom litt i utakt med retningen biblioteket selv var på vei i. Spørreundersøkelsen viser noe av det samme: En nokså stor andel (én av fire) svarer at midlene til aktiv formidling i verken stor eller liten grad har bidratt til å bringe biblioteket og samlingene ut av biblioteklokalene (figur 13).

«Bibliotekene var godt i gang, vi hadde begynt å bli regnet med i lokalsamfunnet som en arrangementsarena. Og så plutselig så ble vinklingen at nå skulle vi ut. Det at litteraturformidlingen skulle skje der folk var og ikke i bibliotekene, det tenker jeg var en uheldig vei videre, fordi bibliotekene var så godt i gang med å skape sterke arenaer allerede» (folkebibliotekleder).

Intervjuene viser at formidling ikke er én ting – det er et spekter av praksiser som strekker seg fra store arrangementer og oppsøkende virksomhet til det som skjer i møtet mellom en bibliotekansatt og en låner. En bibliotekleder fra et lite bibliotek setter ord på dette:

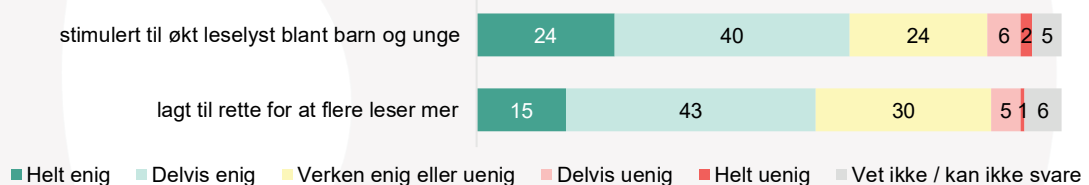
«Hos oss er det ikke like realistisk med kompetansen og tida hos ansatte til å faktisk kunne gjennomføre noe sånt. Bibliotekmedarbeiderne er ikke der at de er ute og gjør aktiv formidling på noe som helst måte. Men de har alltid forsøkt å drive med slags formidling, men det er jo heller snakke boka ut av hylla i skranke og veiledningssituasjoner» (folkebibliotekleder).

Formidlingsarbeidet snakkes om som en kjernevirksomhet i bibliotekene. Den skjer i alt fra daglige møter med lånere og publikum, formidling på digitale flater, bokprat, foredrag, barnehage- og klassebesøk og så videre. Enkelte påpeker at et aktivt bibliotek ville drevet med dette uavhengig av en nasjonal strategi. Det dominerende synet er imidlertid at strategien har understøttet og forsterket formidlingsaktiviteten i folkebibliotekene.

4.2 Leselyst og samarbeid med barnehager

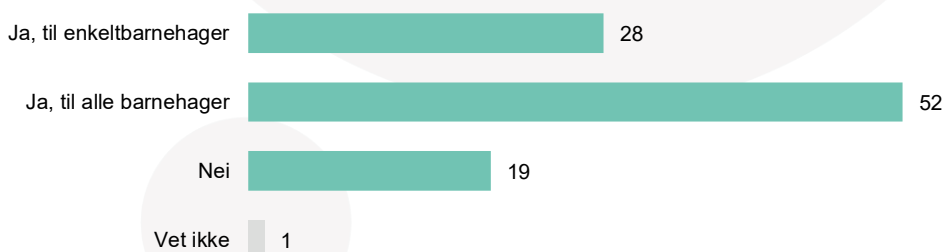
To spørsmål i bibliotekundersøkelsen fanger opp hvordan folkebibliotekene ser på betydningen bibliotekstrategien har hatt for å øke leselyst blant barn og unge og legge til rette for at flere leser mer. Bibliotekene svarer nokså likt på de to spørsmålene. Et flertall mener strategien har stimulert til økt leselyst blant barn og unge, og har lagt til rette for at flere leser mer. Få er *uенige* i at strategien har hatt disse effektene. 24 og 30 prosent svarer at de verken er enig eller uenig. Dette kan blant annet være et uttrykk for at en del mener at bibliotekstrategien ikke er det som har påvirket dette mest. Mot slutten av strategiperioden kom en egen leselyststrategi, Sammen om lesing 2024–2030, som også kan ha påvirket bibliotekene til økt satsning på lesing og leselyst. Leselystsatsninger og formidlingsaktivitet overfor barn og unge fikk også et forsterket fokus i utvidet bibliotekstrategi.

Figur 10 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn. Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har... [leselyst og tidlig innsats]

Samarbeid mellom bibliotek og barnehager er et av Nasjonalbibliotekets oppfølgingstiltak i leselyststrategien. Et eget spørsmål kartlegger om bibliotekene har et organisert tilbud overfor barnehager i kommunen om lesing. 80 prosent av bibliotekene svarer at de har et organisert tilbud om lesing overfor barnehager i kommunen. Halvparten har et tilbud for *alle* barnehager i kommunen.

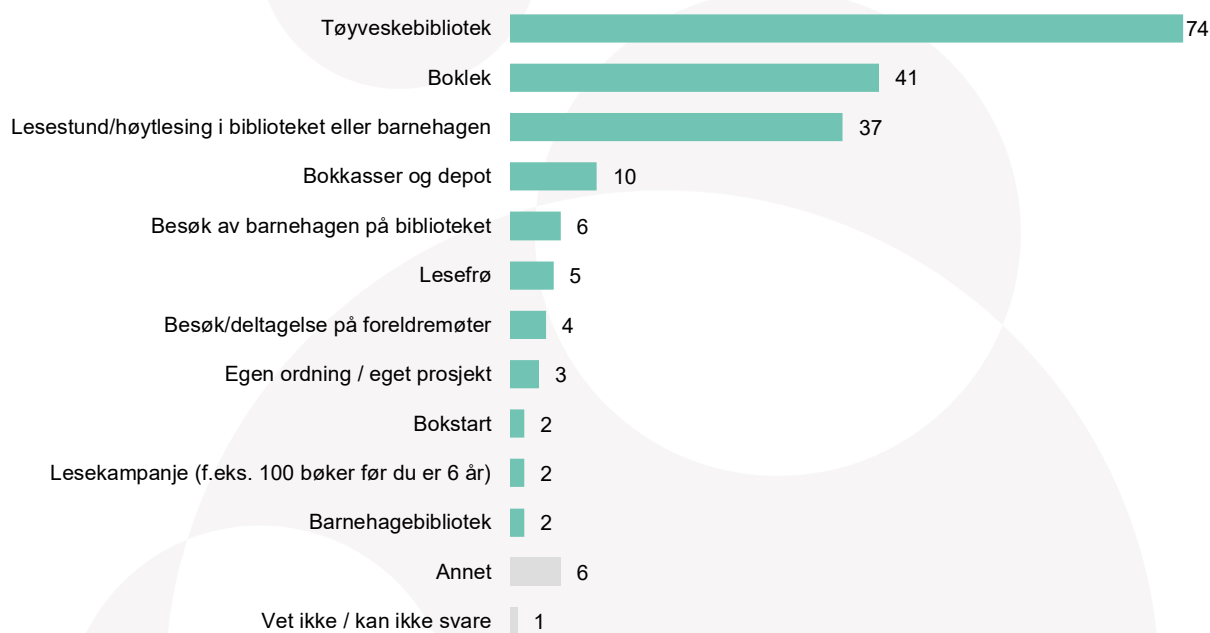
Figur 11 Har ditt bibliotek et organisert tilbud overfor barnehager i kommunen om lesing?

Det enkelttiltaket flest folkebibliotek har overfor barnehagene, er tøyveskebibliotek⁵. Tøyveskebibliotek ble utviklet som tiltak av Nordland fylkesbibliotek, og et kurs om starthjelp for dette lesetiltaket ligger i Kompetansebanken på bibliotekutvikling.no under læringsressursen om leselyst for de minste⁶.

41 prosent oppgir at de har tilbudet *boklek*, og nesten like mange har *lesestund/høytlesning* som tiltak overfor barnehagene. 10 prosent oppgir *bokkasser* som lesetiltak, og mellom 2 og 6 prosent oppgir andre tiltak for lesing og leselyst for de minste.

Figur 12 Hva slags type lesetiltak har ditt bibliotek for barnehager i kommunen? Filter: Har et organisert tilbud om lesing for barnehager i kommunen.

De kvalitative intervjuene bekrefter at mange bibliotek jobber aktivt med leselyst og tiltak rundt litteratur for barn og unge. Satsning på barn og unge og tidlig innsats er i tråd med kommunenes oppmerksomhet om barn og unge generelt.

«Vi har jobbet veldig aktivt, strategisk og systematisk inn mot leselyststrategien. Vi har igangsatt utrolig mange tiltak for de fra 0 til 6 år. Triplet tilbudet vi har hatt før, på noen områder. Det er jo sånn at når noe blir populært, så vokser det veldig mye annet rundt det (folkebibliotekleder).

Flere bibliotek beskriver at aktiviteten rundt lesetiltak for barn og unge får mindre skala og blir mer lavterskel, og flere sier at de nå etter en lang periode med fokus på store arrangementer med store publikum, like gjerne satser på mindre tiltak, lavterskelopplegg for mindre grupper og bøker som kjerne for formidling.

«Det gikk en arrangementsbølge over bibliotekene med den forrige strategien, og det var nyttig. Nå prøver vi å få fram alt det andre gode biblioteket gjør som ikke nødvendigvis er arrangement med 200 stykker. En lesestund for en gruppe barn på ti stykker, den kan faktisk gi like mye» (folkebibliotekleder).

Sommerles er blant bibliotekenes mest synlige formidlingstiltak, og et annet av Nasjonalbibliotekets oppfølgingstiltak i leselyststrategien. Sommerles har i flere omganger fått tildelt prosjektmidler fra

⁵ De fleste tiltakene i listen i figuren under er kategorisert på bakgrunn av et åpent tekstfelt i spørreundersøkelsen.

⁶ https://bibliotekutvikling.no/kompetansebank/courses/leselyst_med_dei_minste/

Nasjonalbiblioteket som en del av nasjonal bibliotekstrategi. I intervjusamtalene snakker mange bibliotekledere om betydningen av Sommerles. Kampanjen er et godt eksempel på et nasjonalt, gjenkjennbart tiltak som gjør at bibliotekene fremstår mer enhetlige overfor publikum. Flere påpeker også at Sommerles fører til gode resultater for både leselyst og leseferdigheter blant elevene som deltar i kampanjen⁷.

«Du kan gå inn i et bibliotek hvor som helst i landet, og så finner du akkurat de bøkene og den logoen utstilt, fordi bibliotek over hele landet er med på det prosjektet. Det tror jeg er veldig nyttig. Det har man jobbet med i alle år, å finne noen overbyggende saker» (folkebibliotekleder).

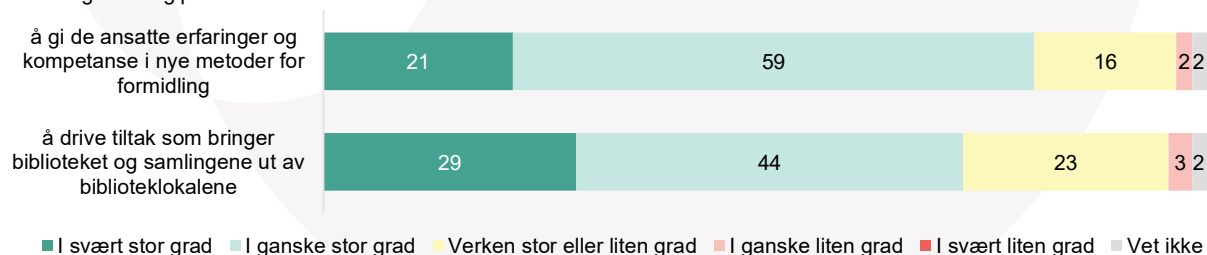
4.3 Midler til aktiv formidling

Midler til aktiv formidling er tildelt i fire runder i løpet av strategiperioden. Mellom 2021 og 2024 er mer enn 53 millioner kroner tildelt i midler til aktiv formidling. Tidlig i strategiperioden ble det lagt inn et premiss i tildelingskriteriene om at midlene til aktiv formidling skulle brukes til å frikjøpe bibliotekansatte, og at bibliotekdriften kunne ivaretas av vikar. Dette skulle bidra til å bevare kompetanse og engasjement i organisasjonen, og redusere sårbarhet for at erfaringer forsvinner når prosjektet er slutt. Ifølge Nasjonalbibliotekets oversikter har omtrent 89 prosent av bibliotekene søkt om midler til aktiv formidling i perioden, på egen hånd eller gjennom fylkesbiblioteket⁸.

Målet med midlene har vært å styrke bibliotekene som formidlere ved å bringe biblioteket og samlingene ut av bibliotekrommet og gi ansatte erfaringer og kompetanse til å prøve ut nye metoder for formidling. Hvordan bibliotekene vurderer måloppnåelse av dette, vises i figur 13. 80 prosent vurderer at midlene har gitt de ansatte erfaringer og kompetanse i nye metoder for formidling, og bare 2 prosent mener midlene i liten grad har hatt denne effekten. Måloppnåelsen er med andre ord god på dette området.

Nesten like mange, 73 prosent, mener midlene har bidratt til å bringe biblioteket og samlingene ut av biblioteklokalene. Noen flere svarer at dette verken har skjedd i stor eller liten grad, men kun 3 prosent svarer at dette i liten grad har skjedd.

Figur 13 I hvilken grad mener du midlene til aktiv formidling har bidratt til... Filter: folkebibliotek som har mottatt midler til aktiv formidling i strategiperioden.

4.4 Fylkesbibliotekenes rolle i arbeid med formidling

De små bibliotekenes utfordringer med tid, ressurser og kompetanse til å drive aktiv formidling og utviklingsarbeid, er et tema som går igjen flere steder i rapporten. For mange folkebibliotek har løsningen vært å koble seg på prosjekter som andre søker og administrerer – slik kan man få til utvikling uten å bære den administrative byrden alene.

⁷ Sammen om lesing – leselyststrategien side 22.

⁸ <https://bibliotekutvikling.no/nyheter/nasjonalbiblioteket-deler-ut-28-millionar-til-biblioteka/>

Underveis i strategiperioden justerte Nasjonalbiblioteket innretningen på søknadsordningen for aktiv formidling, slik at fylkesbibliotekene i større grad kunne søke, fordele og rapportere på vegne av kommunene. Det er en ordning som kanskje særlig har gitt de minste bibliotekene tilgang til midler de ellers ikke ville hatt. De kvalitative intervjuene bekrefter at dette var et godt grep. Et av fylkesbibliotekene forteller at halvparten til to tredjedeler av kommunene i fylket aldri ville søkt midler fra Nasjonalbiblioteket uten faglig og administrativ støtte fra fylket. Modellen de fulgte, innebar grundig kartlegging av hva kommunene ønsket midler til, en felles søknad som hvert enkelt bibliotek godkjente, lokal gjennomføring i det enkelte bibliotek og felles rapportering til Nasjonalbiblioteket.

«Fylkesbibliotek kan søke midler i felleskap med folkebibliotek. Dette gir mindre folkebibliotek med få årsverk mulighet til å delta og drive bibliotekformidling- og utvikling slik det er ønskelig. Dette må fortsette» (fritekstsvarene, bibliotekundersøkelsen).

Både folkebibliotekene og fylkesbibliotekene opplever at denne modellen har gitt god effekt. Man har ikke bare fått med kommuner som ellers trolig ikke ville søkt – ordningen har også skapt faglig fellesskap og erfaringsdeling på tvers. Flere beskriver at samarbeidet har stimulert til kontakt og felles utvikling som strekker seg utover det enkelte prosjektet:

«Det er veldig effektivt, og så i tillegg til at det gjør at de små også blir med, så gjør det også skaper en sann følelse av fagfellesskap rundt det, hvor alle vet plutselig hva alle gjør. Og vi samler folk til å møtes slik at de kan snakke om erfaringene, både i forkant snakke om hva de har lyst til å gjøre og senere erfaringene med det de har gjort. Det genererer en annen type samarbeid ute i kommunene våre» (fylkesbibliotekleder).

Flere av folkebibliotekene vektlegger også at formidling har et sterkt lokalt aspekt – publikum ønsker å se sitt lokale bibliotek stå bak det som formidles, ikke oppleve det som et fylkesinitiativ med lokal gjennomføring. Den lokale forankringen er med andre ord ikke bare praktisk, men prinsipielt viktig for at formidlingen skal oppleves som relevant og troverdig.

Samtidig peker fylkesbibliotekene (og enkelte av folkebibliotekene selv) på at til tross for disse grepene, var det likevel en barriere for de minste bibliotekene å søke. Et bibliotek med få ansatte har ikke kapasitet til å søke, planlegge, gjennomføre og rapportere, uansett hvor forenklet prosessen er.

«[Nasjonalbiblioteket] prøvde jo å forenkle hele søknadsprosessen, og all ære til det, men jeg tror det hjalp på en måte ikke, for det er en jobb som må gjøres uansett — som for de minste bibliotekene med én ansatt blir for mye» (fylkesbibliotekleder).

Barrierene mot å søke midler til aktiv formidling og utviklingsmidler er utdypet i delkapittel 5.4.

FORMIDLINGSKOMPETANSE I FOLKEBIBLIOTEK (FiF)

Evalueringen viser at både fylkesbibliotek og folkebibliotek vurderer formidlingsdelen av strategien som viktig og virksom, særlig gjennom midlene til aktiv formidling. Også prosjektet Formidlingskompetanse i folkebibliotek⁹ (FiF) trekkes frem som et formidlingstiltak med varig effekt på sektoren. FiF ble etablert for å styrke formidlingskompetansen hos ansatte i folkebibliotekene. Kompetansearbeidet i FiF skulle føre til mer aktiv formidling, høyere kvalitet på formidlingen, mer kunnskap om ulike formidlingsmetoder, og gi bibliotekansatte større trygghet i rollen som formidlere. Nasjonalbiblioteket stilte krav til en tydelig kobling mellom kompetansearbeidet og de aktive formidlingstiltakene i folkebibliotekene.

I spørreundersøkelsen ble fylkesbibliotekene spurt hvor positive eller negative de er til at ansvar for kompetanseheving i bibliotekene i strategiperioden ble lagt til fylkesbibliotekene gjennom FiF. Samtlige svarer at de er *svært* positive til dette grepet. De kvalitative intervjuene og fritekstsvarene

⁹ Prosjektet er oppsummert i en sluttrapport, [her](#).

peker i samme retning. Biblioteklederne opplever at FiF-prosjektet har endret samarbeidsmåter positivt, og at prosjektet fortsatt er definerende for hvordan folkebibliotekene jobber.

«FiF-prosjektet har vore svært vellukka og betyr at fylkesbiblioteka har hatt moglegheit til å arbeide på ein ny og mykje betre måte i fellesskap og nytta ressursane sine optimalt. Vi skulle fått til fleire slike prosjekt som utnytta kompetansane dei ulike fylka sit på til alles felles beste» (fritekstsvaer, fylkesbibliotekundersøkingen).

«Det prosjektet har vært en game changer vil jeg si, for samarbeidet mellom fylkene, fordi da så vi at vi kunne få så utrolig mye ut av pengene og ut av ressursene når vi gikk sammen på den måten med en felles prosjektleder» (fylkesbibliotekleder).

5 SATSNINGSOMRÅDET SAMARBEID OG UTVIKLING

Det andre satsningsområdet i bibliotekstrategien er samarbeid og utvikling. Målet med satsningsområdet har vært å bidra til bibliotekutvikling og gode samarbeidsordninger både gjennom tiltak Nasjonalbiblioteket har satt i verk og ved utlysning av prosjekt- og utviklingsmidler. Utlysning av prosjekt- og utviklingsmidler til folkebibliotek og fylkesbibliotek omtales i bibliotekstrategien som et av de viktigste tiltakene Nasjonalbiblioteket har for å oppnå målene for dette satsningsområdet (s. 27).

Forrige kapittel handlet om satsningsområdet formidling, og ble avsluttet med fylkesbibliotekenes rolle for å styrke formidlingskompetansen i folkebibliotekene. Ettersom satsningsområdene og tiltakene i bibliotekstrategien er knyttet tett sammen, er samarbeid mellom folkebibliotek og fylkesbibliotek også tematisert i dette kapitlet. Da handler det særlig om samarbeid knyttet til utviklingsprosjekter.

Først presenteres resultater fra bibliotekundersøkelsen om hvordan folkebibliotekene opplever samarbeid både innad i egen sektor og med samarbeidspartnere utenfor sektoren. Funnene støttes opp med innsikt fra de kvalitative intervjuene og åpne fritekstsvær i både bibliotekundersøkelsen og fylkesbibliotekundersøkelsen. Samarbeid mellom folkebibliotekene og fylkesbibliotekene, samt samarbeid med UH-bibliotek, vies mest plass.

Resten av kapitlet går inn på prosjekt- og utviklingsmidler som både driver og barriere mot bibliotekutvikling. Prosjekt- og utviklingsmidler er det mest sentrale tiltaket under satsningsområdet samarbeid og utvikling i bibliotekstrategien. Fra spørreundersøkelsen vises tall på hva som er barrierer mot å søke midler til formidlings- og utviklingsprosjekter, mens det er den kvalitative innsikten som bærer det meste av analysen av prosjektarbeid som virkemiddel for å skape utvikling i sektoren.

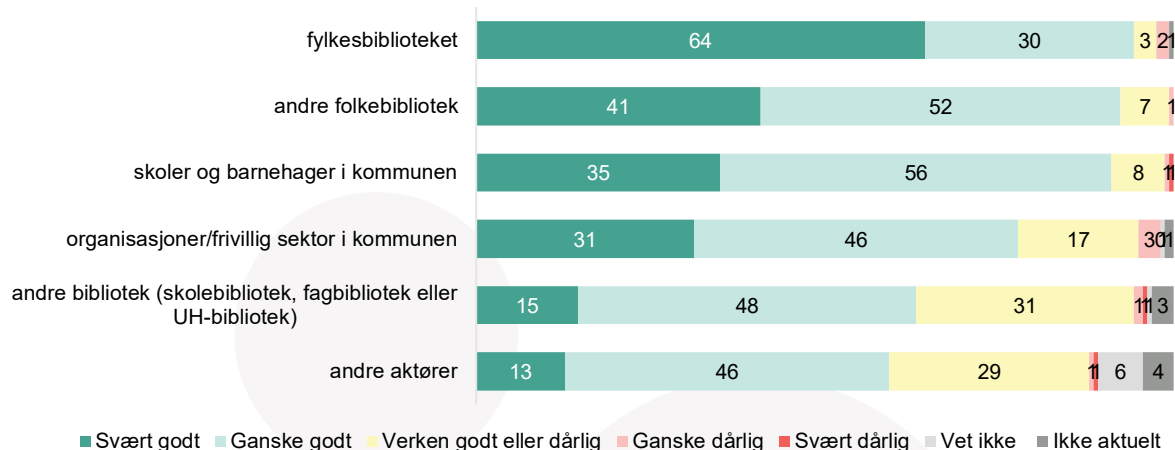
5.1 Samarbeid i biblioteksektoren

Vi ser først på hva bibliotekundersøkelsen viser om hvordan folkebibliotekene vurderer samarbeidet innad i egen sektor og samarbeidspartnere utenfor sektoren. Merk at figur 14 handler om samarbeid *generelt*, og ikke er knyttet til bibliotekstrategien direkte. Det overordnede bildet er at samarbeidet vurderes å fungere godt. 94 prosent vurderer samarbeidet med eget fylkesbibliotek som godt, 64 prosent av disse som *svært* godt. Samarbeidet med andre folkebibliotek vurderes som godt av like mange. Svært mange har også et godt samarbeid med skoler og barnehager i kommunen (91 prosent).

Samarbeidet med organisasjoner/frivillig sektor, skolebibliotek/fagbibliotek/UH-bibliotek og andre aktører, vurderes stort sett som godt, men en del svarer midtpunktet verken godt eller dårlig. Dette kan være uttrykk for at man ikke har utstrakt samarbeid og at det er vanskelig å ta stilling, eller at samarbeidet med noen av de som nevnes er godt, mens det er mindre godt for andre.

Få svarer at samarbeidet med de ulike bibliotektypene og aktørene fungerer *dårlig*, og nesten ingen svarer at dette ikke er aktuelt.

Figur 14 Hvor godt eller dårlig fungerer samarbeidet mellom ditt bibliotek og...

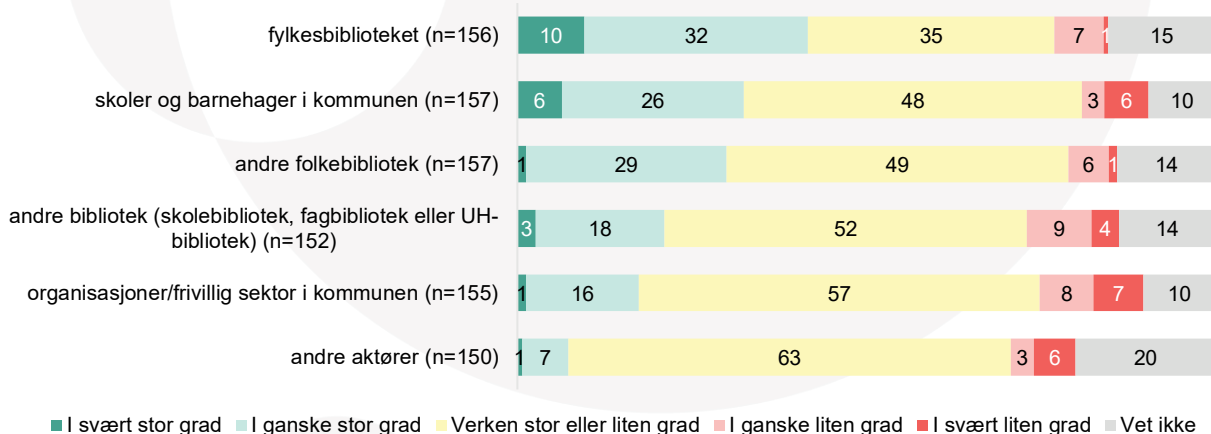

Figur 15 gir et bilde av hvordan folkebibliotekene vurderer at bibliotekstrategien har påvirket samarbeidet mellom eget bibliotek og de nevnte aktørene. Alle biblioteklederne i undersøkelsen har fått spørsmålet, uavhengig av hvor godt eller dårlig de har svart at de samarbeider i dag.

Mellom 21 prosent og 42 prosent vurderer at bibliotekstrategien i *stor grad* har styrket samarbeidet innad i biblioteksektoren. Færrest (21 prosent) mener dette om samarbeidet med skolebibliotek/fagbibliotek/UH-bibliotek, og flest (42 prosent) mener dette om samarbeidet med fylkesbiblioteket. Det er en del som er *uenige* i at strategien har styrket samarbeidet, og en del svarer vet ikke.

Videre er det store andeler som svarer midtkategorien verken stor eller liten grad. Omtrent én av tre svarer at strategien verken i stor eller liten grad har styrket samarbeidet mellom eget folkebibliotek og fylkesbiblioteket. Og videre er det over halvparten som svarer det samme om hvorvidt strategien har styrket samarbeidet mellom eget bibliotek og andre folkebibliotek, skolebibliotek, fagbibliotek eller UH-bibliotek. En mulig tolkning er at det er genuint vanskelig å knytte effekter av samarbeid til strategien alene, særlig fordi samarbeid allerede fant sted eller påvirkes av faktorer utover strategien. En annen tolkning er at samarbeidet med enkelte aktører rett og slett ikke er blitt merkbart styrket i perioden.

Figur 15 I hvilken grad mener du Nasjonal bibliotekstrategi har styrket samarbeidet mellom ditt bibliotek og...

5.2 Bibliotekenes erfaringer med samarbeid

Evalueringen gir et sammensatt bilde av satsingsområdet samarbeid. Det er tydelig at strategien har bidratt til å sette samarbeid på dagsordenen og skape incentiver for å styrke det – både innad i biblioteksektoren og med aktører utenfor. Resultater knyttet til formidling, utvikling og infrastruktur som omtales andre steder i rapporten, springer i mange tilfeller ut av nettopp slikt samarbeid.

Biblioteklederne er gjennomgående positive til samarbeid som prinsipp, og beskriver det som noe man kontinuerlig trenger å bli oppfordret til og støttet i, fordi reelt samarbeid er krevende og krever kapasitet som ikke alltid finnes.

«Tanken er god, for det med å søke nye samarbeidspartnere er kjempeviktig. Det er alltid krevende å jobbe med samarbeid - ting tar lengre tid, ting blir kanskje ikke helt som man har tenkt. Men derfor er det viktig å bli pushet på det også» (folkebibliotekleder).

Evalueringen kan si noe om at strategien har ført bibliotekene nærmere hverandre og skapt møteplasser og relasjoner som ellers ikke ville ha oppstått. Den kan i mindre grad si noe om hvor varig eller dypt forankret dette samarbeidet er. Det analytisk nyttige skillet går mellom samarbeid *innad* i folkebiblioteksektoren og samarbeid *på tvers* av bibliotektyper – fordi strategien har nådd vesentlig lenger på det første enn på det andre.

Der strategien tydeligst har lyktes, er i å styrke samarbeidet mellom folkebibliotek og fylkesbibliotek, og mellom folkebibliotekene seg imellom. Fylkesbibliotekene har spilt en aktiv koordinerende rolle, og prosjekt- og utviklingsmidlene har skapt konkrete samarbeidsrelasjoner og nettverk som ellers ikke ville ha oppstått.

«Første strategiperiode (2020–23) var viktig med tanke på å samle biblioteksektoren på tvers av bibliotektypene» (fritekstsvaer, bibliotekundersøkelsen).

Et konkret uttrykk for dette er de nettverkene strategien har bidratt til å etablere og finansiere: regionalt ledernettsverk, storbynettverket og andre faglige møteplasser som biblioteklederne beskriver som viktige arenaer for erfaringsutveksling og felles kompetansebygging.

Et viktig funn fra de kvalitative intervjuene er at fylkesbibliotekenes rolle i dette samarbeidet har endret seg i løpet av strategiperioden – ikke som følge av eksplisitte strategiske grep, men som en praktisk tilpasning til realitetene i kommunesektoren. Der man tidligere ønsket at kommunene selv skulle bli kompetente prosjektsøkere, har virkeligheten vist at de minste bibliotekene ikke har kapasitet til dette. Et fylkesbibliotek beskriver dette slik:

«Tidligere ønsket man egentlig at alle kommunene skulle søke selv og bli gode prosjektledere. Men så har vi sett etter hvert at for de små bibliotekene er det ikke sjans. Så rollen vår har endret seg litt. Vi tar kanskje mer ansvar nå, i samarbeid med Nasjonalbiblioteket, om å søke sammen med kommunene og dra større prosjekter» (fylkesbibliotekleder).

Fylkesbiblioteket som prosjektmotor og bindeledd mellom stat og kommune er altså ikke bare en rolle beskrevet i strategien – det er en rolle som i praksis har vokst seg sterkere enn strategien la opp til.

Der strategien har nådd kortere, er i ambisjonen om å skape reelt, operativt samarbeid på tvers av bibliotektyper – særlig mellom folkebibliotek og skolebibliotek, og mellom folkebibliotek og universitets- og høyskolebibliotek. Strategien er tydelig på at de tre bibliotektypene skal «sees i sammenheng», og at tiltakene skal treffe flere institusjonstyper. Men strategien er i første rekke statens plan for hva Nasjonalbiblioteket og Utdanningsdirektoratet skal gjøre. Den kan initiere og finansiere samarbeid,

men den kan ikke endre de strukturelle rammebetingelsene som i praksis avgjør om slikt samarbeid skjer: ulike departementer, ulike eiere, ulik finansiering og ulik fagkultur.

«Alle sånne ønsker om at man skal forbedre samarbeid mellom skolebibliotek, folkebibliotek, høyskole- og universitetsbibliotek og sånn, det har jo ikke funket i det hele tatt. Fordi vi hører til forskjellige departementer, og fordi alle har mer enn nok med sin egen drift og nedskjæringer. Det er en sånn overordnet, hva skal jeg si, «livsløp»-tankegang i strategien som ikke har funket helt. Det er mye større forskjell på bibliotektyper enn det man skulle tro. Det er veldig mange forskjellige måter å jobbe på» (fylkesbibliotekleder).

«Samarbeid mellom folkebibliotek og andre bibliotektyper (skolebibliotek, fagbibliotek, UH-bibliotek) har i liten grad fungert etter hensikten» (fritekstsvær, bibliotekundersøkelsen).

Informantene påpeker at det ikke bare er administrative skiller som hindrer samarbeid – det er reelle forskjeller i hva de ulike bibliotektypene er og gjør. Skolebiblioteket er en integrert del av utdanningssektoren. Folkebiblioteket forventes å favne «absolutt alt»: møteplass, debattarena, formidling og tjenester for hele befolkningen. UH-biblioteket er rettet mot studenter og forskere, med særlige behov knyttet til tilgang til forskningsressurser, digital pliktavlevering og håndtering av trykte samlinger.

UH-bibliotekene er kun representert ved én informant i det kvalitative utvalget, men vedkommende bidrar med viktige nyanser. Strategien oppleves i praksis som primært rettet mot folkebibliotekene – noe som henger naturlig sammen med at Nasjonalbiblioteket institusjonelt ligger under Kulturdepartementet.

«Det er jo naturlig: Nasjonalbiblioteket er jo Kulturdepartementets domene. Selv om de gjorde et hederlig forsøk på å få inn UH-bibliotekene, er det jo ikke noe tvil om at det først og fremst er folkebibliotekenes strategi» (folkebibliotekleder).

Kunnskapsdepartementet har ikke fulgt opp med konkrete midler eller tiltak rettet mot UH-bibliotekene, og koblingen til UH-sektoren beskrives som mer symbolsk enn reell. UH-bibliotekets særlige behov er i liten grad adressert. Dette peker mot en grunnleggende utfordring ved strategiens tverrdepartementale ambisjon: en felles strategi gir legitimitet og signalverdi, men innfrir ikke sitt potensial uten aktiv og likeverdig oppfølging fra begge departementer.

«Vi mener Nasjonalbiblioteket har forvaltet sitt ansvar til beste for biblioteksektoren, men at dette primært kommer folkebibliotekene til gode. Strategien er nasjonal og burde av den grunn vært mer tydelig på rolle- og ansvarfordeling mellom forvaltningsnivåene» (fritekstsvær, fylkesbibliotekundersøkelsen).

«Behovet for samhandling mellom UH-bibliotekene og folkebibliotekene burde vært tyngre behandlet i strategien» (fritekstsvær, bibliotekundersøkelsen).

Ett område der strategien likevel har nådd UH-sektoren, er satsingen på aktiv formidling. Informanten fra UH-bibliotek peker på at formidling som praksis og prioritering har spredd seg på tvers av bibliotektypene – og at dette er direkte målbart i form av langt flere arrangementer enn tidligere.

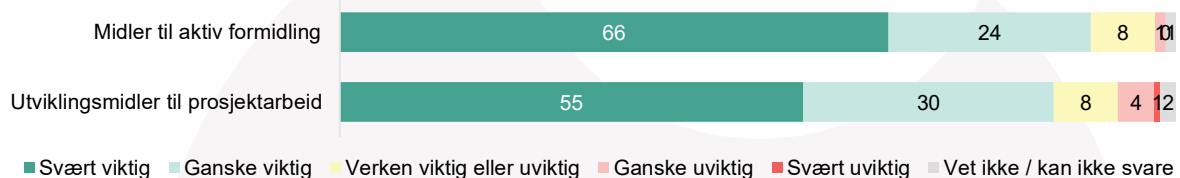
Strategien har bidratt til å sette samarbeid på dagsordenen, skapt møteplasser og utløst prosjektsamarbeid gjennom utviklingsmidler, mens det er vanskeligere i denne evalueringen å dokumentere at det er skapt varig, strukturelt samarbeid mellom bibliotektyper.

5.3 Betydningen av prosjekt- og utviklingsmidler for bibliotekutvikling

Nasjonalbiblioteket har gjennom hele strategiperioden disponert prosjekt- og utviklingsmidler som har hatt som mål å stimulere til utvikling i folke- og fagbibliotekene. Rammene for prosjekt- og utviklingsmidlene er fastsatt i tråd med bibliotekstrategien. Midlene er disponert til tre hovedområder: formidling i bibliotekene, samarbeid og nyskapende utviklingsprosjekter og felles infrastrukturtiltak i regi av Nasjonalbiblioteket. Første utlysning var i 2021, da det ble fordelt 15 millioner kroner til 45 utviklingsprosjekter i folkebibliotek, fag- og fylkesbibliotek. I 2022 ble 13,5 millioner fordelt på 37 utviklingsprosjekt og i 2023 ble det fordelt 14,5 millioner kroner til 30 utviklingsprosjekter. Størrelsen på den totale potten til prosjekt- og utviklingsmidler har altså vært nokså stabil, mens midlene er fordelt på færre prosjekt fra år til år¹⁰.

De økonomiske midlene som har fulgt bibliotekstrategien vurderes som svært viktige for utviklingen i folkebibliotekene i strategiperioden. 90 prosent svarer at midlene til aktiv formidling har vært viktige, og 85 prosent at prosjekt- og utviklingsmidlene har vært viktige. 8 prosent svarer midtkategorien verken viktig eller uviktig. Svært få svarer at midlene har vært *lite* viktige for bibliotekutviklingen i perioden. Det er en viss forskjell mellom små og større bibliotek, og små bibliotek svarer i noe mindre grad at midler til aktiv formidling har vært viktig.

Figur 16 Hvor viktig eller uviktig mener du følgende tiltak har vært for utviklingen av folkebibliotekene i strategiperioden?

5.4 Barrierer mot å søke om prosjektmidler

Evalueringen baserer seg på en utvalgsundersøkelse, og gir ikke et godt grunnlag for å si noe om hvor stor andel av bibliotekene som har søkt og fått tildelt utviklingsmidler i løpet av strategiperioden. Slik spørsmålet er stilt, får vi for eksempel ikke et riktig bilde av hvor mange som har fått midler gjennom et samarbeid med andre (for eksempel fylkesbiblioteket). Her viser vi til Nasjonalbibliotekets egne oversiktstall som er gjengitt i delkapittel 4.3 og 5.3.

Det bibliotekundersøkelsen *kan* si noe om, er barrierer mot å søke om prosjekt- og utviklingsmidler (figur 17) og midler til aktiv formidling (figur 18). Det er bibliotek som *ikke* har søkt om slike midler, som har besvart spørsmålene om hva som er årsaker til ikke å søke. Svarene er delvis kategorisert ut fra åpent svarfelt i undersøkelsen. Merk at grafen viser tall i prosent, men at det faktiske antallet (n) som har besvart spørsmålet er lavt.

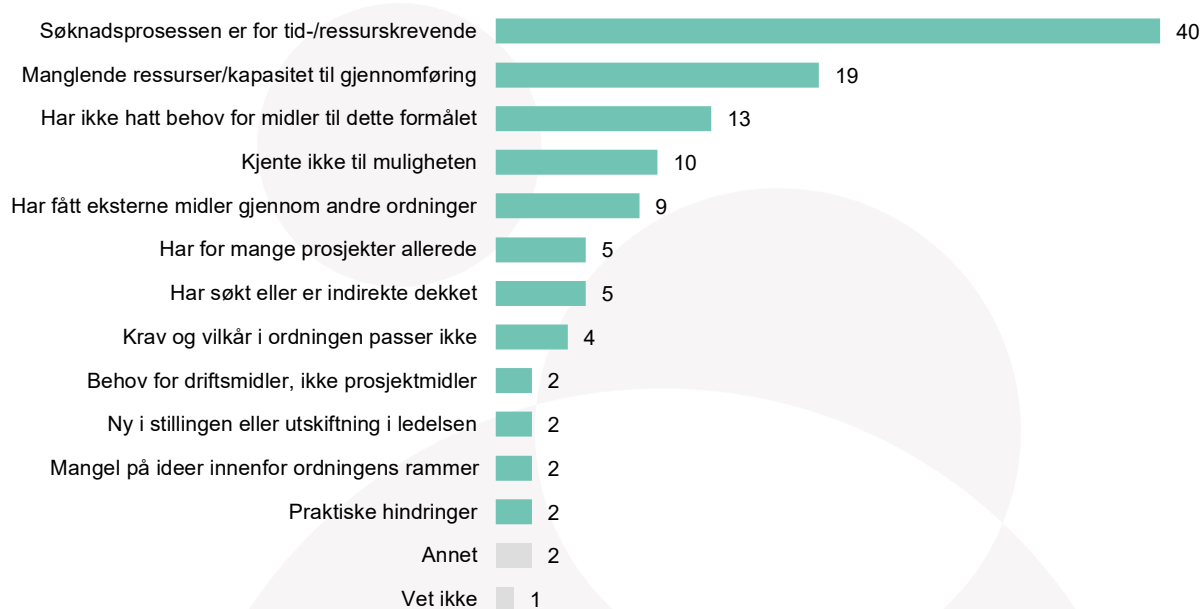
For prosjekt- og utviklingsmidler er den største barrieren at søknadsprosessen er for tid- og ressurskrevende, og 40 prosent oppgir dette som grunn. Dette er altså den klart viktigste grunnen til ikke å søke.

I løpet av strategiperioden ble det besluttet å heve minimumsbeløpet for tilskudd og i tillegg stille krav til høyere egenkapital for bibliotekene selv. Dette er trolig en del av bildet at kun bibliotek av en viss størrelse eller med visse ressurser ser det som aktuelt å søke midler til utviklingsprosjekter. Flere skriver også i fritekstfeltet at egenkapitalkravet gjorde det uaktuelt å søke.

¹⁰ Se [utvidet nasjonal bibliotekstrategi](#), vedlegget «Status på tiltakene», side 24.

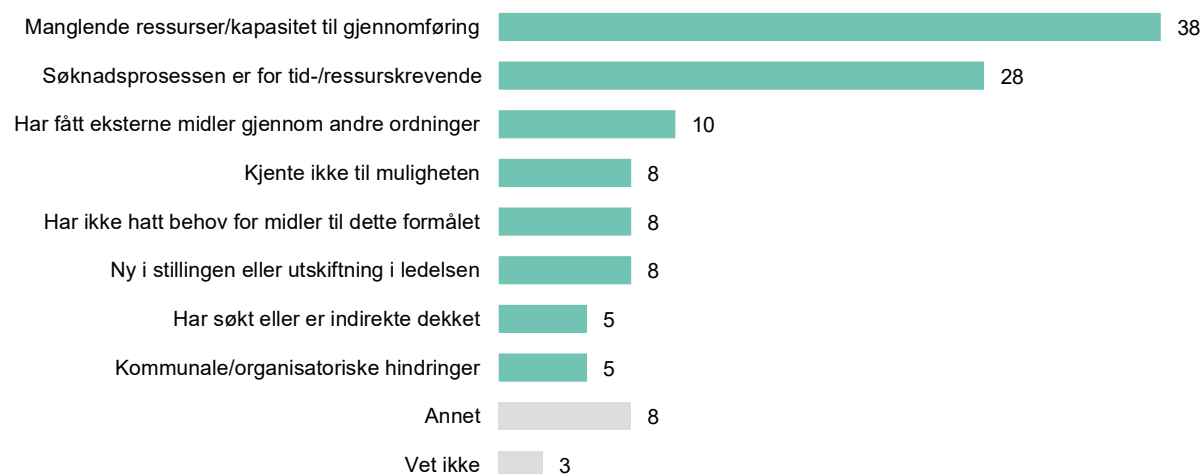
20 prosent av de som ikke har søkt, oppgir at de mangler ressurser/kapasitet til *gjennomføring* av prosjekter. 13 prosent oppgir at de ikke har hatt behov for midler til dette formålet, og 10 prosent kjente ikke til muligheten.

Figur 17 Hva er årsaken til at dere ikke har søkt om prosjekt- og utviklingsmidler? Filter: Bibliotek som *ikke* har søkt om prosjekt- og utviklingsmidler.

Bibliotekene som ikke har søkt midler til aktiv formidling oppgir også manglende ressurser til gjennomføring og at søknadsprosessen er for ressurskrevende som de to viktigste årsakene, men i motsatt rekkefølge enn det som var tilfellet for prosjekt- og utviklingsmidler. Dette rimer med det evalueringen tidligere har vist, nemlig at fylkesbibliotekets administrasjon av selve søknadsprosessen har senket terskelen for å søke om midler til aktiv formidling. Samtidig er ikke denne barrieren helt fjernet. For en del folkebibliotek oppleves altså selve gjennomføringen av tiltak for aktiv formidling mer som en barriere enn selve søknadsprosessen. 10 prosent svarer at de har fått midler gjennom andre ordninger. Mellom 5 og 10 prosent oppgir også andre grunner til ikke å søke om midler, blant annet svarer 8 prosent at de ikke kjente til muligheten.

Figur 18 Hva er årsaken til at dere ikke har søkt om midler til aktiv formidling? Filter: Bibliotek som ikke har søkt om midler til aktiv formidling.

5.5 Prosjektmidler som «utviklingsmotor» i folkebibliotekene

De kvalitative intervjuene bekrefter at prosjektmidler, som Nasjonalbibliotekets prosjekt- og utviklingsmidler og midler til aktiv formidling, er uunnværlige for folkebibliotekene. I praksis har folkebibliotekene ikke egne midler til å drive utviklingsarbeid eller ha arrangement. Kommunens driftsbudsjetter dekker lønn, innkjøp og åpningstider, men lite annet. Alt som skal gjøres «ekstra», enten det er formidlingstiltak, nye samarbeidsprosjekter eller utprøving av nye arbeidsformer, må finansieres gjennom eksterne tilskudd.

«Det har jo noe med hvor pengene ligger, for å være helt ærlig. For vi har ikke penger selv til å satse på noe spesielt» (folkebibliotekleder).

Prosjekter beskrives ikke bare som en finansieringskilde, men som viktig for kompetanseutvikling, både for den enkelte ansatte og for organisasjonen som helhet:

«Det vi gjør av prosjekter gir jo veldig mye læring tilbake til organisasjonen, både den totale organisasjonen, men også for den enkeltes kompetanseutvikling. Så det å jobbe i prosjekt er egentlig det viktigste vi kan gjøre for direkte kompetanseutvikling» (folkebibliotekleder).

Biblioteklederne beskriver at antallet ordninger man kan søke på er blitt færre over tid, og at de ordningene som finnes stiller stadig flere krav til hvordan midlene skal brukes. Dette er både en styrke og en utfordring. Når det gjelder Nasjonalbibliotekets tilskuddsordninger, har det bidratt til å lede bibliotekene i samme retning som strategien – noe av strategiens verdi er nettopp å gi retning, slik kapittel 3 var inne på. Samtidig er det en utfordring dersom bibliotekets lokale handlingsrom snevres inn fordi midlene ikke treffer det bibliotekene egentlig trenger. En bibliotekleder beskriver at hun i søknader om midler tilpasset prosjektene til tildelingskriteriene, selv om det ikke var det biblioteket egentlig ønsket å jobbe med. Dette trekkes frem som en utilsiktet dynamikk: tilskuddsordningen kan være ment å stimulere til utprøving, i praksis styres man for mye og prosjektet mister utprøvingaspektet.

«Det er flere områder som er superviktige (på papiret), som feks auka leselyst, inkludering, sosiale møteplasser, osv. Men dette vil ein ikkje alltid kunne leggje til rette for i praksis, når man feks er få tilsette eller har lite økonomisk spelerom til å iverksetje relevante prosjekt for nasjonale innsatsområder» (fritekstsvær, bibliotekundersøkelsen).

Biblioteklederne gir uttrykk for at en viss prosjekttretthet preger sektoren. Prosjekter er i sin natur kortsiktige, avhengige av tilskuddsordninger med kriterier som ikke alltid treffer et lokalt behov – og de kommer «oppå» den ordinære driften. Når prosjektperioden er over, forventes tiltakene videreført innenfor ordinære driftsmidler. Denne overgangen fra prosjekt til varig drift beskrives som krevende, og flere mener at for mange tiltak enten ikke blir noe av eller ikke videreføres som følge av manglende driftsmidler.

Et tilleggsproblem er at prosjektstyring i seg selv krever kapasitet som mange bibliotekledere ikke har. I små og mellomstore bibliotek er lederen tett på den daglige driften og kan vanskelig løfte seg ut av den for å ivareta overordnet prosjektledelse:

«Det er jo klart at i en liten kommune som jeg, selv om jeg har ansatte, så er det tungt å drive utviklingsprosjekt av større omfang, fordi man som leder er ekstremt tett på driften hele tiden. Jeg kan ikke fjerne meg selv fra drift og bare jobbe overordnet» (folkebibliotekleder).

«Det er litt sånn trøtthet på prosjekter. Mange prosjekter har vært spennende og gøy, men likevel er det krevende. Når vi jobber med prosjekter, så blir det oppgaver som kommer på sidelinja til vanlig drift, og når prosjektperioden er ute skal vi videreføre det vi har gjort i prosjektet, men da på vanlig driftsmidler» (folkebibliotekleder).

I de åpne svarene fra spørreundersøkelsen, er manglende hensyn til de minste bibliotekene et gjennomgående tema. Flere påpeker at rundt 90 prosent av folkebibliotekene er små, og at strategiens tiltak og forventninger ofte ikke tar dette inn over seg. Korte søknadsfrister, høy egenandel, strenge føringer for hva midlene kan brukes til og krav om prosjektadministrasjon beskrives som reelle barrierer for mange kommuner. Ønsket om langsiktighet og forutsigbarhet er sterkt:

«Prosjektbasert finansiering gir kortsiktighet. Strategien har vært tett koblet til prosjekt- og utviklingsmidler utlyst av Nasjonalbiblioteket. Selv om dette har stimulert til innovasjon, mangler tiltak som lykkes i prosjektperioden ofte varig finansiering og blir ikke integrert i ordinær drift. Dette gjør at nasjonale mål om demokrati, lesing og inkludering møter en lokal virkelighet preget av stram kommuneøkonomi og ulike politiske prioriteringer» (fritekstsvaer, bibliotekundersøkelsen).

5.6 Dreiningen mot større prosjekter

I strategiperioden beskriver flere at det har skjedd en dreining i retning av større prosjekter og utlysning av større prosjektbeløp. En av informantene beskriver det som en «kraftsamling» av midler. Dette beskrives av biblioteklederne som faglig riktig for å skape resultater med rekkevidde og varig effekt som kan komme hele sektoren til gode. Ett bibliotek trekker frem dette som ett av de to viktigste utviklingstrekkene i hele strategiperioden. Flere bibliotek uttaler at en slik dreining kan smerte på kort sikt, men at den over tid kan gi tjenesteutvikling på en måte som virkelig får feste i sektoren.

Samtidig er det en bakside: større prosjekter gir naturlig nok færre muligheter for det enkelte lokale bibliotek til å søke og gjennomføre egne prosjekter. Enkelte har en bekymring rundt at de lokalt forankrede, gjerne mindre utviklingstiltakene som springer ut av konkret kjennskap til egne brukere og lokalmiljø, får mindre plass. Flere peker på at tilskuddsordningene fortsatt må bevare et reelt rom for utprøving og lokal utvikling, hos de bibliotekene som har kapasitet og vilje til det. For de minste bibliotekene kan denne typen tilskudd være særlig viktig. Et annet poeng er at det fortsatt trengs mer lavterskel støtte som i tidligere perioder, som kan ligne mer på driftsstøtte, for å sikre likhet i tilbud når kommunal oppfølging varierer.

«Det må bli en slutt på å dele ut penger til bibliotekene via prosjekt. Det er bare de største bibliotekene som nyter godt av dette. De har nok personell til å kjøre prosjekt og får tak i de pengene som egentlig skulle vært alle til gode. Det må bli en endring der mer av pengene går til sluttbruker, ikke til administrasjon og byråkrati» (fritekstsvaer, bibliotekundersøkelsen).

"Eit ønske for fremtiden er at også dei fylka som har mange små og litt usynlege bibliotek blir viktige framover, og får moglegheiter til å løftast. Når det er så dårleg økonomi som det er ute i kommunane bør det arbeidast med korleis ein skal sikre gode tenester til folk - og nokolunde likt tilbod» (fritekstsvaer, fylkesbibliotekundersøkelsen).

Enkelte bibliotek i utvalget mener strategien har hatt for sterkt fokus på store fyrtårnprosjekter og på prosjekt som eneste motor for utvikling, på bekostning av utvikling som treffer flest mulig. Slike prosjekt lar seg ikke alltid overføre etter endt prosjektperiode, fordi det ikke finnes driftsmidler til det, eller det skal kopieres av bibliotek med lav bemanning og begrensede ressurser.

«Som med alle nasjonale strategier opplever vel vi at den tar utgangspunkt i det som skjer rundt de tettbygde strøkene og i liten grad ser utfordringene med de små kommunene, de små stedene og de lange strekningene. Så det er veldig lett å kjøre fyrtårnprosjekter der du har en haug med folk å spille på, flere avdelinger og et helt annet rom og nærhet til utdanningsinstitusjonene og sånt. Jeg synes det er for mye fokus på prosjekter som utvikling, i stedet for å se på hvordan vi skal klare det her for flest mulig» (folkebibliotekleder).

Bak diskusjonen om prosjektmidler og kraftsamling ligger en mer grunnleggende spenning: misforholdet mellom hva strategien forventer skal skje ute i kommunene, og hva som faktisk er mulig gitt de rammebetingelsene bibliotekene opererer under. Strategien oppfordrer til satsing, utvikling og økt aktivitet, og gjør det i en periode der kommuneøkonomien for mange bibliotek har beveget seg i stikk motsatt retning. Konsekvensen er kutt, nedskjæringer og en hverdag der selve kjernen i bibliotektilbudet er under press. Flere av biblioteksjefene beskriver ikke et felt i vekst, men tvert imot et felt som frykter forvitring.

«Jeg savner kanskje en enda litt sterkere satsing på folkebibliotek. Det er jo veldig mye i strategien om demokrati og hvor viktig man er, men det blir veldig underordnet når vi ser hvordan kommuneøkonomien er: den er jo helt krise. Så å si at man skal satse på bibliotek når vi i realiteten vet at det motsatte skjer, det gir liten troverdighet (fylkesbibliotekleder).

6 SATSNINGSOMRÅDET INFRASTRUKTUR

Det tredje satsningsområdet i Nasjonal bibliotekstrategi er infrastruktur. Satsningsområdet favner både fysisk og digital infrastruktur, og skal bidra til at bibliotekenes samlede ressurser både fysisk og digitalt blir bedre tilgjengelig for innbyggere i hele landet. I strategien heter det at Nasjonalbiblioteket skal bidra til å skape en «digital grunnstamme» for bibliotekene: gjennom å digitalisere sin egen samling, gjennom tilgjengeliggjøring og rettighetsklarering og deling av digitale ressurser på nasjonalt nivå. Strategien fastslår videre at Nasjonalbiblioteket i hele strategiperioden skal øke omfanget av digitalt materiale som bibliotekene har tilgang til.

Konkrete infrastrukturtiltak i bibliotekstrategien er videreutvikling av nasjonale tjenester som Biblioteksøk, Bibliotekkortet og bibliotekutvikling.no. Sistnevnte er Nasjonalbibliotekets faglige ressurs for bibliotekansatte. Prosjektbanken er fornyet, og det er etablert en kompetansebank for bibliotekansatte.

I første halvdel av strategiperioden (2020–2023) arbeidet Nasjonalbiblioteket for å få realisert det som i strategien kalles metadatabrønn. En nasjonal metadatabrønn skal sikre én autorisert kilde til metadata for norske bibliotek. Dette tiltaket er fremdeles under arbeid og evalueringen har hovedsakelig tatt stilling til dette tiltaket på overordnet nivå.

Strategisk råd har i løpet av strategiperioden diskutert hvordan Nasjonalbiblioteket kan bidra til en nasjonal infrastruktur som strekker seg utover Nasjonalbibliotekets egne tjenester. Rådet etterspurte blant annet en felles formidlingsløsning på nett, for å gi innbyggere i hele landet tilgang til et større og likere bibliotektilbud. Dette tiltaket ble en sentral del av den utvidede bibliotekstrategien fra 2023–2025.

Dette kapitlet viser resultater fra spørreundersøkelsen og de kvalitative intervjuene som er knyttet til tiltakene under satsningsområdet infrastruktur. Vi starter med resultatene om hvordan bibliotekene ser på Nasjonalbiblioteket som forvalter av felles infrastruktur for sektoren, og hvordan de vurderer om man har oppnådd både overordnede og mer konkrete tiltak i strategiperioden. Bibliotekundersøkelsen har målt folkebibliotekenes bruk av og tilfredshet med sentrale nasjonale ressurser som Biblioteksøk, Bibliotekkortet, nettstedet bibliotekutvikling.no, Prosjektbanken og Kompetansebanken. Resultatene fra spørreundersøkelsen diskuteres i lys av innsikten fra det kvalitative materialet. Kapitlet omhandler også tematikken fysisk infrastruktur, spesielt fjernlånsordningen.

6.1 Nasjonalbiblioteket som forvalter av felles infrastruktur

Selv om spørreundersøkelsen ikke måler dette direkte, gir evalueringen et tydelig bilde av at utvikling og drift av digitale fellestjenester og infrastruktur er svært viktig for biblioteksektoren. Begrunnelsene er flere. Noen vektlegger betydningen av at innbyggerne møter et mer enhetlig bibliotektilbud, med enklere tilgang til samlingene og et bedre brukergrensesnitt på tvers av bibliotek. Andre løfter frem hva felles infrastruktur kan bety for bibliotekenes ressursbruk, og at disse tjenestene vil kunne frigjøre tid til andre oppgaver, blant annet aktiv formidling. Andre igjen understreker at kommunal fragmentering og ulik kommuneøkonomi og -prioritering ikke må svekke et godt bibliotektilbud for alle, og fellesløsninger derfor bør være et nasjonalt ansvar.

Det dominerende synet blant biblioteklederne i det kvalitative utvalget, er at de virkelig viktige og tunge infrastrukturtiltakene først fikk plass og prioritering i den utvidede strategien. Og med det kom et tydeligere signal om at dette var noe Nasjonalbiblioteket som nasjonal aktør tok på større alvor og en større pådriverrolle.

«Vi var kjempeglade da den utvida strategien kom og endelig Nasjonalbiblioteket tok et litt mer tydelig standpunkt til det med nasjonal digital infrastruktur» (fylkesbibliotekleder).

«Med få ressurser og lite økonomi blir det viktig å ha felles instanser som jobber for felles løsninger som biblioteksøk, bibliotekkort, transport og andre relevante løsninger som bør og kan vere nasjonalt felles» (fritekstsvær, bibliotekundersøkelsen).

Biblioteklederne i det kvalitative utvalget virker å dele et felles prinsipielt syn: det bør være Nasjonalbibliotekets oppgave å løfte fellesløsningene, slik at alle bibliotek drar nytte av dem. Flere mener at Nasjonalbiblioteket historisk har vært for tilbakeholdne i møte med slike overordnede infrastrukturoppgaver, men at strategiperioden har representert en positiv utvikling. Flere påpeker at etablering av en felles digital infrastruktur ikke kan løses gjennom enkeltstående utviklingsprosjekter, men med en mer helhetlig tilnærming, noe det er lettere å få til på et nasjonalt nivå.

Digital infrastruktur beskrives gjennomgående som satsingsområdets minst synlige del for den jevne bibliotekansatte, men samtidig som et av de mest avgjørende for å skape faktisk bibliotekutvikling. En felles infrastruktur sees dessuten som det nødvendige fundamentet som må være på plass før man kan bygge tjenesteutvikling videre.

«Jeg liker ideen om at det skal fremstå likt over hele landet, og at jo mer enhetlig bibliotek-verdenen fremstår, jo bedre er det. Det vil på en måte ufarliggjøre biblioteket litt, at det fremstår enhetlig. Jeg synes det er veldig fint med felles tiltak som treffer flere enn ett bibliotek» (folkebibliotekleder).

«Det er så mye man kunne gjort én gang, og så kunne man brukt tida på formidling og være der ute» (folkebibliotekleder).

«Vi har ikke kompetanse, tid eller penger til å opprette noe selv. Og så er jeg veldig for alle sånne løsninger som er felles for hele landet» (folkebibliotekleder).

«Det er ganske mye på bibliotekfeltet som bør løses nasjonalt. Det gir ikke mening at hver kommune skal sitte og ta egne datasystemer og andre type tjenester knyttet til bibliotekene» (fylkesbibliotekleder).

6.2 Overordnede effekter av satsingsområdet infrastruktur

Strategien satte som et overordnet mål at Nasjonalbiblioteket i perioden skulle «øke omfanget av digitalt materiale som bibliotekene har tilgang til». Målet med infrastrukturtiltakene og de nasjonale tjenestene er å frigjøre ressurser i bibliotekene slik at disse kan brukes til publikumsrettet arbeid. Dette er målt med tre spørsmål i bibliotekundersøkelsen.

Det tydeligste funnet er at tre av fire (75 prosent) mener at strategien har gitt økt tilgang til digitalt innhold. Få er uenige i dette (figur 19).

De kvalitative intervjuene viser at «økt tilgang på digitalt materiale» kan forstås ulikt. Noen legger vekt på om man i løpet av strategiperioden har fått på plass flere nasjonale tjenester og ressurser til bibliotekene, som Bibliotekkortet og Biblioteksøk. Her er tilfredsheten høy (figur 21).

Noen bibliotekledere legger imidlertid mer vekt på bibliotekenes tilgang til og tilbud av digitale lydbøker og e-bøker. Her er tilfredsheten mange steder svært lav. Særlig lydboktilbudet tar stor plass i flere av de kvalitative intervjuene, og problembeskrivelsene er dels svært detaljerte. Rambøll gjennomførte i 2021 en evaluering¹¹ av tilfredshet med utlånsmodellene for e-bøker og e-lydbøker, på vegne av

¹¹ Rapport fra evalueringen her: <https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2022/01/Evaluering-av-utlansordning-for-e-boker-2021-Rapport.pdf>

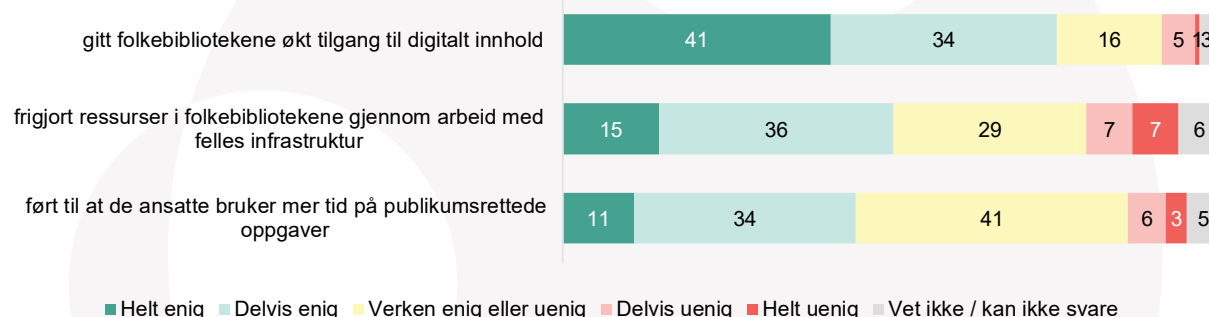
Nasjonalbiblioteket. Et hovedfunn var at modellene for innkjøp av e-medier hadde stort forbedringspotensial, og at særlig folkebibliotekene mente ordningene fungerer dårlig. Evalueringen av Nasjonal bibliotekstrategi viser langt på vei de samme funnene rundt tilgang til e-lydbøker som Rambøll fant i 2021, og tilbudet beskrives av flere som «kritisk» for folkebibliotekene.

Da den nye bokloven ble behandlet våren 2023, vedtok Stortinget et anmodningsforslag om å utrede mulige bestemmelser for folkebibliotekenes digitale utlån. Dette ble fulgt opp av Nasjonalbiblioteket i evalueringsperioden, med mål om å foreslå endringer i utlånsmodellen. Til tross for arbeidet med dette i strategiperioden beskriver mange bibliotek at tilbudet av lydbøker fremdeles fungerer for dårlig.

Bildet er mer blandet når det gjelder om infrastrukturtiltakene har *frigjort ressurser og gitt ansatte mer tid til publikumsrettede oppgaver*. Her er omtrent halvparten enig (51 prosent og 45 prosent), mens henholdsvis 29 og 41 prosent svarer verken enig eller uenig.

Den store verken/eller-andelen kan være et uttrykk for flere ting. Det kan blant annet skyldes at flere av de mest sentrale infrastrukturtiltakene ennå ikke er ferdig og virksomme ute i sektoren, og derfor ikke har rukket å gi konkrete effekter på hvordan bibliotekene jobber. Det kvalitative materialet peker i samme retning: bibliotekene bruker fortsatt mye ressurser på fysiske medier og logistikk. Effektivisering beskrives som et langsiktig prosjekt, ikke en umiddelbar gevinst av infrastrukturarbeid. Samlet viser disse funnene et positivt bilde: mange bibliotek vurderer at strategien har gitt økt tilgang til digitalt innhold, og mange mener også at disse tiltakene har frigjort ressurser. Verken/eller-andelen kan sees som et potensial som ennå ikke er realisert.

Figur 19 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn. Nasjonal bibliotekstrategi 2020-2025 har...

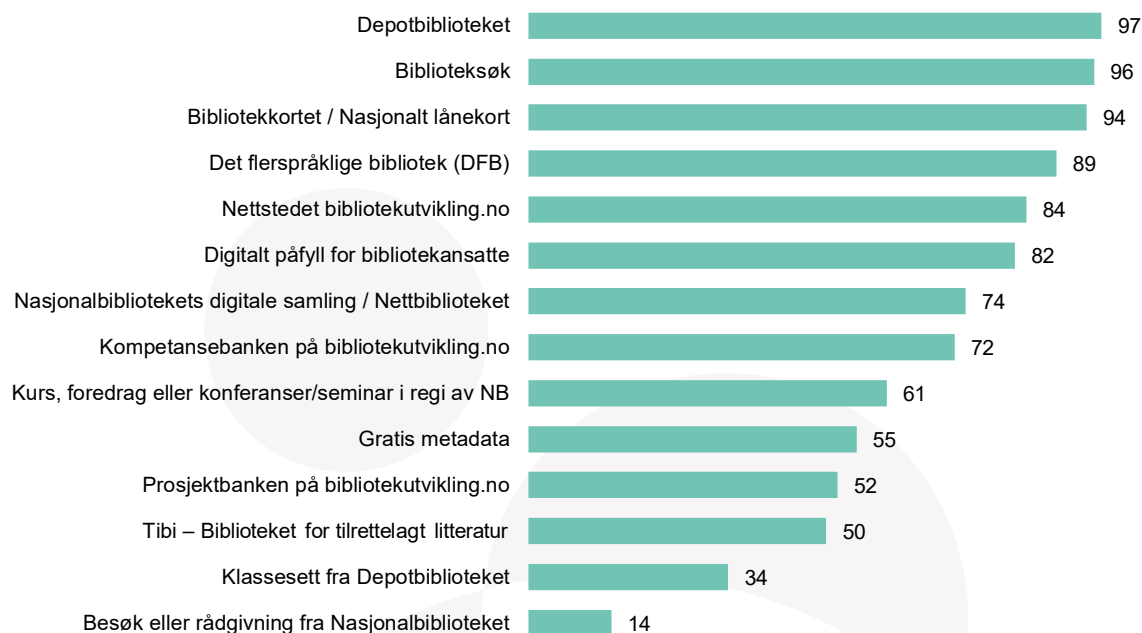

6.3 Tjenester fra Nasjonalbiblioteket – bruk og tilfredshet

Bibliotekundersøkelsen kartlegger folkebibliotekenes bruk av en rekke av de nasjonale tjenestene og tiltakene som er omtalt i Nasjonal bibliotekstrategi og som ligger til Nasjonalbibliotekets ansvarsområde. Noen av tjenestene er rettet mot bibliotekene alene (som Kompetansebanken), mens andre er rettet mot både bibliotekene selv og bibliotekbrukerne/innbyggerne (som f.eks. Biblioteksøk).

Figur 20 viser hvilke tjenester som brukes av flest bibliotek. Overordnet viser tallene at bruken av Nasjonalbibliotekets tjenester og tilbud har vært høy i strategiperioden. Visse tjenester brukes av så godt som «alle» bibliotek. Dette gjelder depotbiblioteket, Biblioteksøk og Bibliotekkortet. Et stort flertall av folkebibliotekene har også brukt det flerspråklige bibliotek, nettstedet bibliotekutvikling.no og kompetansetilbudet Digitalt påfyll i løpet av strategiperioden. Noen tjenester benyttes av omtrent halvparten av bibliotekene, som Tibi, gratis metadata og Prosjektbanken.

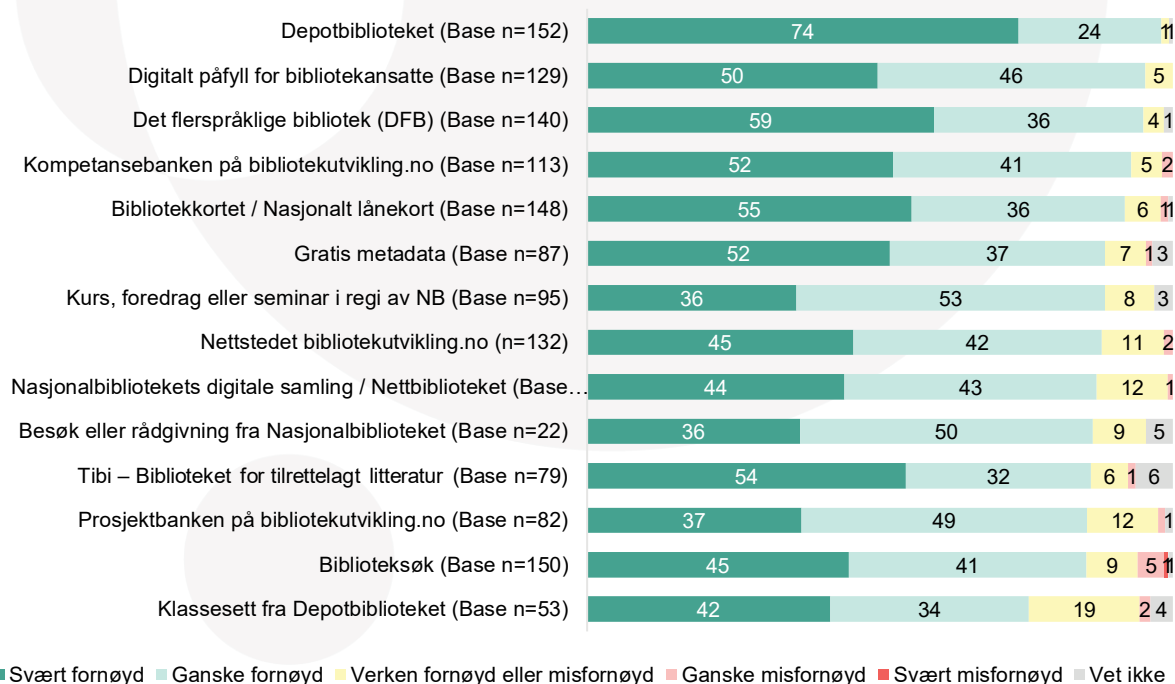
Figur 20 Hvilke tjenester/tilbud fra Nasjonalbiblioteket har ditt bibliotek benyttet seg av i løpet av strategiperioden 2020-2025?

Det er stilt spørsmål om tilfredshet for de samme tjenestene som det er kartlagt bruk. Respondentbasen (n) er ulik for hver av tjenestene i figur 21, fordi det kun er de bibliotekene som har oppgitt å bruke tjenesten i strategiperioden som er spurt om tilfredshet.

Det er noe variasjon i andelen som svarer *svært* og *ganske* fornøyd, men ellers viser resultatene at tilfredsheten er *svært* høy for alle tjenester det er spurt om. Omtrent samtlige bibliotek er tilfreds med depotbiblioteket, tett fulgt av kompetansetilbudet Digitalt påfyll for bibliotekansatte. 91 prosent er fornøyd med Bibliotekkortet, og nesten like mange (86 prosent) er fornøyd med Biblioteksøk. Under figuren kommenterer vi flere av tjenestene med utgangspunkt i de kvalitative dybdeintervjuene og de åpne fritekstsvarene i spørreundersøkelsen.

Figur 21 Alt i alt, hvor fornøyd eller misfornøyd er du med de følgende tjenestene/tilbudene?

BIBLIOTEKSØK

Biblioteksøk løftes gjennomgående frem i det kvalitative materialet som svært viktig – og blant de viktigste enkeltbidragene i strategiperioden. Tjenesten er i daglig bruk, både blant bibliotekansatte og, i flere kommuner, også av bibliotekbrukerne selv.

Flere bibliotekledere beskriver konkrete effekter på ressursbruk: tjenesten har frigjort tid som tidligere gikk til å bestille på vegne av brukerne. I tillegg er Biblioteksøk blant de tiltakene i strategien som har nådd helt ut til bibliotekbrukerne og gjort lånerne mer selvhjulpne og tilfredse med sitt lokale bibliotek.

«Vi er veldig godt fornøyde med Biblioteksøk. Det er vanskelig å se for seg bibliotekene uten det i dag» (folkebibliotekleder).

BIBLIOTEKKORTET

Bibliotekkortet beskrives av flere som en svært god tjeneste, som, på linje med Biblioteksøk, er blant de største endringene for bibliotekbrukere selv. Enkelte vektlegger at kortet er særlig viktig i regioner der innbyggerne bruker bibliotek tjenester på tvers av kommunegrensene.

BIBLIOTEKUTVIKLING.NO

Nettstedet bibliotekutvikling.no beskrives av biblioteklederne som kraftig forbedret i strategiperioden. Informantene fremhever det som en ressurs der relevant informasjon fra Nasjonalbiblioteket er samlet og tilgjengelig på ett sted.

Noen peker på at nettstedets form er relativt tradisjonell og at det kunne vært bedre løsninger for interaksjon, samhandling og dialog mellom bibliotekene. Likevel vurderes nettstedet å representere en stor forbedring i bibliotekenes kompetansedeling og -heving.

«Nettstedet bibliotekutvikling.no fungerer faktisk kjempegodt, synes jeg. Og jeg ser at vi har noe der som mange andre misunner oss når jeg viser det frem» (fylkesbibliotekleder).

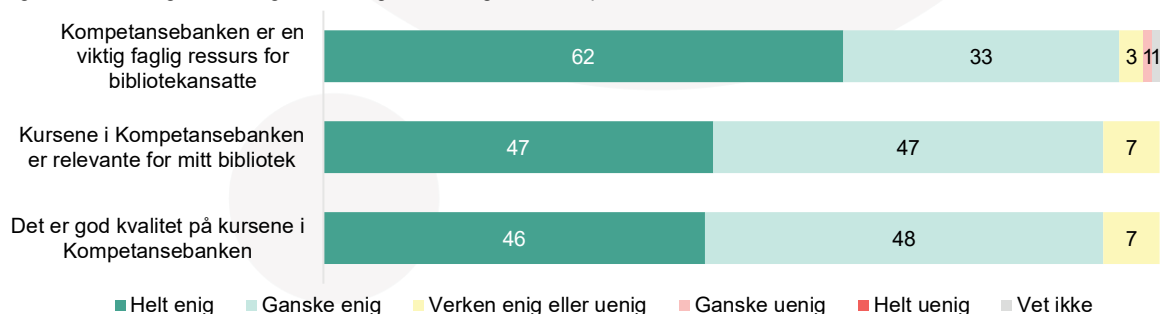
PROSJEKTbanken OG KOMPETANSEbanken

I løpet av strategiperioden er det etablert en kompetansebank som inneholder nettkurs, arrangement, opptak av kurs-serien Digitalt påfyll og deling av læringsressurser.

I spørreundersøkelsen svarer to av tre folkebibliotek at ansatte ved deres bibliotek har gjennomført kurs i Kompetansebanken i løpet av strategiperioden. 22 prosent svarer nei på spørsmålet, og 12 prosent svarer at de er usikre.

Figur 22 viser hvordan bibliotekledere som har brukt Kompetansebanken i løpet av strategiperioden svarer når det gjelder kursenes kvalitet, relevans og faglige innhold. Så godt som alle vurderer at Kompetansebanken er en viktig faglig ressurs for bibliotekansatte, og «ingen» er uenige i dette. Det er nærmest fullstendig enighet om at kursene holder god kvalitet og oppleves relevante.

Figur 22 Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn om Kompetansebanken?

I de kvalitative dybdeintervjuene omtales kompetansearbeidet Nasjonalbiblioteket tilbyr gjennom bibliotekutvikling.no, kompetansebanken og prosjektbanken blant de mer synlige og positive resultatene av strategiperioden. Kompetansebanken er det tiltaket som får mest gjennomgående positiv omtale blant informantene. Denne ressursen representerer et vesentlig skifte i måten prosjekter lever videre på – ikke lenger som rapporter som havner i en skuff, men som nettbaserte kurs og strukturerte læringsløp som det går an å prioritere i en travel hverdag:

«Kursinnholdet har en tydelig struktur og kommuniserer tydelig hva man vil lære og hvordan det kan anvendes. En stor forbedring når det gjelder å dele og gjenbruke kunnskap som kommer fra prosjekter» (folkebibliotekleder).

Flere bibliotek bruker kompetansebanken systematisk ved å bli enige om hvilke kurs alle ansatte skal gjennomføre i løpet av et år. Biblioteklederne beskriver kompetansebanken som pedagogisk godt bygget opp og lett tilgjengelig, og bruker den aktivt også i opplæring av ansatte, blant annet ved oppstart av nye satsinger som meråpent bibliotek.

«Kursmodellen, måten den er lagt opp er veldig enkel og oversiktlig. Jeg har brukt den mot andre ansatte også. Dette er jo en gullressurs – at vi har kompetansehevede tiltak som ligger så lett tilgjengelig» (folkebibliotekleder).

Prosjektbanken brukes blant annet som inspirasjon og referanse ved søknadsskriving, og nevnes som et konkret verktøy for å finne frem til andre bibliotek man kan kontakte for erfaringsutveksling. Fylkesbiblioteklederne beskriver mest aktiv bruk av prosjektbanken, som kilde til å lære av andres prosjekter.

Kurs og foredrag under knaggen «digitalt påfyll» gjør det mulig å delta selv om man ikke klarte å være til stede i sanntid – noe som er spesielt verdifullt for bibliotek i grisgrendte strøk med reiseavstand til faglige møtepunkter.

«Det er vel først og fremst kompetansebanken jeg bruker og det er blitt veldig bra med den digitale kursrekken, digitalt påfyll. Flott med opptak, så om du ikke klarte å være til stede den timen, så kan du prioritere å få sett det senere» (folkebibliotekleder).

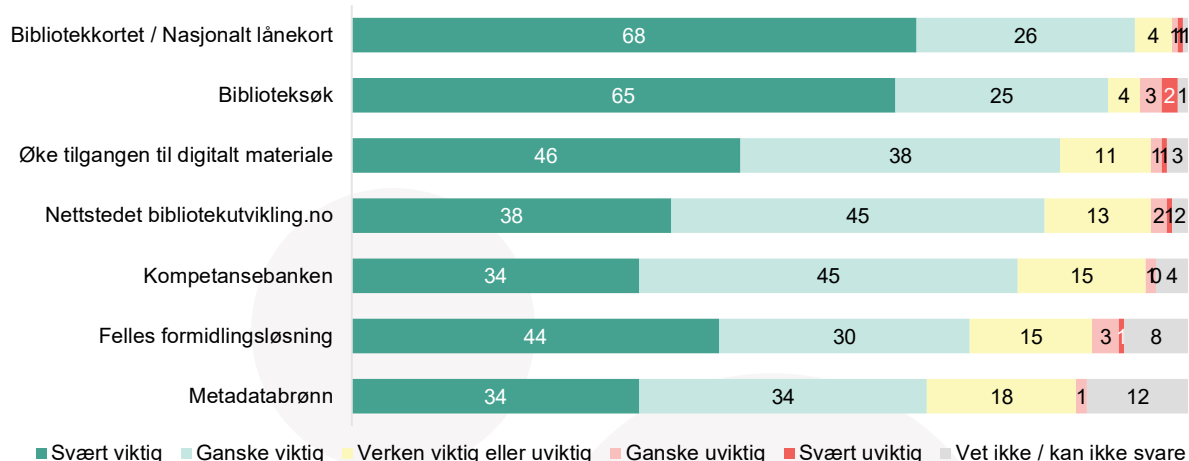
6.4 Infrastrukturtiltakenes betydning for bibliotekutviklingen

Figur 23 viser en liste over tiltak som har vært en del av satsningsområdet infrastruktur i Nasjonal bibliotekstrategi. Biblioteklederne har vurdert hvor viktig eller uviktig hvert tiltak har vært for utviklingen i folkebibliotekene i strategiperioden.

Overordnet viser resultatene at samtlige tiltak vurderes som viktig av godt over halvparten av bibliotekene, og flere tiltak vurderes som viktig av nesten alle bibliotekene. 94 og 90 prosent vurderer henholdsvis Bibliotekkortet og Biblioteksøk som viktig for bibliotekutviklingen i perioden.

Av tiltakene som er med i oversikten, får felles formidlingsløsning og metadatabrønn lavest andel viktig. Likevel vurderer mange at disse infrastrukturtiltakene har vært viktige. 74 prosent av bibliotekene svarer at felles formidlingsløsning har vært viktig for utviklingen. Nesten ingen mener det har vært uviktig. En del svarer enten verken viktig eller uviktig eller vet ikke, som er naturlig i lys av at tiltakene fremdeles under utvikling og folkebibliotekene ikke kan ta stilling til en fullt ut realisert løsning.

Figur 23 Hvor viktig eller uviktig mener du følgende tiltak har vært for utviklingen av folkebibliotekene i strategiperioden?

FELLES FORMIDLINGSLØSNING

De kvalitative intervjuene med bibliotekledere bekrefter at felles formidlingsløsning sees som et viktig tiltak. Kjennskapen til tiltaket varierer, men samtlige bibliotekledere har en oppfatning om tiltakets relevans for sektoren og de fleste har også konkrete forventninger til løsningen. Det er et tiltak som representerer noe prinsipielt nytt: en nasjonalt koordinert infrastruktur for formidling. Overordnet viser det kvalitative materialet at forventningene er positive, men tempoet og gjennomføringen skaper usikkerhet.

Informantene er tydelige på at en felles formidlingsløsning ikke ville latt seg realisere uten Nasjonalbibliotekets involvering og forankring i bibliotekstrategien. Prosjektmidler til pilotprosjekter og økt nasjonal legitimitet har vært avgjørende for fremdriften. Samtidig omtales dette tiltaket som noe som er løftet frem av feltet selv, og flere oppfatter at det tok lang tid før Nasjonalbiblioteket så verdien og har vært for tilbakeholdne med å ta tak i det.

For folkebibliotekene er det en rekke incentiver ved en felles formidlingsløsning som skaper positiv forventning til hva en slik løsning kan bety. Biblioteklederne trekker frem behovet for et mer gjenkjennelig brukergrensesnitt på tvers av bibliotek, og muligheten til å samarbeide om, dele og gjenbruke innhold – å «finne gull» i andres formidling, som en bibliotekleder formulerer det. Flere andre nevner behovet for å synliggjøre bibliotekenes samlede tilbud bedre. Flere ønsker seg en forenkling av det digitale, som det å få færre systemer å forholde seg til. En felles formidlingsløsning bør derfor kunne inneholde både informasjon om arrangementer og billett kjøp.

Mange bibliotek er i dag bundet til kommunale nettsider som ikke er tilpasset formidlingsarbeid, og opplever at digital formidling, for eksempel på nettsider og i sosiale medier, tar uforholdsmessig mye tid og krever kompetanse de ikke alltid har. En felles løsning ses derfor som et nyttig og etterlengtet supplement til de kommunale plattformene, forutsatt at den spiller godt sammen med eksisterende biblioteksystemer og kommunal infrastruktur.

«Det må spille veldig godt sammen med alle oppgavene vi gjør, med å henge sammen med publisering på all informasjon vi skal ut med, og biblioteksystemet. At man ikke bare får et nytt system man skal ta i bruk, men at det er noe som gjør at vi kan forenkle eller slippe å ha dobbelt opp med systemet da» (folkebibliotekleder).

Et bibliotek peker på at en felles formidlingsløsning også har et likhetsaspekt: den kan bidra til å redusere et «A- og B-lag» i biblioteksektoren, der de ressurssterke bibliotekene i dag har langt bedre digitale formidlingsflater enn de minste.

Det største ankepunktet ved felles formidlingsløsning er usikkerhet rundt finansiering og videre drift av løsningen. Flere uttaler at det er uklart om Nasjonalbiblioteket etter strategiperioden vil bruke tippemidler for å finansiere utviklingen av løsningen. På tidspunktet for evalueringen var videreutvikling av løsningen tildelt KS Digital, og det var gått ut en anbudskonkurranse for å kjøpe inn en løsning. Det er altså hva som blir kommunene og fylkeskommunenes kostnader ved å tilslutte seg løsningen, som er den store bekymringen. Noen uttrykker at kommuneøkonomien lokalt er så dårlig at en del rett og slett ikke vil ha råd til å kjøpe løsningen når den er klar. Det er også en bekymring for at dersom få kommuner velger å kjøpe løsningen, blir den for dyr per bruker, og selve fundamentet for ordningen vil «falle sammen».

KS Digital sees som en akseptabel aktør når det gjelder utvikling av løsningen. En styrke ved KS Digital er at det er en aktør med legitimitet og kjennskap blant kommunene, som tross alt er de som skal kjøpe og ta i bruk løsningen. Det å ha en aktør kommunene kjenner og stoler på, kan være avgjørende for tilslutningen. Samtidig er det usikkerhet knyttet til rollen og kapasiteten til denne aktøren, og det er foreløpig uklart hvilken plass KS Digital vil ha i den endelige løsningsarkitekturen.

Bibliotekledere hadde ønsket større klarhet fra Nasjonalbiblioteket knyttet til planer for videre utvikling, finansiering og drift av felles formidlingsløsning. En tydelig nasjonal forankring vil «trygge feltet», og gjøre det lettere å selge inn løsningen lokalt og regionalt, og få lokale myndigheter til å forstå betydningen av tiltaket. Usikkerheten fra Nasjonalbiblioteket smitter raskt nedover og kan utløse en form for avventende proteksjonisme, der fylker og kommuner avventer eller trekker seg tilbake fremfor å forplikte seg. Flere beskriver at mange bibliotek nå «sitter på gjerdet» – de er prinsipielt positive, men venter på avklaring om kostnad, nytte/gevinst og teknisk integrering med andre kommunale systemer. Intervjuene samlet sett peker mot at Nasjonalbibliotekets viktigste rolle nå er å bidra til finansiering, ikke slippe helt tak i utviklingen og bidra til forankring, forståelse og oppslutning i kommunene.

«Dette er kjempeviktig for bibliotekene og hva slags bibliotektenester folk får ute i hele landet om noen år. Dette er vel det viktigste vi gjør akkurat nå, tenker jeg. Og da skulle jeg bare ønske at Nasjonalbiblioteket var litt tydeligere» (fylkesbibliotekleder).

METADATABRØNN

Metadatabrønn er mindre kjent og omtalt i intervjuene enn felles formidlingsløsning. Den forventede gevinsten knyttes ikke primært til tidsbesparelse i lokal katalogisering, men til bedre datakvalitet, bedre søk og brukeropplevelse og mindre duplisering og «støy» i treff. Over tid kan dette gjøre brukerne mer selvhjulpne i søk og reservering, og bedre systemer vil gi mindre behov for veiledning og dermed indirekte frigjøre tid. Tiltaket vil dessuten bidra til at bibliotekene fremstår mer like nasjonalt – gjennom høyere og mer enhetlig kvalitet på metadata.

«Alt som letter hverdagen og sikrer kvalitet, som metadatabrønn, er positivt» (folkebibliotekleder).

6.5 Fysisk infrastruktur og fjernlånsordningen

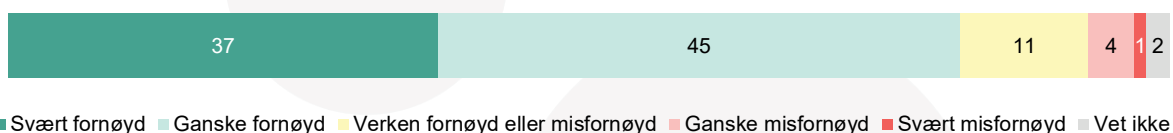
I tillegg til den digitale infrastrukturen har evalueringen sett på sektorens vurderinger av fysisk infrastruktur og fjernlånsordningen. Fjernlån er et grunnleggende samarbeidsverktøy mellom bibliotek: bibliotekene stiller sine samlinger til disposisjon for lånere ved andre bibliotek, og ordningen skal sikre best mulig utnyttelse av felles bibliotekressurser og lik tilgang til litteratur uavhengig av bosted.

Som en oppfølging av bibliotekstrategiens kapittel 6.3. om Biblioteksøk fikk fylkesbibliotekene våren 2022 midler til å kartlegge fjernlånet med utgangspunkt i denne tjenesten. Fjernlånsrapporten ble lagt fram høsten samme år og drøftet i strategisk råd. I forlengelsen av dette ble det satt i gang arbeid med

endring av retningslinjene for fjernlån. Disse trådte i kraft i juni 2023. På bakgrunn av dette har bibliotekene i spørreundersøkelsen blitt spurt om hvordan fjernlånet virker¹².

Alle folkebibliotekene (100 prosent) svarer at de benytter fjernlånstjenester i dag. På oppfølgingsspørsmål om tilfredshet, svarer 82 prosent at de er fornøyd med ordningen. 37 prosent av disse er *svært* fornøyd. 5 prosent er misfornøyd, og 11 prosent svarer at de verken er fornøyd eller misfornøyd med fjernlånssamarbeidet.

Figur 24 I hvilken grad er du fornøyd med fjernlånssamarbeidet i biblioteksektoren i dag?

Fjernlån er også et sentralt tema i de kvalitative intervjuene og i de åpne fritekstsvarene fra spørreundersøkelsen. Det overordnede inntrykket av dette tema i det kvalitative materialet, er at fjernlånordningen og den fysiske infrastrukturen er et område der det gjenstår mye. Tilfredsheten med ordningen varierer i utvalget, og det er store geografiske forskjeller.

De mest gjentakende og tydelige tilbakemeldingene handler om transport og kostnader. Mange informanter beskriver at fraktkostnader er blitt en stor belastning, særlig for folkebibliotek i Nordland, Troms og Finnmark som ikke er en del av en felles transportløsning. Flere beskriver at de må betale mye i porto, pakke enkeltbøker og bruke mye arbeidstid på retur, noe som gjør fjernlånsvirksomheten ressurskrevende for små bibliotek og bibliotek i distriktene. Et bibliotek beskriver at de bevisst fjernlåner minst mulig og heller kjøper inn bøkene selv. Det er en strategi vedkommende oppfatter at løser problemet lokalt, men som kan bidra til å undergrave prinsippet om felles utnyttelse av nasjonale bibliotekressurser.

«Fjernlånordningen er meget viktig for små distriktskommuner med små boksamlinger. Det er fryktelig synd at de tre nordligste fylkene ikke får vært en del av den nasjonale transportordningen og dermed får store fraktkostnader» (fritekstsva, bibliotekundersøkelsen).

«Vi er ikke en del av bibliotektransporten, og vi har sett en stor økning i arbeid og kostnader for å returnere fjernlån som er sendt til oss [...] Noe må endres for de nordnorske bibliotekene!» (fritekstsva, bibliotekundersøkelsen).

En rekke informanter gir uttrykk for det samme prinsipielle poenget: fjernlån bør ikke primært være et lokalt bibliotekproblem, men et nasjonalt infrastrukturspørsmål. Ordningen forutsetter at bøker kan flyttes effektivt og rimelig mellom bibliotek over hele landet, og den forutsetter et digitalt koordineringsverktøy som faktisk fungerer etter hensikten. Begge disse forutsetningene er i dag bare delvis oppfylt. I de kvalitative intervjuene argumenterer informantene for at oppgaver av nasjonal karakter – som transportordninger og fjernlån – bør løses og finansieres på nasjonalt nivå.

«Fjernlånordningen bør finansieres og organiseres av Nasjonalbiblioteket. Per i dag er det ekstremt store forskjeller mellom fylkene, og transporten er såpass dyr at mange bibliotek knapt har noe igjen på bokbudsjettet når transporten er betalt. Det er helt feil. Dersom det fortsatt er ønskelig at bibliotekets infrastruktur, les fjernlånordningen, skal leve, må den sikres på et nasjonalt nivå» (fritekstsva, bibliotekundersøkelsen).

¹² I perioden evalueringen ble gjennomført, kom meldingen om at en sentral transportaktør med spesialisering på transport mellom bibliotek hadde gått konkurs. Konkursen skapte forstyrrelser i transportleddet og forsinkelser i fjernlånet. De kvalitative dybdeintervjuene ble gjennomført før konkursen, mens spørreundersøkelsen ble besvart etter.

Biblioteklederne kritiserer også måten bestillinger rutes gjennom Biblioteksøk. Systemet er ment å koordinere og effektivisere fjernlån på tvers av bibliotek og sektorer, men mange informanter opplever at det i praksis skaper mer merarbeid enn det løser. Problemene som beskrives er flere: algoritmene prioriterer feil bibliotek geografisk, det er manglende mulighet til å velge leverandør eller å styre hvor en bestilling skal komme fra, og det er vedvarende problemer med deduplisering av poster. For bibliotek uten transportordning er dette særlig alvorlig: når de ikke kan styre hvilke bibliotek de mottar bøker fra, ender de opp med å pakke og frankere enkeltbøker fra mange ulike avsendere fremfor å samle forsendelser. Det gir økte kostnader og økt tidsbruk – begge deler ressurser som allerede er knappe.

«Selv om Nasjonalbiblioteket gang på gang skal ha endret algoritmene for sendevei for fjernlånsbestilling i Biblioteksøk, så fungerer ikke denne tjenesten optimalt» (fritekstsvaret, bibliotekundersøkelsen).

Endringene i de felles retningslinjene for fjernlån får blandede vurderinger. Mange støtter prinsippet om å prioritere lokale lånere og å bruke depotbiblioteket for populære og nye titler, og mener dette er en nødvendig og fornuftig innstramning som reduserer unødvendig transport av etterspurte bøker. Samtidig uttrykker flere informanter bekymring for brukere og grupper som rammes av innstramningene, og fjernlånssamarbeidet kan potensielt gi bibliotekbrukerne mindre tilgjengelighet på bøker. Noen beskriver en tendens til større proteksjonisme, man sender og mottar mindre fjernlån og sier oftere nei. Når algoritmene ikke fungerer etter hensikten kan bøker bli sendt langt og skape treghet i systemet som fører til dårligere tilgjengelighet.

Biblioteklederne er tydelige på hva de mener løsningen er: nasjonal organisering og finansiering av transporten, bedre og mer geografisk rettferdig algoritmelogikk i Biblioteksøk, og tydeligere retningslinjer kombinert med reelt lokalt rom for skjønn for bibliotek med særlige behov. Som én informant formulerer det:

«Savner ei nasjonal bibliotektransportløsning der ikkje Nasjonalbiblioteket berre tenker på depot, men på feltet i heilskap» (fritekstsvaret, fylkesbibliotekundersøkelsen).

7 EFFEKTER FOR BIBLIOTEKBRUKERE OG BEFOLKNING

Så langt har rapporten tatt for seg hvordan biblioteksektoren, i evalueringen av grenset til folke- og fylkesbibliotekene, vurderer relevansen av Nasjonalbibliotekets arbeid med og effekter av Nasjonal bibliotekstrategi. I dette kapittelet vil vi se nærmere på befolkningens bibliotekbruk og syn på bibliotektilbudet.

Et av regjeringens mål med bibliotekstrategien er at alle skal ha tilgang til bibliotekstjenester av høy kvalitet uavhengig av inntekt, sosial status eller geografi. Bibliotekene skal være gode møteplasser for innbyggerne, bidra til lesekompetanse, livslang læring og demokratisk deltakelse.

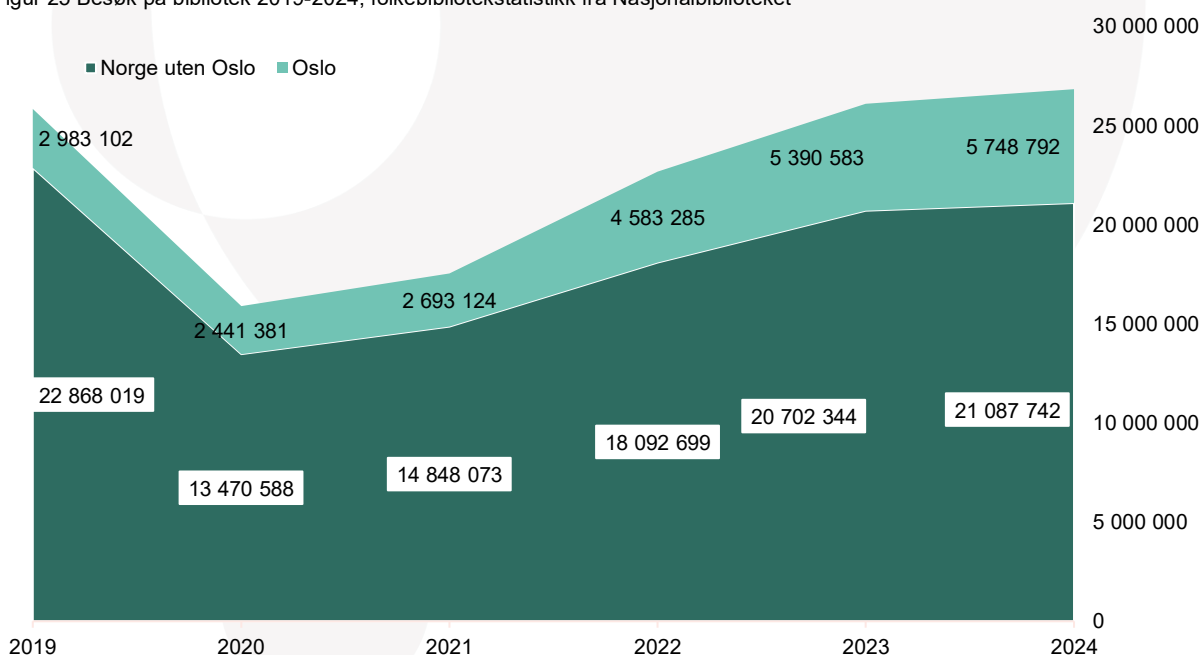
Først i dette kapittelet trekker vi frem noen nøkkeltall for bibliotekbruk i strategiperioden fra Nasjonalbibliotekets egne kilder. Deretter viser vi resultater fra befolkningsundersøkelsen, som handler om hvordan befolkningen bruker biblioteket, kjennskap og bruk av ulike bibliotekstjenester, interesse og behov for digitale tjenester og syn på hva biblioteket er og kan være for innbyggere i en kommune.

Evalueringen kan ikke besvare om og eventuelt i hvilken grad bibliotekstrategien har gitt direkte effekter på bibliotekbruk og hvor relevant bibliotekbrukere ser biblioteket og bibliotekstjenester. Statistikken og tallene i dette kapittelet kan si noe om hvilken retning innbyggernes bruk av biblioteket har tatt i løpet av strategiperioden, selv om vi ikke kan fastslå årsakssammenhenger.

7.1 Utviklingstrekk for bibliotekbruk i strategiperioden

Besøkstallene for folkebibliotekene har vært jevnt økende siden koronapandemien. I 2024 var tallet 26,8 millioner besøk, en økning på 2,8 prosentpoeng fra året før. Dette er det høyeste besøkstallet som er registrert for folkebibliotekene, og man må tilbake til første halvdel av 2000-tallet for å finne høyere besøkstall per innbygger.

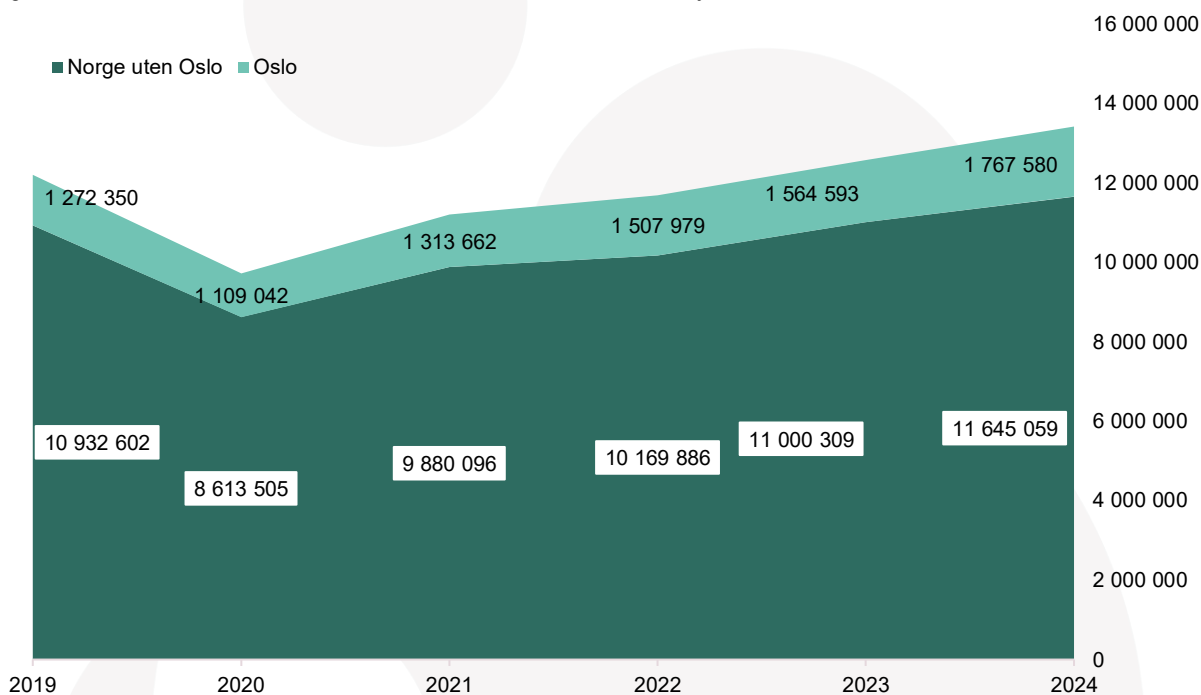
Figur 25 Besøk på bibliotek 2019-2024, folkebibliotekstatistikk fra Nasjonalbiblioteket

Også besøk på arrangement knyttet til biblioteket fortsetter å øke. I 2024 ble det registrert 1,87 millioner deltakere på arrangement, en økning på 13 prosentpoeng fra 2023.

Bibliotekene lånte ut 13,4 millioner fysiske bøker i 2024, en økning på 6,7 prosentpoeng fra året før. Barnebokutlånet står for den største delen av økningen i bokutlån. Utlån av e-bøker og e-lydbøker fortsetter imidlertid å synke. I 2024 ble det lånt ut 1,4 millioner lydbøker og e-bøker, en nedgang på 6 prosent for e-bøker og 9 prosent for e-lydbøker.

Figur 26 Bokutlån i folkebibliotek 2019-2024, folkebibliotekstatistikk fra Nasjonalbiblioteket

Tallene er hentet fra Nasjonalbibliotekets statistikkbase¹³. Nasjonalbiblioteket innhenter og publiserer statistikk for de ulike bibliotektypene i folkebiblioteksektoren.

I Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ) sin innbyggerundersøkelse er folkebibliotek blant de kommunale tjenestene med høyest tilfredshet, sammen med brannvesen, barnehage og fastlege. Folkebibliotek har imidlertid hatt en tilbakegang siden 2023, men fortsatt svarer 88 prosent at de er tilfredse med folkebibliotekene¹⁴.

7.2 Befolkningens bruk av biblioteket

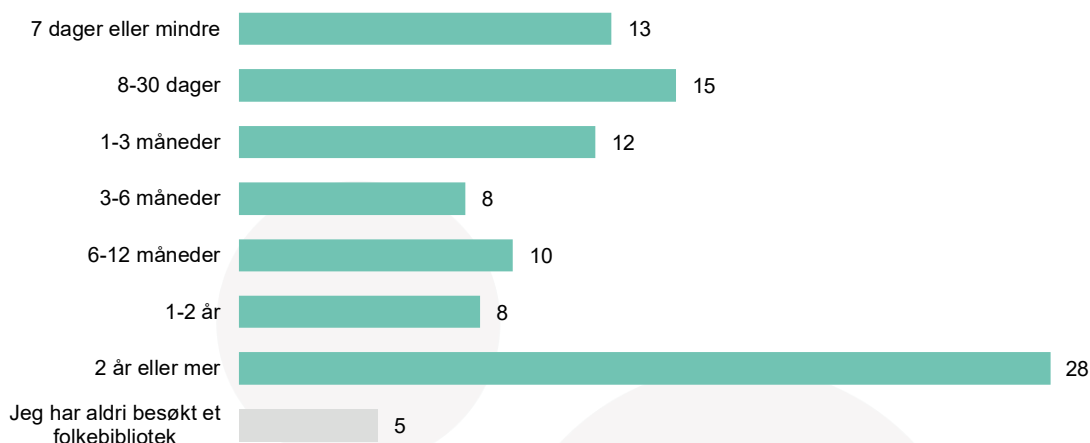
I befolkningsundersøkelsen oppgir nesten seks av ti (58 prosent) at de har besøkt et folkebibliotek i løpet av det siste året. 36 prosent svarer at det er mer enn ett år siden, mens fem prosent har aldri besøkt et folkebibliotek.

Flere kvinner enn menn bruker folkebibliotekene hyppig.

¹³ <https://bibliotekutvikling.no/statistikk/forside/statistikk-for-folkebibliotek/folkebibliotekstatistikk-over-tid-2010-2024/>

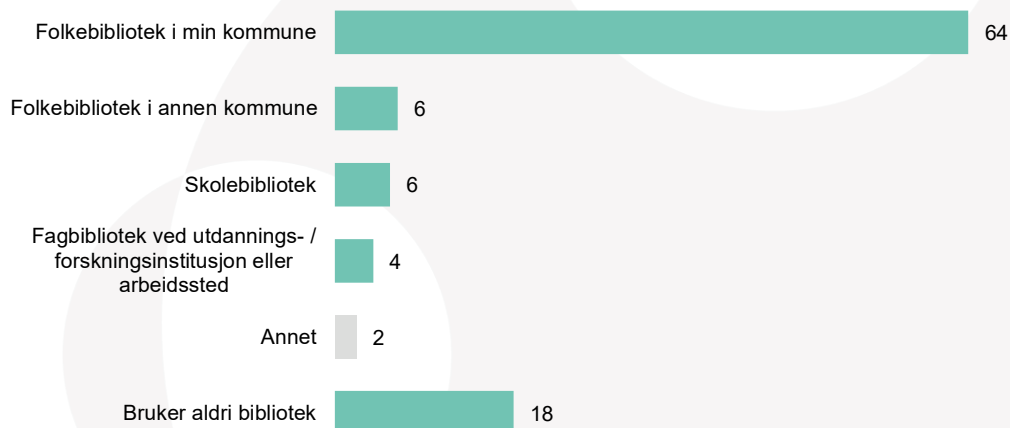
¹⁴ <https://www.dfo.no/undersokelser/innbyggerundersokelsen/tilfredshet-med-offentlige-tjenester>

Figur 27 Hvor lenge er det siden sist du besøkte et folkebibliotek i Norge?

Når det gjelder bruk av ulike typer bibliotek, svarer 64 prosent at de hovedsakelig bruker folkebiblioteket i sin egen kommune. 6 prosent bruker folkebiblioteket i en annen kommune enn der de bor, og like mange bruker skolebiblioteket mest. 18 prosent oppgir at de aldri bruker bibliotek.

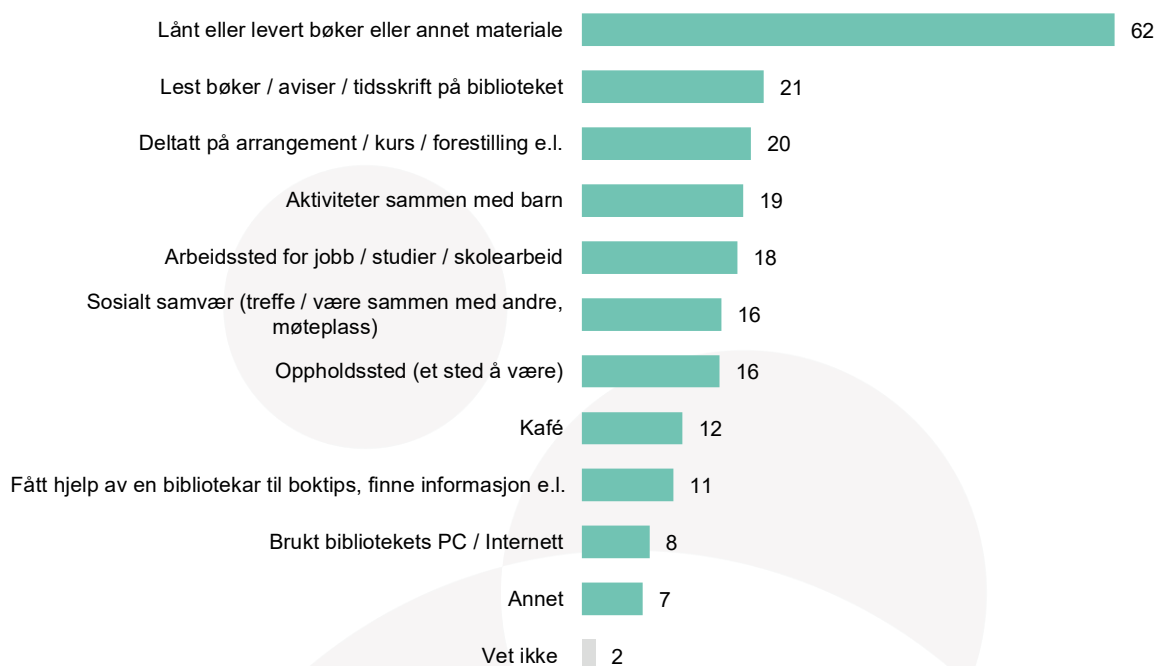
Figur 28 Hvilken type bibliotek bruker du hovedsakelig?

Blant bibliotekbrukere er det klart flest som bruker biblioteket til å låne og levere bøker eller annet materiale. Omtrent én av fem leser bøker, aviser eller andre medier på biblioteket. Omtrent like mange oppgir at de i løpet av de siste 12 månedene har deltatt på et arrangement eller oppsøkt biblioteket som en aktivitet sammen med barn. 16 prosent som har vært på folkebiblioteket siste 12 måneder har besøkt biblioteket som en møteplass.

Unge under 30 år bruker i større grad enn befolkningen ellers biblioteket som arbeidssted og som et sted å oppholde seg. De over 60 år har i større grad enn resten av befolkningen vært på arrangement på biblioteket og lest bøker eller tidsskrifter på biblioteket. Respondenter i Oslo oppgir i større grad enn innbyggere i andre fylker at de bruker biblioteket som arbeidssted og oppholdssted.

Figur 29 Tenk på den eller de gangene du har besøkt et folkebibliotek i løpet av de siste 12 månedene. Hva har du brukt biblioteket til? Filter: Besøkt et folkebibliotek i Norge siste 12 måneder

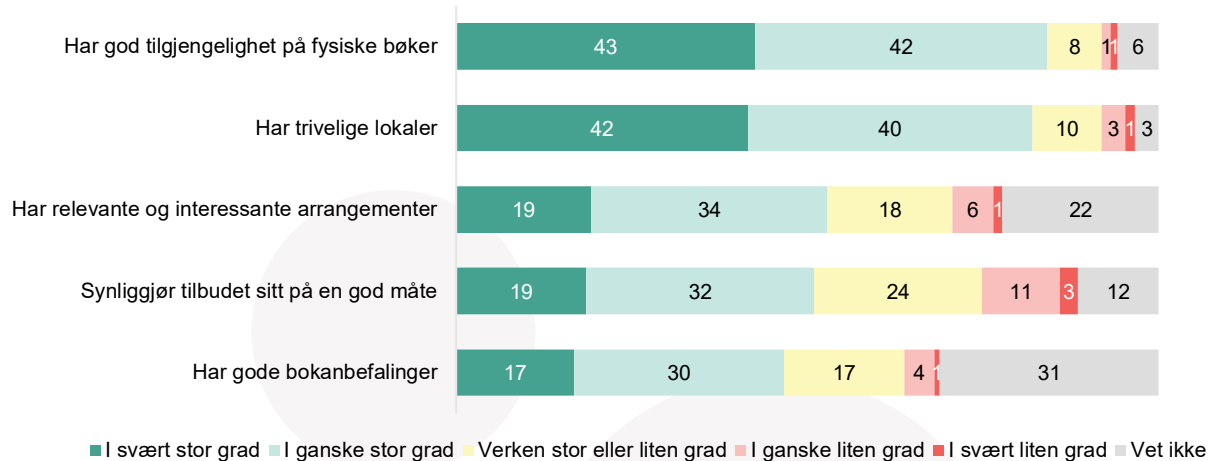
7.3 Befolkningens vurdering av bibliotekets lokale tilbud

Bibliotekbrukere opplever i stor grad at deres lokale folkebibliotek har god tilgjengelighet på fysiske bøker (85 prosent). Få svarer vet ikke, som tyder på at de fleste bibliotekbrukere har grunnlag for å vurdere tilgjengeligheten på bøker. Over 80 prosent mener at folkebiblioteket i deres kommune har trivelige lokaler, og nesten ingen mener at dette *ikke* er tilfelle.

Når det gjelder arrangementer svarer litt over halvparten at deres folkebibliotek har relevante og interessante arrangementer. Her er andelen som svarer vet ikke høyere, og nesten én av fire svarer at de ikke vet. De to siste forholdene i figuren gjelder formidlingsaktiviteten til folkebibliotekene: om biblioteket synliggjør tilbudet sitt på en god måte og har gode bokanbefalinger. Én av tre bibliotekbrukere opplever at de ikke har grunnlag for å svare på spørsmålet om bokanbefalinger. Nesten halvparten svarer bekreftende, og nesten ingen svarer at biblioteket i liten grad har gode bokanbefalinger. Halvparten av bibliotekbrukerne mener biblioteket synliggjør tilbudet sitt på en god måte, mens en del velger midtpunktet verken stor eller liten grad.

Flere kvinner enn menn vurderer at biblioteket har trivelige lokaler, interessante arrangementer og gode bokanbefalinger. De eldste vurderer at biblioteket i stor grad har mer av alt som er målt i spørsmålet, enn yngre aldersgrupper.

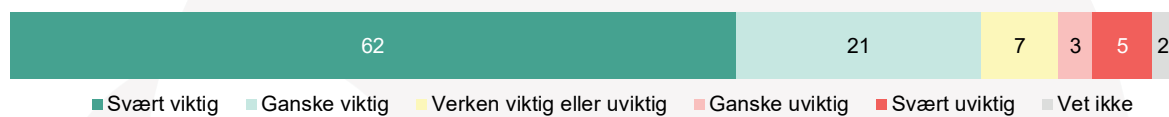
Figur 30 I hvilken grad synes du folkebiblioteket i din kommune ...? Filter: Besøkt et folkebibliotek i Norge siste 12 måneder

7.4 Viktigheten av et folkebibliotek i kommunen

Innbyggerne synes det er viktig å ha et folkebibliotek i egen kommune. 83 prosent av befolkningen totalt sett synes dette er viktig, og 62 prosent av disse mener det er *svært* viktig. Spørsmålet er stilt til hele utvalget, altså ikke bare de som selv bruker biblioteket. Kvinner synes det er viktigere med et folkebibliotek i kommunen enn menn, og de eldste synes det er viktigere enn de yngste. Bare åtte prosent av befolkningen synes det er uviktig å ha et bibliotek i sin kommune.

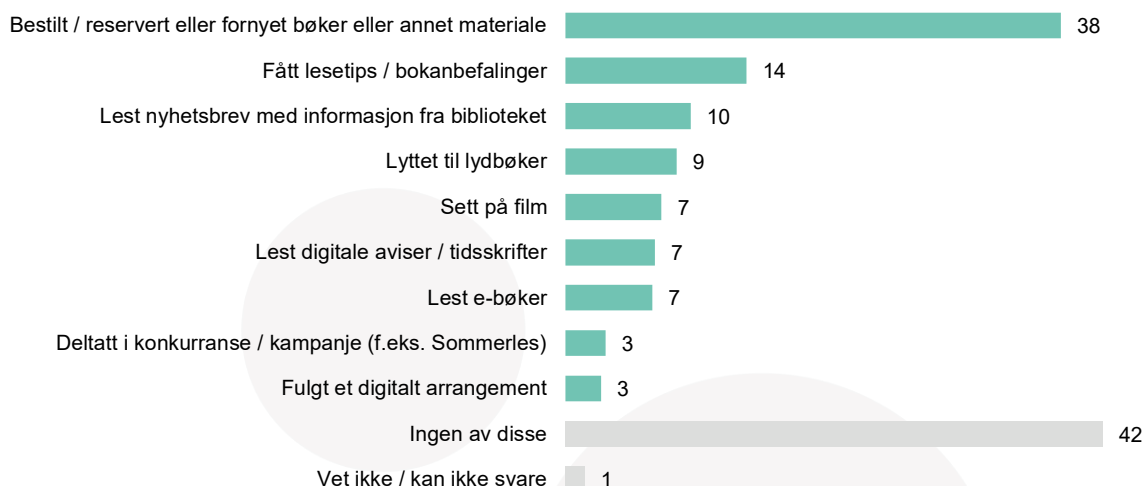
Figur 31 Hvor viktig eller uviktig synes du det er at det finnes et folkebibliotek i din kommune?

7.5 Befolkningens kjennskap til og bruk av digitale bibliotekstjenester

Blant de som har brukt et folkebibliotek i løpet av det siste året, har omtrent seks av ti brukt én eller flere digitale tjenester. Flest (38 prosent) bestiller, reserverer eller fornyer bøker eller annet materiale digitalt. Deretter er det et byks nedover til en andel på 14 prosent av bibliotekbrukere som får bokanbefalinger digitalt. Mellom 7 og 10 prosent bruker tjenester som nyhetsbrev, lytter til lydbøker via bibliotek, ser film eller leser digitale aviser, tidsskrifter eller e-bøker. 42 prosent svarer at de aldri bruker de nevnte digitale bibliotekstjenestene.

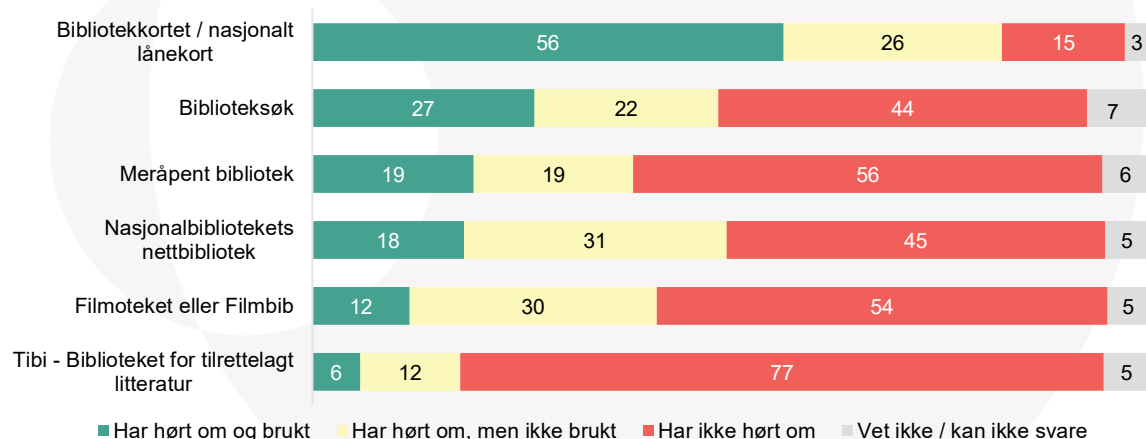
Figur 32 Hvilke digitale tjenester eller tilbud fra et folkebibliotek har du brukt siste 12 måneder?

KJENNSKAP TIL NASJONALE BIBLIOTEKTJENESTER

Figur 33 viser befolkningens kjennskap til og bruk av ulike bibliotekstjenester. Spørsmålet er stilt til alle, ikke bare de som bruker biblioteket jevnlig. Det er Bibliotekkortet som har klart størst kjennskap og bruk: 56 prosent har hørt om eller brukt og bare 15 prosent har *ikke* hørt om denne tjenesten. Som vi skrev i forrige kapittel om infrastrukturtiltak, vurderer folkebibliotekene at Bibliotekkortet har betydd svært mye for bibliotekutviklingen i strategiperioden. Det finnes imidlertid ikke tilgjengelig statistikk som kan bekrefte at kjennskapen og bruken av Bibliotekkortet i befolkningen er så høy som evalueringen er kommet til. Det kan ikke utelukkes at respondenter i undersøkelsen har forvekslet spørsmålet om bibliotekkortet med ordinært lånekort.

Figur 33 Har du hørt om følgende bibliotekstjenester?

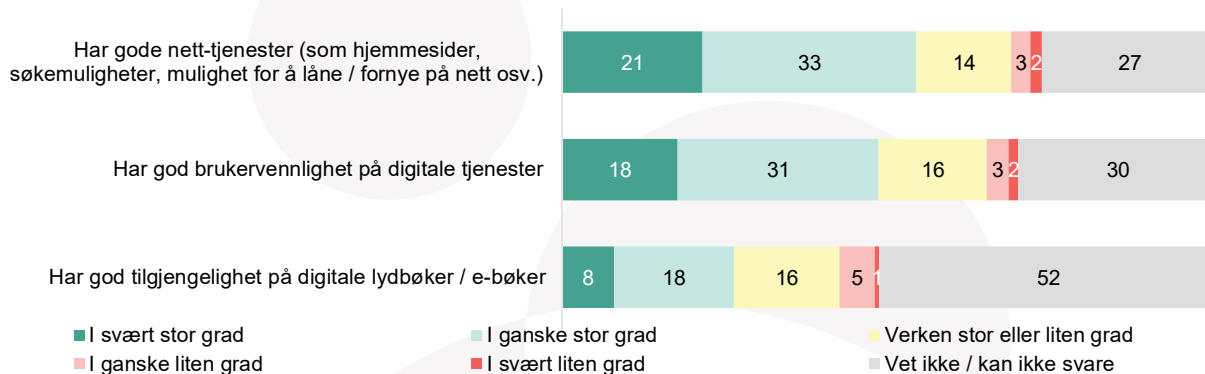
BRUKERVENNLIGHET PÅ DIGITALE TJENESTER

Tre utsagnsspørsmål kartlegger hvordan bibliotekbrukere vurderer digital brukervennlighet for sitt lokale folkebibliotek. Flest har en mening om hvor gode nett-tjenester som hjemmesider, søkemuligheter og mulighet for å reservere og fornye bøker er. Godt over halvparten mener folkebiblioteket i kommunen har gode nett-tjenester. Kun 5 prosent er uenige. Det er en nokså stor andel som svarer vet ikke, og 14 prosent svarer at de verken i stor eller liten grad synes eget folkebibliotek har gode nett-tjenester. Vurderingen av *brukervennligheten* på digitale tjenester er omtrent den samme som for nett-tjenester generelt.

Når det gjelder tilgjengelighet på digitalt materiale som digitale lydbøker og e-bøker, er det klart flere som mangler kjennskap. Over halvparten av bibliotekbrukere vet ikke hvordan tilgjengeligheten på denne typen digitale ressurser er i sitt folkebibliotek. 26 prosent vurderer imidlertid tilgangen på digitale lydbøker og e-bøker som god.

Bibliotekbrukere i Oslo er mer fornøyd med nett-tjenester og brukervennligheten på digitale tjenester enn bibliotekbrukere andre steder i landet.

Figur 34 I hvilken grad synes du folkebiblioteket i din kommune ...? Filter: Besøkt et folkebibliotek i Norge siste 12 måneder

7.6 Holdninger til bibliotekenes rolle og samfunnsoppdrag

For at bibliotekbruken skal fortsette å øke, flere skal oppdage biblioteket og at biblioteket skal nå ut til nye grupper, er det viktig at biblioteket oppleves relevant. Som resten av rapporten, og særlig kapittel 3, tydelig har vist, vurderer sektoren selv at bibliotekene fyller en rekke roller og behov som samfunnsinstitusjon.

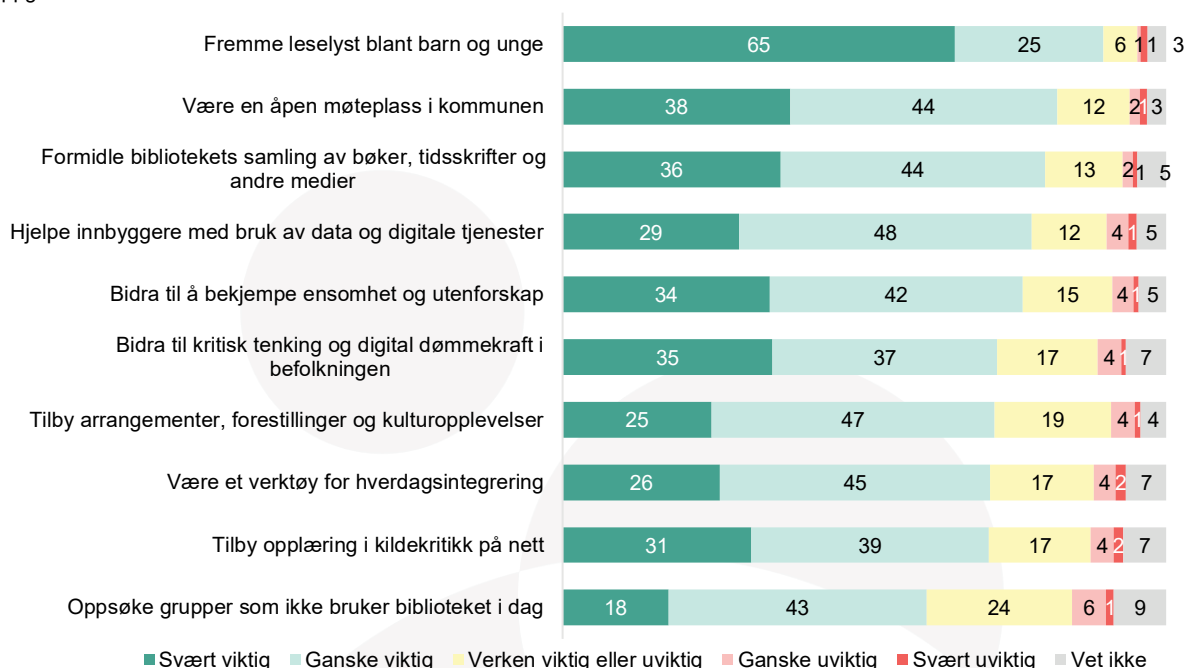
Befolkningsundersøkelsen stilte to spørsmål om innbyggernes syn på bibliotekenes rolle og samfunnsoppdrag. De ulike rollene og oppgavene for biblioteket som respondentene skulle ta stilling til, er formulert med utgangspunkt i bibliotekstrategien, for eksempel det å fremme leselyst, være en møteplass og aktivt formidle bibliotekets samlinger (se figur 35).

Det første spørsmålet handler om hvor viktig eller uviktig de ulike rollene eller oppgavene er. Figur 35 viser tydelig at befolkningen vurderer samtlige ti oppgaver som viktige for et bibliotek å fylle. Helt øverst kommer det å fremme leselyst blant barn og unge. To av tre innbyggere mener dette er en svært viktig oppgave for bibliotekene, og totalt mener ni av ti at dette er en viktig oppgave.

82 prosent mener det er viktig at biblioteket er en møteplass lokalt, og omtrent like mange vurderer det som viktig å drive formidling.

Ingen av de nevnte oppgavene vurderes i nevneverdig grad som uviktige for bibliotekene å beskjeftige seg med. For visse alternativer, er det imidlertid en del som svarer verken viktig eller uviktig eller vet ikke. Det kan tyde på at det er vanskeligere å vurdere for eksempel om bibliotekene bør drive oppsøkende virksomhet mot nye brukergrupper.

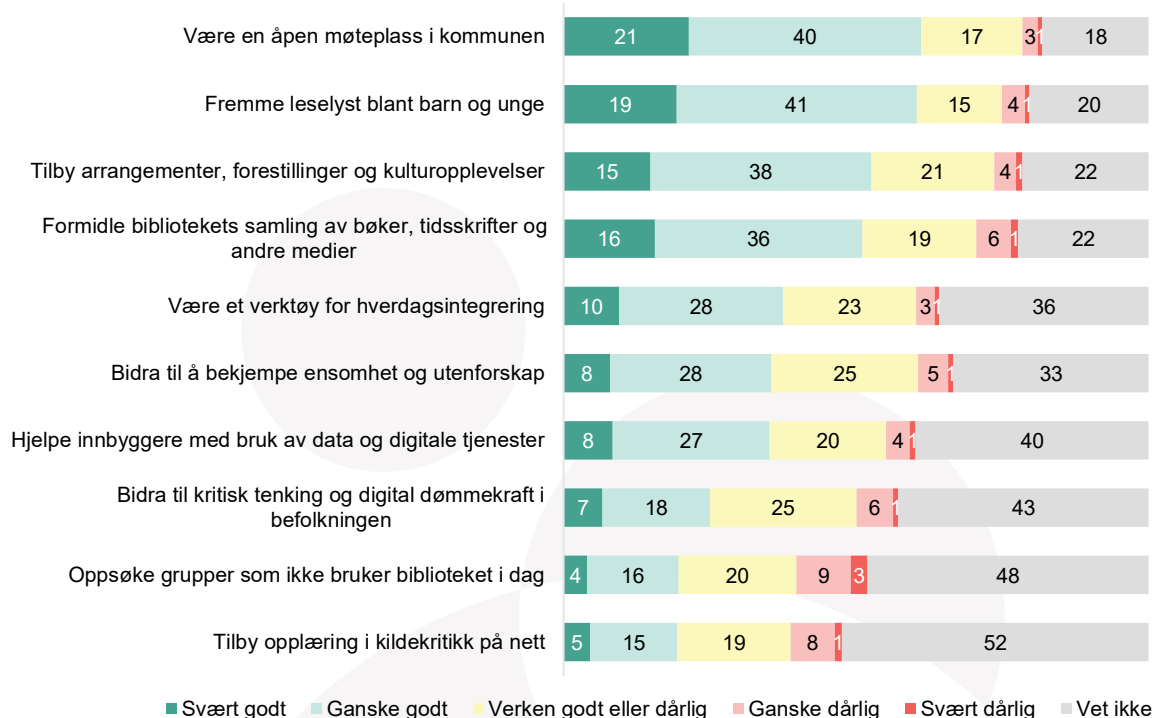
Figur 35 Biblioteket har et bredt samfunnsoppdrag og kan fylle mange roller. Hvor viktig eller uviktig mener du følgende oppgaver er?

Et oppfølgingsspørsmål ba respondentene vurdere hvor godt eller dårlig biblioteket oppfyller de samme oppgavene i dag. Dette måler altså tilfredshet med de samme oppgavene som er målt ovenfor. Spørsmålet er stilt til hele utvalget, og som figur 36 viser, svarer mellom 18 og 52 prosent at de ikke vet hvordan bibliotekene oppfyller de ulike rollene eller samfunnsoppgavene i dag.

Nesten to av tre mener bibliotekene oppfyller det å være en åpen møteplass i kommunen, og nesten like mange mener bibliotekene er gode til å fremme leselyst blant barn og unge. Det er vanskeligst å ta stilling til om bibliotekene jobber aktivt med å tilby kildekritikk på nett, om de oppsøker nye brukergrupper eller styrker kritisk tenkning og digital dømmekraft.

Figur 36 Hvor godt eller dårlig opplever du at biblioteket oppfyller følgende i dag?

7.7 Hva befolkningen forventer av biblioteket – og hva biblioteket leverer

For å få enda bedre frem hva som er differensierende faktorer for biblioteket, og hva som kan styrkes mer enn i dag, har vi sett de to spørsmålene i sammenheng i en matrise, se figur 36.

En såkalt viktighet-/dyktighetsmatrise viser forholdet mellom hvor viktig et forhold er og hvor godt bibliotekene oppfyller det forholdet. Selve matrisen er laget på bakgrunn av svarene på spørsmålene i figur 35 og 36, med de samme ti bibliotekoppgavene i hvert spørsmål.

Modellen viser *viktighet* på den horisontale aksene (x-aksen). Jo lenger til høyre et forhold ligger i matrisen, desto viktigere er det. Hvor godt eller dårlig bibliotekene oppfattes på de ulike områdene ses på den lodrette aksene (y-aksen) der forhold folk mener biblioteket oppfyller på en god måte ligger langt opp og forhold folk mener bibliotekene oppfyller på en dårlig måte ligger langt ned i figuren.

Krysset midt i figuren deler forholdene i de som skårer over og under median for viktighet og dyktighet. Den ønskede posisjonen er kvadranten oppe til høyre. Dette er forhold som er viktige og som befolkningen mener bibliotekene skårer godt på. Nede til høyre er det mest kritiske området, der bibliotekene skårer relativt sett dårlig på viktige områder.

Det er viktig å merke seg at befolkningen i undersøkelsen svarer på en måte at de oppfatter alle forhold som relativt viktig og mener at bibliotekene oppfyller oppgavene relativt godt. De forholdene som scorer relativt sett litt lavere, skyldes blant annet høyere «vet ikke»-andeler. Det er imidlertid statistisk signifikant forskjell mellom de fleste påstandene. Det gir derfor mening å se på forholdene i en viktighet/dyktighet-matrise.

Av modellen går det frem at det å *fremme leselyst blant barn og unge* er det befolkningen ser som bibliotekenes viktigste oppgave (plasseres lagt til høyre). Samtidig mener innbyggerne at bibliotekene oppfyller denne oppgaven på en god måte (plasseres langt opp). I samme del av matrisen ligger det å

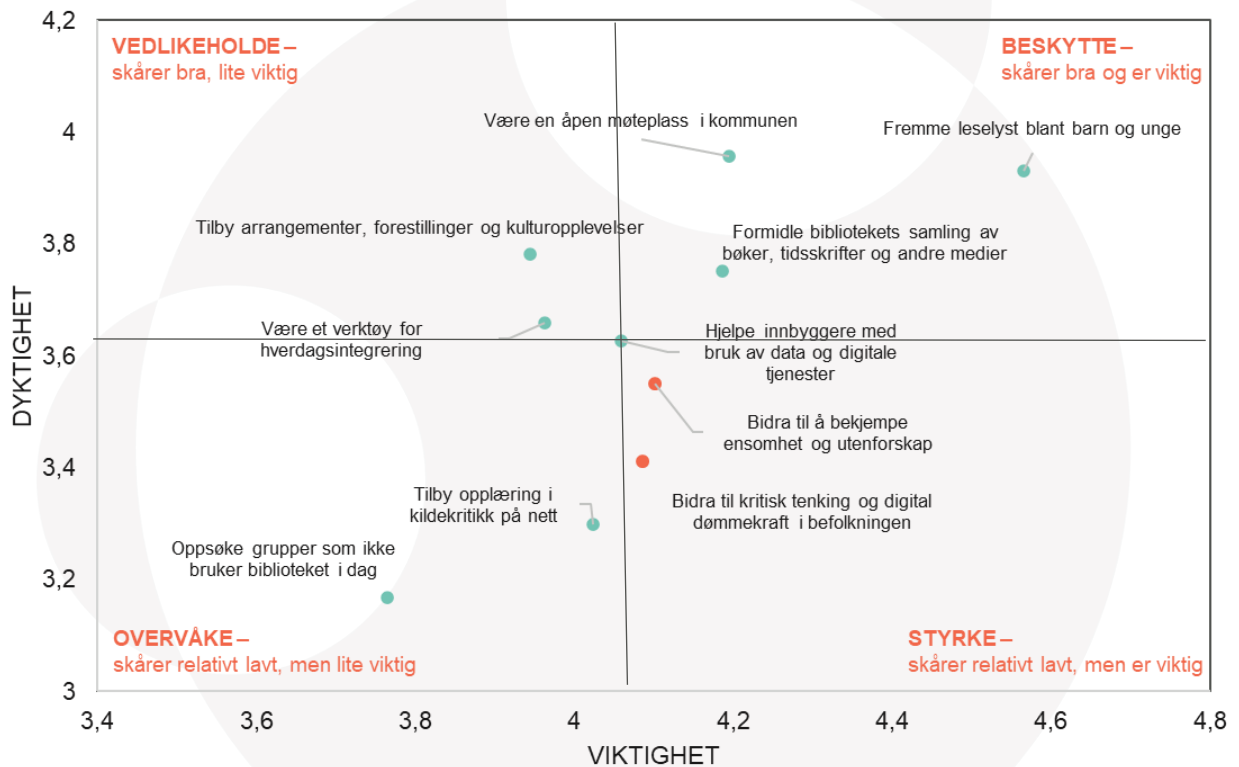
være en åpen møteplass og formidle bibliotekets samling av bøker, tidsskrifter og andre medier. Disse tre oppgavene er det viktigst å beskytte, men i og med at disse allerede skårer godt, er det andre områder som kan være viktigere å prioritere.

Hvis vi ser på de forholdene som ligger nede til høyre (viktige oppgaver som oppfylles relativt dårlig), ser vi at det å bidra til å bekjempe ensomhet og utenforskap og bidra til kritisk tenkning og digital dømmekraft oppfattes som viktig, men oppfattelsen blant folk er at disse oppfylles noe dårligere enn forhold som ligger lengre opp i figuren.

I og med at mange av forholdene ses som viktige, bør man også se på et forhold som å tilby opplæring av kildekritikk på nett. Dette forholdet skårer over fire i snitt på viktighet og får en relativt lav skår på hvorvidt det oppfylles på en god måte. Denne oppgaven bør altså ikke ignoreres kun fordi det ligger i «overvåke-delen» av figuren.

Ser vi på forhold som ligger oppe til venstre, er det forhold som ikke er kritisk å gjøre noe med. Dette er forhold som folk mener bibliotekene oppfyller på en god måte, men som er mindre viktige.

Figur 37 Viktighets-/dyktighetsmatrise

8 OPPSUMMERING OG VIKTIGSTE FUNN

I dette avsluttende kapittelet oppsummerer vi hvordan bibliotekene og bibliotekbrukerne opplever og vurderer nytte, endring og varige effekter av Nasjonal bibliotekstrategi.

8.1 Hvilken betydning har Nasjonal bibliotekstrategi hatt for biblioteksektoren?

Evalueringen viser tydelig at det har vært svært viktig for bibliotekene å ha en nasjonal strategi. Nesten ni av ti folkebibliotek og samtlige fylkesbibliotek i utvalget svarer i spørreundersøkelsen at det har vært viktig å ha en strategi for perioden 2020–2025. Dette er blant de sterkeste enkeltfunnene i evalueringen.

Strategiens tydeligste bidrag beskrives av biblioteklederne som å gi retning fremfor å være direkte styrende. Den har pekt ut en felles kurs, gitt sektoren et felles språk og skapt legitimitet for lokale prioriteringer. Syv av ti bibliotekledere mener strategien har vært et verktøy for å synliggjøre bibliotekets rolle og relevans overfor lokalpolitikere og kommuneadministrasjon. Strategien har med andre ord gitt bibliotekene en kraft og argumenter, og et felles referansepunkt de mener trengs i sektoren.

Ser vi på konkret bruk er bildet noe mer sammensatt. Omtrent halvparten av bibliotekene svarer at strategien har lagt føringer for arbeid og prioritering. Kjennskap til strategien er også ujevnt fordelt: halvparten kjenner den godt, men nesten like mange kjenner den «litt». Strategien er ikke like fremme i bevisstheten hos alle deler av sektoren – noe som dels kan henge sammen med at kommunale prioriteringer, økonomi og lokal ledelse i praksis er sterke drivere for folkebibliotekene.

Strategiperioden har klargjort og styrket Nasjonalbibliotekets rolle overfor sektoren. Åtte av ti bibliotekledere er enige i at Nasjonalbiblioteket tar ansvar for utvikling av biblioteksektoren, og 93 prosent anser Nasjonalbiblioteket som et viktig kompetanse- og ressurscenter for folkebibliotekene. Fra historisk sett å ha hatt en noe fjern og høytidelig posisjon, beskrives Nasjonalbiblioteket nå som en lydhør, relativt tilgjengelig aktør som er flink til å snakke om strategien og gjøre den håndgripelig i møte med sektoren.

Det vurderes som svært viktig at strategien kom med midler og konkrete prosjekter. Kommunene har i begrenset grad egne midler til å drive bibliotekutvikling, og de statlige prosjekt- og utviklingsmidlene har i mange tilfeller vært en forutsetning for at utvikling i det hele tatt har kunnet finne sted. For mange bibliotek, særlig i små kommuner, er det strategiens midler som har gjort det mulig å prioritere formidling, kompetanseheving og samarbeid.

Samtidig viser evalueringen at det er tegn til prosjekttretthet i sektoren, og en grunnleggende bekymring for at prosjektbasert finansiering ikke gir tilstrekkelig forutsigbarhet og langsiktig utvikling. Varig endring krever driftsmidler og lengre planleggingshorisont – noe kommunebudsjettene mange steder i dag i begrenset grad gir rom for.

Folkebibliotekene beskriver flere utviklingstrekk som gir grunn til bekymring for sektorens framtid. De opplever en tendens til sentralisering og reorganisering som gjør at bibliotekledere kommer lenger fra den kommunale toppledelsen og dermed har mindre påvirkning på lokale prioriteringer. Biblioteket blir i større grad plassert som en del av andre sektorers planer – kultur, oppvekst, sosial – fremfor å ha en selvstendig og synlig posisjon. Kommuneøkonomien er under press, og biblioteket er ikke en lovpålagt tjeneste med tydelige minimumskrav. Bibliotekene ønsker en nasjonal aktør som også aktivt kan stille krav til prioritering, stimulere til deltakelse i fellesløsninger og motvirke fragmentering i sektoren.

8.2 Vurdering av satsningsområdet formidling

Satsningen på formidling har hatt en tydelig og dokumenterbar effekt på bibliotekenes praksis. Den følger en naturlig linje fra satsningen på arrangement og det å være en åpen møteplass i foregående strategiperiode (2015–2018), og følger opp det formidlingsansvaret som ble lovfestet da bibliotekloven ble endret i 2014. Satsningen på formidling beskrives i evalueringen som en forsterkning og systematisering av en retning sektoren allerede var på vei i.

Aktiv formidling som arbeidsform

Omtrent to av tre bibliotekledere svarer at strategien har gjort at deres bibliotek har jobbet mer med aktiv formidling enn de ellers ville ha gjort. Én av fire svarer verken enig eller uenig, og svært få er uenige. Bildet er noe mer sammensatt når det gjelder oppsøkende formidling overfor nye brukergrupper: 43 prosent er enige i at strategien har hatt denne effekten, mens 16 prosent er uenige og en stor andel havner i midtkategorien. Det kvalitative materialet antyder at den høye andelen i midtkategorien ikke nødvendigvis er uttrykk for manglende vilje, men for at oppsøkende formidling ikke er et realistisk mål for alle bibliotek med de ressursene de rår over.

Det kvalitative materialet bekrefter en tydelig endring i bevissthet: aktiv formidling er ikke lenger et prosjekt ved siden av driften, men er blitt en integrert del av bibliotekets kjernevirksomhet. Bibliotekaryrket og fagutdanningen trekker i samme retning. Bibliotekene har ulike utgangspunkt for å jobbe med aktiv formidling, men forstår formidlingsbegrepet som mangfoldig og jobber ut fra sine forutsetninger.

Midler til aktiv formidling

Midler til aktiv formidling trekkes frem som et særlig treffsikkert virkemiddel. 90 prosent av folkebibliotekene vurderer ordningen som viktig for bibliotekutviklingen i strategiperioden. Mellom 2021 og 2024 er mer enn 53 millioner kroner tildelt, og omtrent 89 prosent av bibliotekene har søkt på ordningen, enten på egen hånd eller gjennom fylkesbiblioteket.

Effektene av midlene vurderes som gode. 80 prosent mener midlene har gitt ansatte erfaringer og kompetanse i nye metoder for formidling, og bare 2 prosent mener midlene i liten grad har hatt denne effekten. 73 prosent vurderer at midlene har bidratt til å bringe biblioteket og samlingene ut av biblioteklokalene.

Et smart grep i innretningen var å overføre det administrative ansvaret for felles søknader til fylkesbibliotekene. Dette senket terskelen for mange folkebibliotek og bidro til at flere ble med – særlig de som ikke har kapasitet til å håndtere søknadsskriving og rapportering på egenhånd. Likevel er det en reell grense for hva man kan oppnå med forenkling: for de aller minste bibliotekene, med én eller to ansatte, er verken frikjøpsmodellen eller oppsøkende formidling fullt ut realistisk.

Noen informanter peker på at bibliotekene etter en lang periode med fokus på store arrangementer og bredt publikum nå i større grad satser på lavterskelopplegg for mindre grupper – og at dette er like verdifullt. Det er et åpent spørsmål om de minste bibliotekene har oppfattet at også det de kan realisere i «liten skala» (veiledning i skranken, bokanbefalinger, lesestunder med videre) er gyldig formidling i strategiens forstand.

Fylkesbibliotekenes rolle

Særlig fylkesbibliotekenes rolle, gjennom prosjektet Formidlingskompetanse i folkebibliotek (FiF) og kompetansetiltak, trekkes frem som avgjørende for å spre formidlingskompetanse til bibliotek som ikke har ressurser til å bygge den opp selv. FiF-prosjektet har endret samarbeidet mellom fylkene og for måten kompetanse deles og ressurser utnyttes på tvers. Kompetansebanken spiller en sentral rolle i

at metoder kan deles, videreutvikles og tas i bruk av mange, også av dem som ikke har deltatt i selve prosjektene.

Leselyst og tidlig innsats

Et flertall av folkebibliotekene mener strategien har stimulert til økt leselyst blant barn og unge, og lagt til rette for at flere leser mer – henholdsvis 64 og 58 prosent er helt eller delvis enige i dette. 24 og 30 prosent svarer verken enig eller uenig, noe som dels kan gjenspeile at leselyststrategien *Sammen om lesing 2024–2030* også kan ha påvirket satsningen i perioden.

80 prosent av bibliotekene har et organisert tilbud om lesing overfor barnehager i kommunen. Det største enkelttiltaket er tøyveskebibliotek. Sommerles beskrives av mange bibliotekledere som en av de viktigste og mest synlige formidlingssatsingene. Dette er et nasjonalt, gjenkjennbart tiltak som gjør at bibliotekene fremstår mer enhetlige overfor publikum og gir dokumenterte positive resultater for leselyst og leseferdigheter.

8.3 Vurdering av satsningsområdet samarbeid og utvikling

Samarbeid

Det overordnede bildet fra bibliotekundersøkelsen er at samarbeidet i biblioteksektoren vurderes å fungere godt. 94 prosent av folkebiblioteklederne vurderer samarbeidet med eget fylkesbibliotek som godt, 64 prosent av disse som *svært* godt. Like mange vurderer samarbeidet med andre folkebibliotek som godt, og 91 prosent har et godt samarbeid med skoler og barnehager i kommunen.

Et viktig forbehold er at disse tallene sier noe om kvaliteten på samarbeidet, ikke om omfanget av det. Det er dermed mulig at samarbeidet fungerer godt der det forekommer, men at det for mange bibliotek er begrenset i omfang. Dette bør hensyntas når resultatene tolkes.

Når det gjelder strategiens bidrag til å styrke samarbeidet, er bildet mer blandet. Mellom 21 og 42 prosent mener at strategien i stor grad har styrket samarbeidet med ulike aktører. Flest mener dette om samarbeidet med fylkesbiblioteket, færrerest om samarbeidet med skolebibliotek, fagbibliotek og UH-bibliotek. Samtidig er det store andeler som svarer midtkategorien verken i stor eller liten grad. For samarbeidet med andre folkebibliotek, og særlig med skolebibliotek og UH-bibliotek, er det over halvparten som havner i denne midtkategorien. Dette kan tolkes på to måter: enten at det er vanskelig å knytte samarbeidseffekter til strategien alene, særlig der samarbeidet allerede fant sted, eller at samarbeidet med enkelte aktører i og utenfor egen sektor rett og slett ikke er blitt merkbart styrket i perioden.

Samarbeidet mellom folkebibliotekene og fylkesbibliotekene er det som tydeligst er styrket i strategiperioden. Der ser strategiens tildelingskriterier og fylkesbibliotekenes rolle i å koordinere felles søknader ut til å ha skapt konkrete og varige samarbeidsrelasjoner. Treffsikkerheten er lavere for ambisjonen om tverrsektorielt samarbeid, særlig mellom folkebibliotek og skolebibliotek eller UH-bibliotek. Ettersom evalueringen kun har én informant fra UH-sektoren, gir ikke evalueringen grunnlag for å svare inngående på dette, men flere funn peker mot at strukturelle barrierer utenfor strategiens rekkevidde begrenser effekten: ulike departementer, ulike eiere, ulik finansiering og ulik fagkultur.

Prosjekt- og utviklingsmidler

Nasjonalbibliotekets prosjekt- og utviklingsmidler er det sentrale virkemiddelet under satsningsområdet, og vurderes som svært viktig av 85 prosent av folkebibliotekene. 78 prosent er enige i at Nasjonalbiblioteket er en viktig pådriver for å koordinere, initiere og igangsette utviklingsprosjekter, og til sammen 67 prosent mener Nasjonalbiblioteket forvalter de økonomiske midlene til sektorens beste.

Det kvalitative materialet bekrefter at prosjektmidlene er helt uunnværlige for folkebibliotekenes utviklingsarbeid: kommunenes driftsbudsjetter dekker lønn, innkjøp og åpningstider, men lite annet. Alt som skal gjøres «ekstra» må finansieres eksternt. Prosjekter beskrives dessuten som en viktig kilde til kompetanseutvikling for den enkelte ansatte og for organisasjonen som helhet.

Strategien har gjennom tildelingskriteriene for prosjektmidlene aktivt stimulert til samarbeid, for eksempel ved å stille krav om at prosjekter skal ha effekt utover det søkende biblioteket, og ved en dreining mot større prosjektbeløp til større prosjekter. Dette beskrives av mange bibliotekledere som faglig riktig: større prosjekter kan gi tjenesteutvikling med rekkevidde og varig effekt som kan komme hele sektoren til gode.

Baksiden av denne dreiningen er at større prosjekter gir færre muligheter for det enkelte lokale bibliotek til å søke og gjennomføre egne, lokalt forankrede tiltak. For de minste bibliotekene er prosjektarbeid særlig krevende. De er svært driftsnære og har vanskelig for å frigjøre kapasitet til prosjektstyring og fremdrift. Det pekes på at det fortsatt trengs mer lavterskel støtte – ordninger som kan ligne mer på driftsstøtte – for å sikre likhet i tilbud når den kommunale oppfølgingen varierer.

En gjennomgående bekymring er prosjekttretthet. Prosjekter er i sin natur kortsiktige og kommer i tillegg til den ordinære driften. Når prosjektperioden er over, forventes tiltakene videreført innenfor ordinære driftsmidler – en overgang mange beskriver som krevende eller urealistisk. Resultatet er at vellykkede prosjekter avsluttes uten å få til varig endring.

Spredning av kunnskap fra prosjektene gjennom prosjektbanken og kompetansebanken

Et sentralt spørsmål er om gevinstene fra prosjektene når ut til bibliotek som ikke selv har deltatt i dem. Nasjonalbiblioteket har arbeidet systematisk med dette gjennom blant annet prosjektbanken på bibliotekutvikling.no, som gir bibliotekene tilgang til erfaringer og ressurser fra gjennomførte prosjekter.

Halvparten av folkebibliotekene oppgir at de har benyttet prosjektbanken i strategiperioden, og de som bruker den er jevnt over tilfredse. Det er likevel en åpen utfordring at overføringsverdien fra prosjekter er begrenset dersom mottakerbibliotekene ikke har ressurser til å ta i bruk løsningene, enten fordi de mangler bemanning, kompetanse eller driftsmidler.

Kompetansebanken på bibliotekutvikling.no, som brukes av 72 prosent av bibliotekene, er et viktig supplement: her er erfaringer pakket som kurs og læringsressurser som er tilgjengelige for alle, uavhengig av om biblioteket selv har deltatt i prosjektet.

8.4 Vurdering av satsningsområdet infrastruktur

Infrastruktur er det satsningsområdet der sektoren er mest entydig i sitt prinsipielle syn: ansvaret for felles løsninger og nasjonale systemer hører hjemme på nasjonalt nivå. 82 prosent er enige i at Nasjonalbibliotekets arbeid med felles digital infrastruktur kommer alle bibliotekene til gode. Det dominerende synet blant biblioteklederne er at fellesløsninger er et kollektivt gode som ikke kan løses gjennom enkeltstående kommunale tiltak, verken av ressurs hensyn, kompetansemessige hensyn eller hensynet til at innbyggere bør møte et enhetlig bibliotektilbud uansett hvor i landet de bor.

Bibliotekene presiserer at de viktigste infrastrukturtiltakene er løftet frem av sektoren selv. Felles formidlingsløsning er et eksempel: dette er et tiltak som ble etterspurt av feltet og bragt inn via strategisk råd, og som fikk sin plass i den utvidede strategien.

Bibliotekene er opptatt av at fellesløsningene kan bidra til et likere bibliotektilbud for flere, og sikre at innbyggere, uavhengig av kommunestørrelse, geografi og kommunal økonomi, har tilgang til et

likeverdig bibliotektilbud. Tjenester som Biblioteksøk, Bibliotekkortet, felles formidlingsløsning, fjernlånsordningen og metadatabrønn kan alle leses inn i dette.

Bruk og tilfredshet med de nasjonale tjenestene

Bruken av Nasjonalbibliotekets tjenester er gjennomgående høy, og tilfredsheten er svært god. 94 og 90 prosent vurderer henholdsvis Bibliotekkortet og Biblioteksøk som viktige for bibliotekutviklingen i strategiperioden. Kompetansebanken brukes av 72 prosent av bibliotekene, og nesten alle som bruker den er tilfredse. Bibliotekutvikling.no benyttes av 84 prosent.

Bildet er mer blandet når det gjelder om infrastrukturiltakene faktisk har frigjort ressurser og ført til at ansatte bruker mer tid på publikumsrettet arbeid, som er det overordnede målet med satsningen. Omtrent halvparten er enige i at dette har skjedd. En stor andel svarer at de verken er enige eller uenige i at ansatte bruker mer tid på publikumsrettet arbeid. Dette gjenspeiler trolig at de mest sentrale infrastrukturiltakene ennå ikke er ferdigstilt og virksomme i sektoren. Infrastrukturgevinsten er dessuten langsiktige av natur: bibliotekene bruker fortsatt mye ressurser på fysiske medier og logistikk, og effektivisering beskrives som et langsiktig prosjekt, ikke en umiddelbar gevinst.

Det er også tegn på at en del av sektoren ennå ikke har tatt inn over seg nytteverdien av infrastrukturarbeidet på sikt. Digital infrastruktur er satsningsområdet minst synlige del for den jevne bibliotekansatte. Noen mener at Nasjonalbiblioteket kunne kommunisert tydeligere hva infrastrukturarbeidet vil bety for det enkelte bibliotek. Dette kunne kanskje også økt sektorens forståelse og vilje til å ta løsningene i bruk. Det er behov for at Nasjonalbiblioteket i større grad trykker feltet med tanke på finansiering og ansvar for drift av felles infrastruktur fremover. Usikkerheten skaper avventende holdninger og kan undergrave tilslutningen til fellesløsningene.

Felles formidlingsløsning

74 prosent av bibliotekene vurderer felles formidlingsløsning som viktig for bibliotekutviklingen. Forventningene er positive: biblioteklederne ser løsningen som en måte å frigjøre tid fra digital formidling, dele formidlingsinnhold på tvers, og ikke minst som en løsning som gir de minste bibliotekene tilgang til profesjonelle formidlingsflater de ikke har ressurser til å bygge selv. Informantene er entydige på at dette tiltaket ikke ville latt seg realisere uten Nasjonalbibliotekets involvering og forankring i strategien.

Tempoet og gjennomføringen skaper usikkerhet. Mange bibliotek beskrives som sittende «på gjerdet». De er prinsipielt positive, men avventende til avklaring om finansiering, teknisk modenhet og pris. Finansieringsmodellen er en kjerneutfordring: dersom for få kommuner velger løsningen, blir den for kostbar per bruker og fundamentet kan svikte. Dette er et strukturelt problem som krever tydeligere nasjonale avklaringer enn det har vært kommunisert hittil.

Metadatabrønn

Metadatabrønnen er mindre kjent og diskutert blant bibliotekledere enn felles formidlingsløsning, men bibliotekene forventer en gevinst i form av bedre datakvalitet, mer enhetlig søkeopplevelse og mindre «støy» i treff. Over tid vil dette gjøre brukerne mer selvhjulpne og redusere veiledningsbehovet i biblioteket, og bidra til at bibliotekene fremstår mer like nasjonalt. Siden tiltaket ennå ikke er ferdigstilt, er gevinsten foreløpig lite synlig i hverdagen.

Fysisk infrastruktur og fjernlånsordningen

Alle folkebibliotekene benytter fjernlånstjenester, og 82 prosent er fornøyde med ordningen. Men det kvalitative materialet og de åpne fritekstsvarene tegner et mer sammensatt bilde. De gjennomgående tilbakemeldingene handler om transport og kostnader, særlig for bibliotek i Nordland, Troms og Finnmark. Disse fylkene inngår ikke i en nasjonal transportordning og opplever at de bærer uforholdsmessig høye fraktkostnader. Konsekvensen er at noen bibliotek aktivt begrenser fjernlånsvirksomheten og heller kjøper inn bøker selv. Dette er en strategi som løser problemet lokalt,

men som undergraver formålet med ordningen: felles utnyttelse av nasjonale bibliotekressurser til gode for alle.

Fjernlånsordningen er per i dag et nasjonalt infrastrukture spørsmål som ikke er løst: manglende geografisk likhet i transportordningene gjør at en ordning ment for alle, i praksis er langt bedre for noen.

8.5 Strategiens betydning og effekt på innbyggere og bibliotekbrukere

Et av regjeringens overordnede mål med strategien er at alle i Norge skal ha tilgang til bibliotek tjenester av høy kvalitet uavhengig av inntekt, sosial status eller geografi, og at bibliotekene skal bidra til lesekompetanse, livslang læring, demokratisk deltakelse og gode møteplasser for befolkningen. Det er befolkningens faktiske møte med biblioteket som i siste instans er det strategien skal føre til.

Evalueringen kan ikke fastslå om strategien har økt bibliotekbesøket eller endret befolkningens bibliotekbruk. Besøkstall og aktivitetsnivå påvirkes av for mange faktorer til at vi kan isolere effekten av bibliotekstrategien. I stedet kan vi se på hva evalueringen sier om hva slags bibliotek strategiperioden har «etterlatt seg». Er det et bibliotek som er bedre i stand til å nå ut til befolkningen enn ved starten av perioden? Evalueringen lener seg på statistikk over bibliotekbruk, befolkningens egne vurderinger av biblioteket fra befolkningsundersøkelsen og bibliotekledernes sektorkunnskap om hva som faktisk har nådd ut til brukerne.

Bibliotekbruk i perioden

Besøkstallene for folkebibliotekene har vokst jevnt siden koronapandemien. I 2024 ble det registrert 26,8 millioner besøk – det høyeste som er registrert, og man må tilbake til første halvdel av 2000-tallet for å finne høyere besøkstall per innbygger. Antallet deltakere på arrangementer økte med 13 prosentpoeng fra 2023 til 2024, til 1,87 millioner. Utlånet av fysiske bøker økte med 6,7 prosent, drevet særlig av barnebokutlån. Det digitale utlånet av e-bøker og lydbøker går imidlertid ned – med henholdsvis 6 og 9 prosent i 2024.

I befolkningsundersøkelsen oppgir nesten seks av ti at de har besøkt et folkebibliotek i løpet av det siste året. Folkebibliotek er blant de kommunale tjenestene med høyest innbyggertilfredshet – 88 prosent er tilfredse ifølge DFØs innbyggerundersøkelse.

Disse tallene sier noe om retningen sektoren har beveget seg i, selv om det ikke kan knyttes en kausal sammenheng mellom strategiens kausale bidrag og denne utviklingen.

Hva brukerne faktisk merker

Biblioteklederne i det kvalitative utvalget vurderer særlig at følgende tjenester har nådd frem til bibliotekbrukerne:

- **Biblioteksøk** gjør brukerne mer selvhjulpne. Tjenesten er i daglig bruk i mange bibliotek, og frigjør tid som tidligere gikk til å bestille på vegne av lånerne. Brukerne opplever en mer sømløs tilgang til samlingene på tvers av bibliotek.
- **Bibliotekkortet** fjerner geografi som barriere. Innbyggere kan låne og fornye fra bibliotek i hele landet, og tjenesten har særlig verdi i regioner der innbyggerne beveger seg på tvers av kommunegrensener eller ikke har et lokalt bibliotek med bredt tilbud.

- **Formidlingsarrangementer** trekker nye grupper inn i biblioteket. Aktivitetsnivået har vokst gjennom strategiperioden, og i befolkningsundersøkelsen oppgir 21 prosent av bibliotekbrukerne at de har deltatt på arrangement, kurs eller forestilling ved siste besøk. Lavterskelformater som lesestunder, forfatterbesøk og debatter når ut til grupper som ikke nødvendigvis er tradisjonelle bibliotekbrukere.
- **Biblioteket som møteplass og oppholdsplass** er en rolle som har vokst i strategiperioden, tett knyttet til satsningen på meråpent bibliotek og utviklingen av lokalene. 20 prosent oppgir sosialt samvær som bruksformål, og 16 prosent bruker biblioteket som oppholdssted. Biblioteket er i mange lokalsamfunn i ferd med å bli den siste gjenværende offentlige møteplassen.

Befolkningens syn på bibliotekets rolle og samfunnsoppdrag

Evalueringen viser at befolkningen tillegger biblioteket stor verdi og mange roller. Samtlige ti oppgaver som ble kartlagt vurderes som viktige. Øverst kommer det å fremme leselyst blant barn og unge, deretter at biblioteket er en møteplass, og nesten like mange vurderer aktiv formidling som viktig. Analysen viser videre at bibliotekene skårer godt på de oppgavene befolkningen mener er aller viktigst.

Det mest kritiske området i analysen er oppsøkende virksomhet overfor nye grupper og bidrag til kritisk tenkning og digital kompetanse. Det er oppgaver befolkningen ser som viktige, men der bibliotekene skårer relativt sett svakere. Analysen av bibliotekets roller og oppgaver fremover viser at bibliotekene har en rolle i svært mange av de utfordringene som preger lokalsamfunnet i dag, som ensomhet, utenforskap, «lesekrise», digitalt utenforskap og demokratisk deltakelse. At befolkningen ser biblioteket som en relevant aktør på tvers av alle disse dimensjonene er i seg selv et viktig funn, og en ressurs fremtidige strategier kan utnytte.